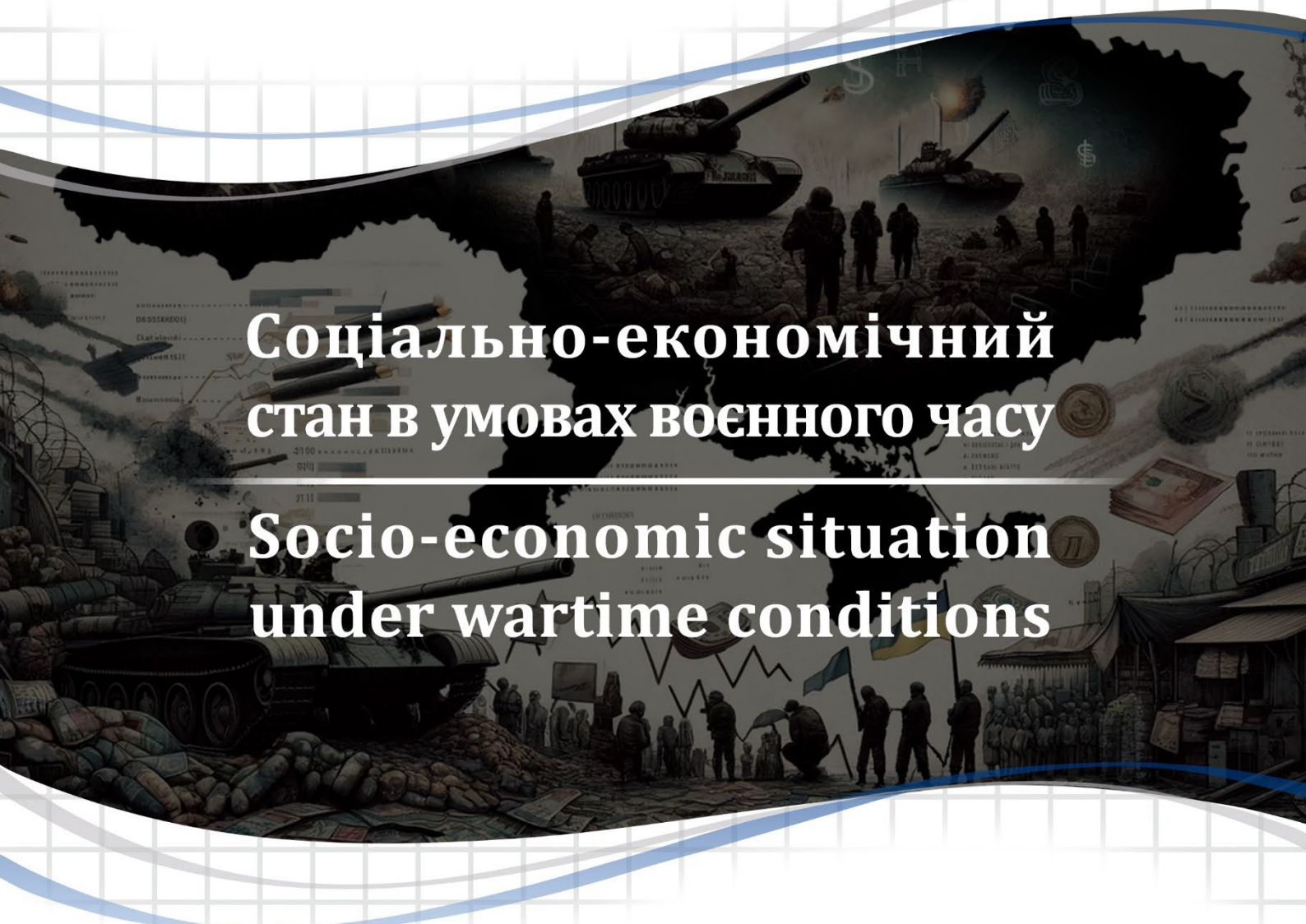

II МІЖНАРОДНА НАУКОВО- ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

II INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

Соціально-економічний
стан в умовах воєнного часу

Socio-economic situation
under wartime conditions

**EASTERN EUROPEAN
CENTER FOR SCIENTIFIC
RESEARCH**

II Міжнародна науково-
практична конференція

**Соціально-
економічний стан в
умовах воєнного часу**

Матеріали

31 травня 2025 р.

м. Суми, Україна

II International scientific
and practical conference

Socio-economic situation under wartime conditions

Proceedings

May 31, 2025

Sumy, Ukraine

УДК 33

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250531>

Соціально-економічний стан в умовах воєнного часу : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції / Східноєвропейський центр наукових досліджень (Суми, 31 травня 2025 р). Research Europe, 2025. 148 с.

До збірника ввійшли матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції "Соціально-економічний стан в умовах воєнного часу", яка відбулася 31 травня 2025 року. Збірник розрахований на науковців, освітян, студентів, державних службовців, представників бізнесу та широку громадськість.

Робочі мови конференції: українська та англійська.

Публікується в авторській редакції

Матеріали збірника подаються в авторській редакції та публікуються мовою оригіналу. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, власних імен, цитат, статистичних даних, галузевої термінології та іншої інформації.

Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов'язковим.

**Research
Europe.org**

**EASTERN EUROPEAN
CENTER FOR SCIENTIFIC
RESEARCH**

© Східноєвропейський центр
наукових досліджень, 2025

© Research Europe, 2025

Офіційний сайт: researcheurope.org

UDC 33

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250531>

Socio-economic situation under wartime conditions : proceedings of the II International scientific and practical conference / Eastern European Center for Scientific Research (Sumy, 2025, May 31). Research Europe, 2025. 148 p.

The collection includes the proceedings of the II International scientific and practical conference "Socio-economic situation under wartime conditions", which took place on 31st May 2025. The collection is aimed at scientists, educators, students, government officials, business representatives, and the wider public.

Working languages of the conference: Ukrainian and English.

Published in the author's edition

The collection's proceedings are presented in the author's edition and published in the original language. The authors of published materials hold complete responsibility for the precision of facts, proper nouns, quotes, statistical data, industry terminology, and other information presented.

According to the Ukrainian Law on Copyright and Related Rights, it is mandatory to cite the authors when using scientific ideas and materials from this collection.

**Research
Europe.org**

© Eastern European Center
for Scientific Research, 2025
© Research Europe, 2025

Official website: researcheurope.org

ЗМІСТ
TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА

SECTION 1. ECONOMICS

Borzenko, O., Hlazova, A.

Macroeconomic imperatives of
state social resilience under hybrid
threats and digital vulnerability. 11

Борзенко О. О., Панфілова Т. О.

Перспективи відновлення економіки України. 14

Вознюк Є. О.

Вплив діджиталізованого управління персоналом
на формування корпоративної культури. 18

Гибало А. В., Мельник Т. М.

Виконання зовнішньоекономічних
договорів в сучасних умовах. 21

Года О. Ю., Гончаренко Я. В.

Аналіз динаміки ВВП України за моделями
Самуельсона та Самуельсона–Хікса. 26

Дмитренко Т. Л., Пишний М. В.

Незаконний майнінг криптовалют
на атомних електростанціях як загроза
енергетичній безпеці України. 30

Іванцов В. О., Копилова О. В.

Методи оцінки потенціалу фінансово-економічної
безпеки судноплавних компаній. 34

Куриленко О. В.

Європейська енергетична політика:
виклики для економічної стабільності України. 37

Marchenko, T. V.

Financial policy within the framework of
Friedrich List's concept of economic nationalism. 39

Маслюк В. П.

Технології штучного інтелекту у забезпеченні
економічної безпеки машинобудівних підприємств. 43

Харченко В. В., Курденко О. В.

Застосування евристичних методів оптимізації
для розв'язання задач розподілу ресурсів
в умовах невизначеності. 46

Шевченко І. Ю.

Дослідження використання традиційних
видів автомобільного пального при здійсненні
перевезень вантажів і пасажирів в Україні. 50

Shtogrin, K. V.

Behavioral aspects of European
ETF market performance. 52

СЕКЦІЯ 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

SECTION 2. INTERNATIONAL RELATIONS

Марусинець М. М.

Розвиток сучасної соціально-економічної
системи у Республіці Ірландія. 55

Пузраков А. В.

Зміна товарної структури експорту
України в ЄС під впливом воєнного стану. 57

Різниченко Є. І.

Фінансові інтереси та політика України в
умовах воєнного стану: виклики та стратегії. 59

СЕКЦІЯ 3. ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

SECTION 3. ACCOUNTING AND TAXATION

Велієва В. О.

Сучасні аспекти обліку оплати праці
та напрями його удосконалення. 63

Вінярський Б. І., Воскресенська Т. І.

Ефективність зовнішньоекономічної діяльності
підприємств: підходи до визначення та
обліково-аналітичне забезпечення. 65

Сук П. Л.

Обернений метод амортизації необоротних активів
на основі валового прибутку від реалізації товарів. 68

СЕКЦІЯ 4. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

SECTION 4. FINANCE, BANKING AND INSURANCE

Жердецька Л. В., Мушулова Є. О.

Операційні моделі та сценарії розвитку
фінтеху за версіями FSB і BCBS. 73

Пастушенко В. Ю., Бурковська А. В.

Особливості функціонування
територіальних громад в Україні. 77

Петренко М. М.

Згладжування часових рядів курсів валют
за допомогою трансцендентних кривих. 80

Рудь Н. В., Бурковська А. В.

Особливості банківського
менеджменту в сучасних умовах. 83

СЕКЦІЯ 5. МЕНЕДЖМЕНТ

SECTION 5. MANAGEMENT

Єрістов Д. М.

Стратегія забезпечення конкурентоспроможності будівельної
компанії: менеджмент конкурентних переваг. 87

Матусевич О. О.

Стратегії та реформування залізничних
перевезень в Україні та європейських країнах. 90

СЕКЦІЯ 6. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

SECTION 6. PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Басараб В. І., Гіді Д. О.

Практики ефективної комунікації органів місцевого
самоврядування з молоддю: досвід Тернополя
як модель для адаптації в Ужгороді. 95

Гадецька З. М.

Сучасний стан розвитку електронних
публічних послуг в Україні. 98

Карпінський Б. А., Карпінська О. Б., Коткевич А. І.

Стратегіологія формування і використання ресурсного
потенціалу органів публічного адміністрування
за мирного періоду та умов воєнного стану. 101

СЕКЦІЯ 7. ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА

SECTION 7. TOURISM, HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

Гостєв С. О.

Патріотичний туризм як інструмент
формування національної ідентичності. 106

Гриндій О. С.

Перспективи розвитку зеленого
туризму в Подільському регіоні. 109

СЕКЦІЯ 8. ІНЖЕНЕРІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

SECTION 8. ENGINEERING AND TECHNOLOGY

Крячок Т. В., Кобзар Т. А., Чалий П. В.

Вплив соціально-економічного стану
у державі на психо-фізичне здоров'я людини. 113

Поліщук О. М., Горобей О. В., Зятюк Ю. Ю.

Армуючі волокна в дисперсно-армованих бетонах. 117

СЕКЦІЯ 9. ПРАВО

SECTION 9. LAW

Белкін Л. М., Юринець Ю. Л., Белкін М. Л.

Проблема законодавчого поновлення перебігу
позовної давності за законопроектом № 11315
від 31.05.2024 року в контексті впливу на
соціально-економічний стан населення. 122

Вересюк О. В.

Кримінологічний аспект захисту професійної
діяльності адвокатів у період дії воєнного стану. 127

СЕКЦІЯ 10. ПЕДАГОГІКА

SECTION 10. PEDAGOGY

Александров В. І.

Історико-педагогічні джерела виникнення
та розвитку концепції громадянської освіти. 131

Величко Л. П.

До проблеми проектування змісту
хімічної освіти в основній школі. 136

Yevtushenko, Yu. O.

Formation of professional-ethical
culture in future physicians during wartime:
challenges and pedagogical strategies. 138

Лукіна К. В., Романенко М. М.

Робота викладача навчального закладу
під час епідемії та в умовах війни. 141

Chornous, V. P.

Formation of communicative competence of future
medical professionals in foreign language classes. 144

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА
SECTION 1. ECONOMICS

УДК 330.342:316.42:004.056.5](477)

JEL Classification: E60, H56, O33

Borzenko, O.,

Dr. Sc. (Econ.), professor,

Head of the Sector for

International Financial Research,

SO "Institute for economics and
forecasting of NAS of Ukraine", Kyiv

Hlazona, A.,

PhD (Economics),

Scientific fellow at Sector for

International Financial Research,

SO "Institute for economics and
forecasting of NAS of Ukraine", Kyiv

**MACROECONOMIC IMPERATIVES OF
STATE SOCIAL RESILIENCE UNDER HYBRID
THREATS AND DIGITAL VULNERABILITY**

In the modern world, there is a growing trend of increasing instability in the international environment caused by escalating geopolitical tensions, economic turbulence, and the intensification of hybrid threats, particularly in the domains of information and cybersecurity [1; 2]. Simultaneously, the rapid development of information and communication technologies (ICT) creates not only new opportunities for the modernization of public administration and expanded access to public goods, but also fundamentally new challenges for the security and social cohesion of states [3]. Under these circumstances, social resilience emerges not only as a safeguard of social harmony, but also as a key element of sustainable development architecture. It entails the capacity of a social system to adapt to crisis impacts, restore the effective functioning of institutions, and maintain living standards and public welfare [4; 5]. Therefore, studying the macro-financial determinants of social resilience and analyzing the threats posed by the malicious use of digital technologies in hybrid conflict contexts is highly relevant [1; 6].

The formation of a robust financial and economic foundation is an essential precondition for ensuring a state's social resilience. Macroeconomic stability

serves as a "systemic support" that enables the state to fulfill its core functions, such as delivering on social commitments, maintaining public trust in institutions, ensuring balanced economic development, and mitigating both external and internal shocks [5].

Among the key macro-financial determinants, the following should be emphasized:

- Fiscal sustainability, which refers to the government's ability to carry out effective budget planning, maintain balanced public finances, keep national debt at a safe level, and ensure stable funding for critical public sectors—such as healthcare, education, security, and social protection [7; 8].

- Monetary stability, involving the preservation of price stability, inflation control, and confidence in the national currency. These factors are crucial for protecting the purchasing power of citizens, particularly vulnerable social groups [7].

- Investment attractiveness, reflecting a state's economic viability and political predictability. Investment inflows stimulate job creation, foster innovation, increase productivity, and reduce regional and social inequalities [5].

- Financial inclusion, which functions as a tool to broaden economic opportunities for the population, reduce marginalization and social exclusion. Expanding access to financial products and services enhances household economic autonomy and improves financial security [7].

Together, these factors constitute a complex yet indispensable matrix of a state's financial capacity for long-term operation under crisis conditions. However, despite the numerous benefits of digitalization—including administrative efficiency, data transparency, and inclusive services—it simultaneously opens new fronts of hybrid aggression [1; 3; 2]. Today, digital vulnerability has become one of the most powerful channels of social destabilization, with systemic, large-scale, and long-lasting consequences [6].

The most dangerous forms of digital threat include:

- Information-psychological influence, implemented through social networks, botnets, fake news, and manipulative algorithms. These campaigns aim to undermine trust in public institutions, delegitimize government authority, intensify social fragmentation, and escalate intergroup conflicts [1; 6].

- Cyber-financial attacks targeting banking systems, payment services, and governmental electronic platforms, which threaten to disrupt the economic cycle, compromise social transfers, and lead to the loss of personal savings—ultimately diminishing trust in digital infrastructure [3; 2].

- Algorithmization of social experience, particularly through opaque recommendation systems and personalized content, creates so-called "information bubbles" that isolate population groups, reinforce stereotypes, and reduce the level of interpersonal communication [1].

In this context, **sustainable development** is not only a strategic goal of state planning, but a paradigm that integrates macro-financial, social, and environmental dimensions [8]. Achieving sustainability entails not only economic growth, but also:

- Equitable distribution of material and infrastructure resources among regions and social groups;
- Preservation of ecosystems and natural resources for future generations as a foundation of social well-being;
- Development of human capital—through equal access to quality education, healthcare, and enhanced digital and financial literacy [7; 8].

In response to new challenges, state policy should include the following priorities:

1. Establishing a monitoring system for social vulnerability based on macro-financial, demographic, and digital indicators [4; 5];
2. Developing and implementing a national digital ethics policy focused on algorithm transparency, data protection, and accountability of digital platforms [2];
3. Integrating cyber resilience into the national security system through inter-agency coordination, cybersecurity education, and regular testing of digital infrastructure [2; 6];
4. Ensuring financial transparency and citizen participation in social policy decision-making processes, particularly through digital engagement platforms [4; 3].

In the 21st century, a state's social resilience is formed at the intersection of macroeconomic stability, information security, and institutional capacity. Under conditions of hybrid threats and digital vulnerability, a state's ability to maintain public trust, deliver essential social functions, and ensure inclusive development becomes critically important. Therefore, the integration of financial analysis with digital security should serve as the foundation of a contemporary state strategy aimed at long-term prosperity and stability.

References

1. Onufrienko, S. (2021). *Hybrid threats in the context of economic security: the digital dimension*. Economic Annals-XXI, Vol. 191(7–8), pp. 42–47. <https://doi.org/10.21003/ea.V191-07>.
2. President of Ukraine. (2021). *Cybersecurity Strategy of Ukraine: Decree of the President of Ukraine No. 447/2021 dated 26.08.2021* [Electronic resource]. – Official Website of the President of Ukraine. – Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40017> (Accessed: 20 May 2025). [in Ukrainian].
3. Kolesov, V. P. (Ed.). (2021). *The Digital Economy of Ukraine: Transformation, Trends, Risks: monograph*. Kyiv: Research Institute for Informatization and Economic Modelling. 276 p. [in Ukrainian].
4. Bila, S. M. (2021). *Social resilience as a factor in ensuring the national security of Ukraine*. Naukovyi Visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya: Pravo, Issue 66, pp. 35–39. [in Ukrainian].

5. Humeniuk, I. V. (2020). *Macroeconomic stability in the system of strategies for socio-economic development of the state*. Finansy Ukrainy, No. 6, pp. 14–28. [in Ukrainian].

6. Diakiv H. I. (2019). *Theory and practice of state information security: textbook*. Kyiv: National Academy for Public Administration under the President of Ukraine. 332 p. [in Ukrainian].

7. Romaniuk, S. Yu. (2022). *Financial inclusion in Ukraine: current state and development prospects*. Visnyk Ekonomichnoi Nauky Ukrainy, No. 1 (42), pp. 52–58. [in Ukrainian].

8. United Nations. (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* [Electronic resource]. – New York: United Nations. – Available at: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (Accessed: 20 May 2025).

УДК 339.9

JEL Classification: O11, P27

Борзенко О. О.,

д-р екон. наук, професор,
завідувачка сектору міжнародних
фінансових досліджень,

Державна установа "Інститут економіки
та прогнозування НАН України", м. Київ

Панфілова Т. О.,

канд. екон. наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник сектору
міжнародних фінансових досліджень,
Державна установа "Інститут економіки
та прогнозування НАН України", м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Формування і реалізація політики відновлення економіки України в умовах війни визначаються: впливом зовнішнього середовища – глобальною невизначеністю та ризиками зниження темпів зростання світової економіки; високою ризиковістю розвитку як реального, так і фінансового секторів національної економіки. Про це йдеться у документах Виконавчої ради МВФ за результатами сьомого огляду Розширеної угоди в рамках Розширеної фінансової програми EFF (Extended Fund Facility) для України [1; 2].

Відомо, що 48-місячна програма EFF для України, з доступом до 11,6 млрд СПЗ (що еквівалентно приблизно 15,5 млрд дол. США, або 577 відсотків квоти), була схвалена 31 березня 2023 р. та є частиною міжнародного пакету підтримки загальною сумою 148,8 млрд дол. США за базовим сценарієм. Програма EFF для України допомагає закріпити політику підтримки фінансової, зовнішньої та макрофінансової стабільності у період надзвичайно високої невизначеності. EFF спрямована на підтримку економічного відновлення України, покращення управління та зміцнення інституцій з метою сприяння довгостроковому зростанню в контексті реконструкції та шляху України щодо вступу до ЄС. МВФ вважає, що економіка України залишається загалом стійкою, незважаючи на нещодавні енергетичні та безпекові потрясіння, на тлі сталої підтримки донорів.

Попри сподівання українсько\ наукової спільноти на швидке економічне зростання у короткостроковій перспективі, огляд базового сценарію прогнозу МВФ щодо основних економічних та соціальних показників не дає підстав для оптимізму. Мова йде про достатньо низькі темпи приросту реального ВВП, інвестицій та скорочення чистого експорту, високі темпи інфляції. Песимістичними і вкрай недостатніми для забезпечення сталого економічного зростання є індикатори питомої ваги інвестицій, прямих іноземних інвестицій у ВВП, достатньо загрозливими є прогнози щодо величини дефіциту загального бюджету, скорочення зовнішнього фінансування, зростання боргового навантаження тощо (табл. 1).

Таблиця 1

**Україна: основні фінансово-
економічні показники, 2021–2027 рр.**

	2021	2022	2023	2024*	2025*	2026*	2027*
Реальний сектор, відсоткові зміни							
Реальний ВВП	3.4	-28.8	5.3	3.5	2-3	4.5	4.8
Внутрішній попит	12.9	-22.9	13.9	5.8	5.2	3.9	4.5
Приватне споживання	4.7	-16.8	5.5	3.1	3.5	3.2	3.8
Державне споживання	0.1	12.5	2.6	-0.1	-1.1	-2.5	-1.9
Інвестиції	8.1	-18.6	5.8	2.7	2.9	3.2	2.6
Чистий експорт	-9.5	-5.9	-8.6	-2.3	-3.2	0.6	0.3
Рівень безробіття (визначення МОП; середній показник за період, відсотки)	9.8	24.5	19.1	13.1	11.6	10.2	9.4
Споживчі ціни (середній показник за період)	9.4	20.2	12.9	6.5	12.6	7.7	5.3

Продовж. табл. 1

Заощадження та інвестиції (відсоток ВВП)							
Заощадження	12.5	17.0	9.8	9.4	2.5	9.5	15.9
Приватний сектор	12.7	30.2	24.6	21.3	17.4	14.9	14.9
Державний сектор	-0.2	-13.1	-14.8	-11.9	-14.9	-5.4	1.0
Інвестиції	14.5	12.1	15.1	16.5	18.5	20.1	21.1
Приватний сектор	10.7	9.6	10.4	11.1	14.5	15.8	16.1
Державний сектор	3.8	2.5	4.8	5.4	3.9	4.3	5.1
Загальний уряд (відсоток ВВП)							
Бюджетний баланс	-4.0	-15.6	-19.6	-17.2	-18.8	-9.7	-4.1
Бюджетний баланс, без урахування грантів	-4.0	-24.8	-26.1	-23.2	-19.6	-9.9	-5.2
Зовнішнє фінансування (чисте)	2.5	10.7	16.5	15.0	26.4	4.9	1.8
Внутрішнє фінансування (чисте), з яких:	1.5	5.0	3.1	0.3	-7.6	4.8	2.3
НБУ	-0.3	7.3	-0.2	-0.2	-0.1	-0.1	-0.1
Комерційні банки	1.5	-1.5	2.5	2.9	1.0	1.6	2.2
Державний та гарантований державою борг	48.9	77.7	82.3	89.8	110.0	108.5	103.5
Платіжний баланс (відсоток ВВП)							
Сальдо поточного рахунку	-1.9	4.9	-5.4	-7.0	-15.9	-10.6	-5.3
Прямі іноземні інвестиції	3.8	0.1	2.5	2.0	2.6	4.0	5.1
Відсоток короткострокового боргу (залишок терміну погашення)	67.5	64.3	111.4	131.7	163.8	145.9	148.8

*прогноз

Джерело: [1].

Ризики для базового сценаріїв розвитку економіки України, за оцінками МВФ, залишаються надзвичайно високими та стосуються війни, міжнародної підтримки та імпульсу реформ. Базовий сценарій підданий впливу надзвичайно високої невизначеності, зокрема щодо траєкторії війни та її наслідків для післявоєнного відновлення [2]:

- війна може посилюватися, зокрема через енергетичні атаки, або бути більш тривалою, що негативно вплине на програму та економічні результати;
- скорочення зовнішньої економічної та військової підтримки може з часом підірвати і без того складну ситуацію з безпекою, що призведе до послаблення економічних показників та відкритих прогалин у фінансуванні, розмиваючи політичні буфери та крихку соціальну структуру;

– раніше завершення війни може призвести до потенційно позитивного сценарію за умов належних гарантій безпеки, міжнародної підтримки, а також сильніших реформ і зростання, тоді як мирне врегулювання без надійних гарантій безпеки та/або фінансових ресурсів для реконструкції може призвести до несприятливих економічних та соціальних наслідків, а тривала невизначеність стримуватиме повернення біженців, темпи реконструкції та відновлення прямих іноземних інвестицій;

– вразливими місцями є втома від реформ та виклики політичному консенсусу незалежно від розвитку війни;

– виняткова невизначеність щодо перспектив та тривалості війни, включаючи геополітичну ситуацію, а також ризик того, що несприятлива суттєва зміна може фундаментально змінити перспективи, призводить до стратегічного ризику для підприємств.

– існують високі ризики шоків у сфері витрат, що в поєднанні зі значними початковими витратами може призвести до закликів до нових витрат з меншим пріоритетом. Реалізація такого ризику вимагатиме швидкого визначення та впровадження компенсуючих заходів щодо витрат та/або доходів, враховуючи, що поточний фінансовий пакет за програмою вже повністю розподілений. Якщо цього року виникнуть додаткові бюджетні шоки (внаслідок недовиконання доходів або неочікуваного розподілу витрат), влада залишається готовою підвищити основну ставку ПДВ як компенсаційний захід.

Коментуючи огляд прогнозу МВФ щодо перспектив зростання економіки України, варто наголосити на рекомендаціях Фонду щодо підготовки інфраструктури фінансового ринку для залучення іноземного приватного капіталу. Зазначається, що ніщо не замінить великі обсяги капіталу приватного сектору, необхідні для підтримки реконструкції та відновлення, які, згідно з останніми даними Світового банку оцінено в 524 млрд дол. США станом на кінець 2024 р. Сукупна фінансова підтримка офіційного сектору Україні з боку ЄС, США, інших країн та міжнародних фінансових установ у період з лютого 2022 р. по грудень 2024 р. становила 118 млрд євро. З огляду на те, що поточний єдиний портфель проєктів державного сектору плюс пріоритетні проєкти вже становлять 68 млрд євро, або 58% усієї зовнішньої фінансової підтримки за умов воєнного стану, більшість інвестицій у реконструкцію та відновлення повинні будуть надходити з приватного сектору, враховуючи нездатність державного сектору самотійно задовольнити такі величезні потреби у фінансуванні. Тому добре розвинена інфраструктура фінансового ринку матиме вирішальне

значення для залучення припливу капіталу [2]. Терміновий розвиток можливий кількома способами, зокрема через використання: а) інструментів проектного та структурованого фінансування, таких як сек'юритизація, покриті облігації, синдіковані позики та субучасть у позиках. Ці інструменти матимуть вирішальне значення для зовнішніх інвестицій; б) інститутів спільних інвестицій.

На завершення варто зауважити, що Програма МВФ для України продовжує забезпечувати опору для відновлення середньострокової зовнішньої життєздатності шляхом формування рамок для політики, що відповідає принципам сталості, керівництва поточною реструктуризацією боргу та каталізації масштабного донорського фінансування.

Список використаних джерел

1. IMF Executive Board Completes the Seventh Review of the Extended Arrangement under the Extended Fund Facility for Ukraine. March 28, 2025. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2025/03/28/pr25081-ukraine-imf-completes-the-7th-rev-of-the-extended-arrangement-under-the-eff>.

2. Ukraine: Seventh Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, Requests for Modification of a Performance Criterion, Rephrasing of Access, and Financing Assurances Review-Press Release; Staff Report; and Statement by the Alternate Executive Director for Ukraine. 28 Mar, 2025. IMF Country Report No. 25/78. eISBN: 9798229007122.

УДК 330.3

JEL Classification: M12, M14

Вознюк Є. О.,
здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут", м. Харків

ВПЛИВ ДІДЖИТАЛІЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

Діджиталізоване управління персоналом безпосередньо впливає на формування **корпоративної культури, як на** сукупність цінностей, норм поведінки, моделей комунікації та взаємодії між працівниками. Його основні

компоненти набувають трансформації під впливом цифрових **технологій, комунікаційних інструментів та нових форматів організації робочого середовища**:

1. Віртуалізація взаємодії та зникнення "офісного ДНК". Традиційно корпоративна культура формувалась на засадах особистих контактів, неформальних комунікацій та спільних корпоративних заходів. Однак із переходом до **гібридної або віддаленої моделі роботи**, традиційні канали трансляції корпоративної культури набувають цифрової трансформації: створюються нові віртуальні традиції компанії, змінюється формат проведення тимблдингів та нарад. При цьому інтеграція культурного коду забезпечується цифровими інструментами (інтерактивні ігри, відео, дашборди) [1-3].

2. Зміна базових акцентів та збереження автентичності. Під впливом діджиталізації відбувається **зміна акцентів у корпоративних цінностях**. Культура сучасної компанії будується на принципах **гнучкості, прозорості, зворотного зв'язку, колаборації та інноваційності**. Але діджиталізація уніфікує процес комунікації, що несе ризик втрати унікальних культурних рис компанії. Цей фактор особливо проявляється у глобальних компаніях з мультикультурним персоналом та потребує додаткового контролю за відповідністю цифрових інструментів ціннісному корпоративному ядру.

3. Роль керівника в сучасній компанії. Образ лідера команди в цифровому середовищі також набуває певних змін. Сучасний лідер компанії повинен не лише приймати рішення та брати на себе відповідальність, але й вміти **формувати цифрове корпоративне середовище**, яке забезпечить необхідний рівень залучення та задоволеності працівників [4;5].

4. Нова культурна інфраструктура та онбординг. Цифрові інструменти стають елементами корпоративної **культури, які** впливають на стиль спілкування, швидкість зворотного зв'язку, формат визнання досягнень та прозорість цілей компанії. Крім того, процес онбордингу, як процес первинної адаптації нових працівників до екосистеми компанії, також набуває цифрової трансформації: цифрові платформи, віртуальні тури, автоматизовані гіді та відеозвернення керівництва формують перші враження нового працівника про культуру компанії та забезпечують не лише надання базової інформації, але й утворення емоційного зв'язку з новим професійним середовищем співробітника. Алгоритми штучного інтелекту адаптують зміст ознайомчих матеріалів відповідно до професійного профілю працівника, що зумовлює персоналізований підхід та підвищення ефективності онбордингу.

5. Зміна культурної орієнтації. Сучасна корпоративна культура орієнтується на дані, як на базову цінність цифрової епохи. Ключові рішення щодо кар'єрного розвитку, навчання та мотивації персоналу приймаються персоналізовано на основі аналізу потенціалу працівника та його основних показників (продуктивність, досягнення, досвід, рівень залучення та задоволеності) [6;7].

Розвиток цифрових практик потребує дотримання принципів цифрової інклюзивності – забезпечення рівного доступу до всіх цифрових інструментів незалежно від технічної обізнаності або вікової групи працівника. Це передбачає створення інтуїтивно зрозумілих інтерфейсів, доступність цифрових сервісів різними мовами та загального підвищення рівня цифрової грамотності персоналу. Разом з тим посилюється значення цифрової корпоративної етики: компанії мають гарантувати прозорість процесів оцінювання, конфіденційність персональних даних та етичне використання аналітики в процесах управління персоналом.

Діджиталізоване управління персоналом суттєво трансформує компоненти корпоративної культури, інтегруючи в них цифрові технології та інструменти, що вимагає від компаній розробки нових підходів до формування корпоративних цінностей, задля підвищення рівня залученості та задоволеності персоналу. Культурна адаптація в умовах діджиталізованого управління персоналом стає одним із ключових чинників **успішної діяльності компанії та збереження її довгострокової конкурентоспроможності**.

Список використаних джерел

1. Waddill D. D. Digital HR: A Guide to Technology-Enabled Human Resources. Alexandria : Society for Human Resource Management, 2018. 256 p.
2. Мехович С. А., Кучинський В. А., Кузьминський А. М. Теоретико-практичні підходи до побудови системи управління трансформацією бізнесу під впливом процесів діджиталізації. *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2024. № 10 (201). С. 78–98. URL: <http://eee.khpi.edu.ua/article/view/317711> (дата звернення: 10.05.2025).
3. Кучинський В. А. Стратегічні засади розвитку інноваційних кластерів в умовах діджиталізації. *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2023. № 11 (189). С. 148–169. URL: <http://eee.khpi.edu.ua/article/view/314441> (дата звернення: 10.05.2025).
4. Sen S. Digital HR Strategy: Achieving Sustainable Transformation in the Digital Age. London : Kogan Page, 2019. 288 p.

5. Кучинський В. А., Погорєлов С. М. Використання економіко-математичних моделей для прийняття ефективних рішень в сфері управління персоналом. *Вісник Національного технічного університету "ХПІ" (економічні науки): зб. наук. пр.* Харків : НТУ "ХПІ", 2023. № 2. С. 109–116. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/73807> (дата звернення: 10.05.2025).

6. Вознюк Є. О. Діджиталізація бізнес-процесів як основа цифрової економіки. *Вісник Національного технічного університету "ХПІ" (економічні науки): зб. наук. пр.* Харків : НТУ "ХПІ", 2024. № 6. С. 40–47. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/765eeb9e-f0e5-47c6-ae47-1c383ecf127f/content> (дата звернення: 10.05.2025).

7. Яценко В. В. Діджиталізація – сучасний фактор розвитку бізнес-процесів. *Ефективна економіка*. 2022. № 2. URL: https://economy.nayka.com.ua/pdf/2_2022/113.pdf (дата звернення: 10.05.2025).

УДК 347.72

JEL Classification: F13, K12

Гибало А. В.,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ
Науковий керівник:
Мельник Т. М.,
д-р екон. наук, професор
кафедри міжнародного менеджменту,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

ВИКОНАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

На сьогоднішній день пріоритетним напрямком збереження економічної незалежності України, як довгострокової гарантії її післявоєнної відбудови, постає стратегія сталого розвитку. Актуальність зазначеної концепції відображається в досягненні енергетичної самодостатності, збалансованого зовнішньоторговельного балансу та тривалої конкурентоспроможності провідних секторів економіки. Ключовим інструментом економічної підтримки та

збільшення експортних показників для нашої держави виступають зовнішньоекономічні договори.

Сучасні умови повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України деактивували просування малих та середніх підприємств, зумовивши рецесію та втрату їх рейтингових позицій. Вагомою причиною уповільнення експортних операцій з 17 липня 2023 року стало припинення Зернової ініціативи з боку країни-агресора. Наступне оголошення стосовно торгівлі передбачило ультимативний характер: усі судна, що прямують до українських портів, розглядатимуться як воєнні цілі.

Ключовими чинниками унеможливлення виконання експортних контрактів українською стороною із діючими партнерами та, як наслідок, першопричинами зниження рентабельності національних підприємств, є наступні:

1. Систематична деструкція об'єктів логістичної інфраструктури, призначених для зберігання та транспортування продукції, зокрема елеваторів, портів і залізничних вузлів.

2. Блокування або мінування ключових морських шляхів і портів, що унеможливорює транспортування за попередньо узгодженими маршрутами.

3. Втрата доступу до територій із концентрованими виробничими потужностями внаслідок їх окупації або руйнування.

4. Несподівані зміни в регуляторному середовищі країн-імпортерів щодо сертифікації, фітосанітарного контролю та стандартів безпеки харчової продукції.

5. Перерви в електропостачанні, які перешкоджають належному зберіганню або охолодженню товарів із обмеженим терміном придатності.

Високий рівень ризику невідповідності контрактним зобов'язанням із порушенням строків поставки, її відміни або змін умов транспортування сприяє втраті ділової репутації та зниженню довіри на міжнародній арені від країн-замовників. Це супроводжується застосуванням штрафних санкцій та стягненням збитків у рамках комерційного арбітражу. Додатковим наслідком є скорочення обсягу повторних замовлень від іноземних контрагентів та переорієнтація покупців на держав-постачальників, що загрожує довгостроковими економічними втратами для наших виробників. Паралельно із зовнішніми перешкодами ведення вільної торгівлі, внутрішніми викликами для великих обсягів товарів є тимчасові обмеження щодо перевезень Конвенцією Укрзалізниці.

Для мінімізації ризиків втрати прибутку, в умовах зростаючої турбулентності, українські експортери мають орієнтуватися на товароспецифічні механізми захисту контрактних зобов'язань, що охоплюють юридичні та логістично-інфраструктурні заходи. Оптимальним рішенням для фермерів, які експортують **аграрну продукцію**, є диверсифікація транспортних маршрутів через

мультимодальні перевезення портів Румунії та сухопутних шляхів через Угорщину і Словаччину; застосування агрострахування із захистом від бойових дій; використання контрактних форм GAFTA з альтернативними пунктами відвантаження та організація зберігання продукції за межами України через співпрацю з європейськими агротрейдерами.

Для **металургійної продукції** доцільними є релокація виробництва або складів до західних регіонів України чи суміжних країн; перехід до умов поставки FCA або CPT для мінімізації логістичних ризиків та застосування подвійного ціноутворення – базова ціна з премією або дисконтом залежно від умов виконання.

Продукти із обмеженим терміном придатності вимагають залучення інвестицій в портативні рефрижераторні системи та резервні генератори для подолання перебоїв з електропостачанням; укладення короткострокових угод із роздрібними мережами в прикордонних зонах та запровадження попередньо узгоджених механізмів компенсації за псування через страхування.

Для експортерів **фармацевтичної продукції**, враховуючи регуляторні бар'єри та ризики подвійного використання, раціональним є включення положень про заміну компонентів при зміні регуляторних вимог; розміщення товарів на складах консигнації в країнах ЄС та попереднє отримання сертифікатів і ліцензій у країнах-партнерах із можливістю передачі ліцензій дочірнім компаніям або дистриб'юторам.

Варто додати, що в умовах нестабільної безпекової ситуації нагальним завданням для національних виробників постає вдосконалення механізмів контрактного регулювання, що слугуватиме *"подушкою безпеки"* для обох контрагентів.

Також слід пам'ятати: за міжнародною арбітражною практикою факт війни на території України після 24 лютого 2022 року автоматично не визнається в якості форс-мажорної обставини. Зазначені правила зумовлені тим, що сторони, укладаючи контракти після початку повномасштабного вторгнення, свідомо приймають воєнні ризики та зобов'язані спрогнозувати їх вплив на виконання угод. У таких випадках, при вирішенні спірних ситуацій, арбітражі акцентують увагу на обумовлених деталях: альтернативні шляхи транспортування, можливість переорієнтації логістики, фіксація конкретних портів та передбачуваність подій. Таким чином, найважливішими елементами в укладанні торговельного договору є положення про форс-мажор (*force majeure clauses*) та застереження про воєнні ризики (*war risk clauses*). Такі положення обіймають вичерпний перелік можливих дій країни-агресора – ракетні обстріли, знищення інфраструктури, мінування вод.

Необхідно враховувати відмінність між форс-мажорними застереженнями та положеннями про воєнні ризики, що представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

**Порівняльний правовий аналіз форс-мажорних
застережень та положень про воєнні ризики**

Критерій порівняння	Force Majeure Clause	War Risk Clause
Правовий характер	Універсальне застереження про звільнення сторін від відповідальності у разі надзвичайних подій	Спеціальне застереження, що регулює наслідки військових дій або загроз
Основа застосування	Об'єктивна непереборність та непередбачуваність події	Факт або загроза збройного конфлікту, акту агресії, блокади або воєнної дії
Формулювання	"Prevents" (унеможливорює виконання зобов'язання)	"Actual or threatened war, blockade, hostilities..." ("Фактична або загроза війни, блокада, воєнні дії...")
Обставини, що охоплюються	Природні катаклізми, пожежі, страйки, пандемія	Бойові дії, атаки на логістичну інфраструктуру, затримки через військові загрози
Джерела правового регулювання	Уніфіковані правила GAFTA/FOSFA, ICC Force Majeure 2020	Додаткові положення у рамкових угодах або індивідуально сформульовані у контракті
Наслідки для зобов'язань сторін	Тимчасове звільнення від виконання або продовження строків	Можливість відступу від зобов'язань, зміна маршруту/порту, право на розірвання
Процедура повідомлення	Встановлені строки (GAFTA 48: не пізніше 7 днів від події або 21 днів до навантаження)	Часто негайне повідомлення або у строк, передбачений контрактом
Гнучкість застосування	Стандартизовані, але допускають адаптацію до специфіки торгівлі	Вимагають індивідуального правового формулювання з урахуванням конкретного ризику

Джерело: складено автором на основі [2, 4].

Порівняння двох правових положень підкреслює потребу в їх диференційованому застосуванні в експортних контрактах. Обидва механізми спрямовані на мінімізацію впливу непередбачуваних подій. Однак слід зазначити, що "War risk clauses" мають вужчу спеціалізацію та вимагають індивідуального формулювання, тоді як "Force majeure clauses" є універсальним інструментом правового захисту, ефективність якого залежить від чіткості й адаптивності умов контракту.

Таким чином, для захисту українських експортерів положеннями про форс-мажор доцільно дотримуватися наступних рекомендаційних заходів:

1. Адаптувати контрактну модель – включення застережень про воєнні ризики, що враховують геополітичну специфіку маршрутів та вид транспорту для підвищення стабільності договірних відносин.

2. Практично використовувати термін "перешкоджає" замість "унеможливорює", що дозволяє уникнути необхідності доведення абсолютного невиконання зобов'язань.

3. Оптимізувати логістичні умови – пріоритетне застосування базисних умов постачання СРТ. Відповідальність виконавця триває до передачі товару перевізнику, що мінімізує потенційні втрати продавця у разі пошкодження вантажу.

4. Впровадити процедуру повідомлення як умову правового захисту. Сторонам необхідно встановити власний механізм повідомлення про форс-мажор, враховуючи складнощі оперативного зв'язку в умовах війни.

Підсумовуючи вище викладене, повинні зазначити, що в сучасних умовах ефективність зовнішньоекономічних договорів прямо залежить від здатності сторін адаптувати правові механізми до актуальних загроз. Правова передбачливість на етапі укладення зовнішньоекономічних договорів виступає ключовою умовою збереження конкурентоспроможності українського бізнесу на міжнародному ринку в умовах воєнної турбулентності.

Список використаних джерел

1. LigaZakon. (2023, 7 березня). Форс-мажор у контрактах GAFTA: як захистити експортерів в умовах війни. ЮрЛіга. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/216209_fors-mazhor-u-kontraktakh-gafta (Дата звернення: 17 травня 2025 року).

2. Міжнародна торговельна палата. (2020). Форс-мажор та застереження про надмірні труднощі (Hardship Clauses). URL: <https://iccwbo.org/business-solutions/model-contracts-clauses/icc-force-majeure-and-hardship-clauses> (Дата звернення: 17 травня 2025 року).

3. DLF Attorneys-at-Law. (2022, 12 грудня). Форс-мажор у договорах під час війни в Україні. URL: <https://dlf.ua/en/force-majeure-in-agreements-during-the-war-in-ukraine>.

4. АПК-ІНФОРМ: "Виконання експортних контрактів в умовах війни: подолання викликів агроекспортерів", 2023. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1538379>.

УДК 330.35+330.101.541

JEL Classification: E12, O11

Года О. Ю.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ
Гончаренко Я. В.,
канд. фіз.-мат. наук, доцент,
доцент кафедри вищої математики,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ВВП УКРАЇНИ ЗА МОДЕЛЯМИ САМУЕЛЬСОНА ТА САМУЕЛЬСОНА-ХІКСА

Макроекономіка досліджує функціонування економіки в цілому, зокрема її зростання, стабільність і циклічні коливання. Одним із важливих напрямів макроекономічного аналізу є побудова моделей, які дають змогу передбачати зміну валового внутрішнього продукту (ВВП) у відповідь на ті чи інші фактори.

В умовах структурних трансформацій та геополітичних викликів економіка України зазнає періодичних коливань, що зумовлює необхідність пошуку ефективних інструментів прогнозування та аналізу макроекономічної динаміки. Однією з найвідоміших теоретичних моделей, які описують циклічний розвиток економіки, є модель Самуельсона [2], яка поєднує мультиплікатор споживання та акселератор інвестицій. Розширення цієї моделі у вигляді підходу Самуельсона-Хікса дозволяє враховувати коливання, що затухають або посилюються залежно від зовнішніх шоків і внутрішніх механізмів стабілізації.

Метою роботи є кількісний аналіз динаміки ВВП України за зазначеними моделями, визначення ключових параметрів мультиплікатора й акселератора та виявлення закономірностей економічних циклів на основі реальних статистичних даних.

Для розгляду моделі Самуельсона нами було взято статистичні дані економіки України за 2012-2023 роки, які наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Статистичні дані

Рік	ВВП (млн грн)	Проміжне споживання (млн грн)	Валове нагромадження основного капіталу (млн грн)
2012	3 150 653	1 888 496	283 116
2013	3 189 558	1 853 194	263 661

Продовж. табл. 1

2014	3 354 027	1 971 308	224 327
2015	4 189 241	2 499 854	269 422
2016	5 058 294	3 035 066	368 691
2017	6 257 420	3 740 514	470 327
2018	7 494 615	4 476 719	628 296
2019	8 371 797	4 950 169	700 617
2020	8 696 582	5 069 857	564 315
2021	11 410 255	6 725 529	719 771
2022	10 511 370	5 885 178	621 856
2023	13 642 300	7 819 598	1 318 159

Джерело: складено авторами на основі [1].

З цих припущень ми розрахували усереднені v та s , та отримали відповідно значення 0,3225 та 0,6755.

Підставивши споживання та інвестиції у формулу ВВП, отримуємо **різницеве рівняння другого порядку**:

$$Y(t) - 0,8933Y(t-1) + 0,2178Y(t-2) = 1.$$

Загальний розв'язок цього лінійного неоднорідного кінцево-різницевого рівняння другого порядку складається з суми загального розв'язку відповідного однорідного рівняння та одного з його частинних розв'язків. Складаємо характеристичне рівняння:

$$\lambda^2 - 0,6755(1 + 0,3225)\lambda + 0,3225 \cdot 0,6755 = 0.$$

Отримали $\Delta = -0,6619 < 0$, отже

$$Y(t) = r^t(B_1 \sin \omega t + B_2 \cos \omega t), \text{ де } r = 0,4667, \omega = 0,8136.$$

Перейдемо до різницевої форми моделі:

$$Y(t) = \alpha Y(t-1) + \beta(Y(t-1) - Y(t-2)) + G,$$

де α – гранична схильність до споживання, β – акселератор. Врахуємо середнє значення державних витрат та інших екзогенних факторів на рівні приблизно 776 924 млн грн [1]. Отримаємо: $\alpha=1,15$, $\beta = -1,03$.

Інтерпретація коефіцієнтів моделі:

- $\alpha > 1$ – споживання зростає швидше за дохід попереднього періоду. Це може бути пов'язано з тим, що споживачі використовують заощадження, споживають в кредит або використовують державні (або інші) субсидії;

- $\beta < 0$ – від'ємний акселератор говорить про те, що інвестиції зменшуються при сповільненні зростання ВВП. Це типове явище для періодів нестабільності;

- G є сталим, це означає, що в моделі передбачена "компенсація" нестачі коштів шляхом "вливання" коштів.

Також розглянемо модель Самуельсона-Хікса у дискретному варіанті, яка є однією з класичних моделей циклів в макроекономіці. Ця модель описує взаємодію споживчих витрат та інвестицій та пояснює динаміку ВВП.

Дана модель ґрунтується на таких припущеннях:

1. Інвестиційний попит складається з двох частин:

- змінної, яка пропорційна приросту ВВП між поточним і позаминулими роками.
- сталої величини I , яку розраховуємо як середнє значення $I(t)$.

$$I(t) = v(Y(t-1) - Y(t-2)) + I, v \in (0,1)$$

2. Споживчий попит формується на основі ВВП попереднього періоду, який включає:

- частину, пропорційну доходу минулого року;
- сталу величину C , яку розраховуємо як середнє значення $C(t)$.

$$C(t) = cY(t-1) + C.$$

Таблиця 2

**Порівняння фактичного ВВП із результатами моделювання
за допомогою моделі Самуельсона та моделі Самуельсона-Хікса**

Рік	Фактичні значення ВВП (млн грн)	Модел Самуельсона	Абс. похибка	Відносна похибка	Модел Самуельсона- Хікса (млн грн)	Абс. похибка	Відн. похибка (%)
2014	3 354 027	3 720 925	366 898	10.94 %	3 354 027	0	0.00%
2015	4 189 241	4 235 632	46 391	1.11 %	4 189 241	0	0.00%
2016	5 058 294	5 003 472	54 822	1.08 %	5 064 924	6 630	0.13%
2017	6 257 420	5 880 031	377 389	6.03 %	6 070 347	187 073	2.99%
2018	7 494 615	6 679 455	815 160	10.88 %	7 018 813	475 802	6.35%
2019	8 371 797	7 519 652	852 145	10.18 %	7 741 529	630 268	7.53%
2020	8 696 582	8 404 036	292 546	3.36 %	8 395 873	300 709	3.46%
2021	11 410 255	9 362 132	2 048 123	17.95 %	9 870 230	1 540 025	13.49%
2022	10 511 370	10 467 541	43 829	0.42 %	10 291 015	220 355	2.10%
2023	13 642 300	11 759 583	1 882 717	13.80 %	11 823 496	1 818 804	13.33%

Джерело: розраховано авторами.

Аналіз результатів моделювання:

• У 2014–2018 роках модель Самуельсона перецінює економіку, оскільки в моделі не враховано ряд ризиків і кризових станів (наприклад, анексію Криму, бойові дії).

• Після 2020 року модель Самуельсона краще відображає тенденції, особливо з урахуванням державної підтримки (G).

• У 2022 році модель Самуельсона недооцінює глибину спаду, але вже у 2023 повертається до реального тренду.

• У 2014–2016 роках обидві моделі мають досить високу точність.

• У періоди різкої зміни економіки (2021, 2023) точність падає, але модель Самуельсона-Хікса все ж краще "пом'якшує" стрибки.

• У середньому, відносна похибка Самуельсона-Хікса є трохи меншою, особливо в кризові роки.

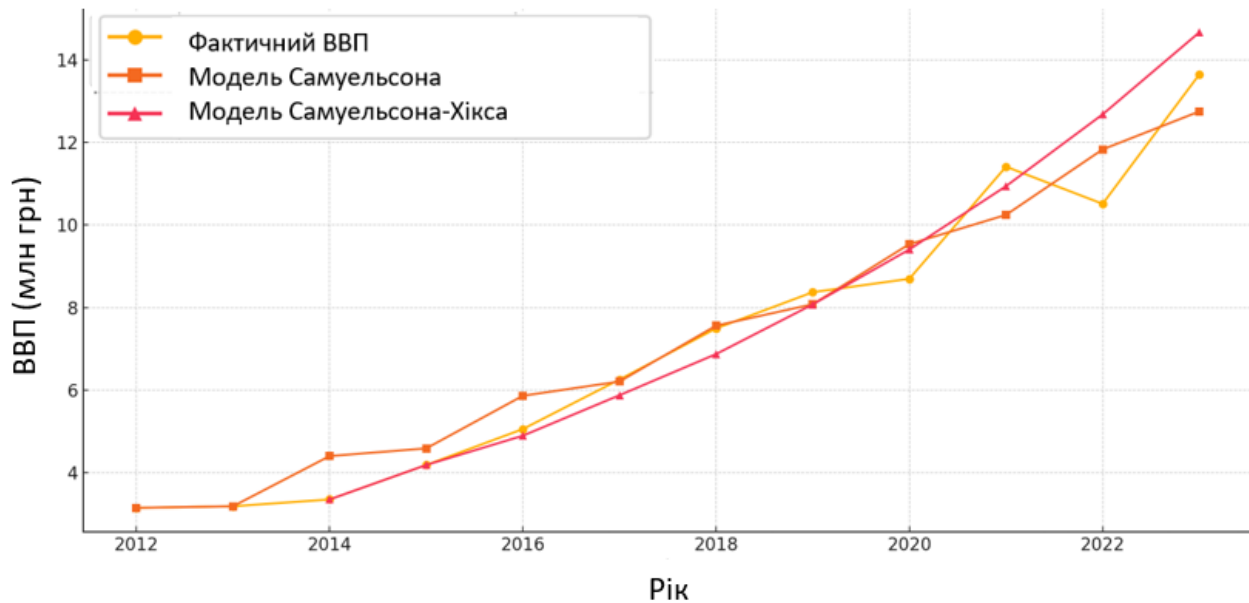

Рис. 1. Порівняння фактичного ВВП із результатами моделювання
Джерело: створено авторами.

У роботі проаналізовано динаміку валового внутрішнього продукту України протягом 2012–2023 років із використанням моделей економічного циклу Самуельсона та Самуельсона–Хікса. Проведено розрахунок споживання та інвестицій на основі статистичних даних. Побудовано макроекономічну модель з урахуванням мультиплікатора і акселератора, визначено параметри моделі та здійснено прогнозування ВВП. Показано циклічний характер розвитку української економіки та виявлено фази зростання, спаду та відновлення. Висвітлено роль державних витрат як стабілізаційного чинника в умовах війни та кризи.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Національні рахунки. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.05.2025).
2. Tramontana, F., Gardini, L. Revisiting Samuelson's models, linear and nonlinear, stability conditions and oscillating dynamics. *Economic Structures* 10, 9 (2021). <https://doi.org/10.1186/s40008-021-00239-3>.

УДК 621.311.25:004.738.5:351.862

JEL Classification: Q48, L94, K42

Дмитренко Т. Л.,

канд. екон. наук, старший дослідник,
завідувач відділу міжнародних
фінансів та фінансової безпеки відділення
глобальної економіки і міжнародних фінансів,
Науково-дослідний фінансовий інститут
Державної навчально-наукової установи
"Академія фінансового управління", м. Київ

Пишний М. В.,

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Науково-дослідний фінансовий інститут
Державної навчально-наукової установи
"Академія фінансового управління", м. Київ

НЕЗАКОННИЙ МАЙНІНГ КРИПТОВАЛЮТ НА АТОМНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЯХ ЯК ЗАГРОЗА ЕНЕРГЕТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Вступ. Світова хвиля інтересу до криптовалют обумовила бум у майнінгу – енергоємній діяльності з інтенсивним споживанням електроенергії. Одночасно наростає загроза несанкціонованого майнінгу на об'єктах критичної інфраструктури, що поєднує проблеми енергетики, кібербезпеки та державного захисту. Наприклад, у 2019 р. СБУ виявила нелегальні криптоферми на Південно-Українській АЕС: посадовці станції встановили обладнання з виходом в Інтернет для майнінгу криптовалют, що призвело до розголошення держтаємниці. Аналогічні випадки фіксуються і в інших країнах (зокрема, західні ЗМІ повідомляли про вилучення майнінгового обладнання на українських АЕС). Це свідчить про міждисциплінарний характер проблеми: дії, що походять з ІТ-сфери, прямо впливають на енергетику та національну безпеку.

Актуальність. Для України, що переживає гібридну енергетичну війну з РФ і потерпає від енергетичних атак, стабільність роботи АЕС є критичною. Незаконний майнінг створює додаткове невраховане навантаження на мережі й може порушувати режимні вимоги. Приклади інших держав показують подібні ризики: в Ірані за надмірні навантаження фіксувалися масові відключення електроенергії – у 2019 р. нелегальний

майнінг спричинив нетипове зростання споживання на 7%. У країнах з дефіцитом енергії (як-от Іран, де майнери часто підключаються до субсидованих мереж) подібна діяльність стала джерелом суспільної напруги. У російських "сірих зонах" – на окупованих Донбасі та в Криму – спецслужби РФ також використовують здешевлену електроенергію для майнінгу; зокрема, стверджують про крадіжку електроенергії із Запорізької АЕС для криптовалютних ферм. Одночасно в ЄС підвищується увага до кіберзагроз критичній енергетичній інфраструктурі: Директива (EU) 2022/2555 (NIS2) та Директива CER (2022/2557) накладають суворі вимоги щодо кібербезпеки на енергетичні об'єкти. Таким чином, нелегальний криптомайнінг на АЕС потенційно підриває енергетичну безпеку та відповідає новітнім цифровим загрозам, що потребує комплексного аналізу з позицій енергетики, безпеки та ІТ.

Мета дослідження. Метою роботи є аналіз загроз нелегального майнінгу криптовалют на українських АЕС як складової енергетичної та національної безпеки, а також вироблення рекомендацій щодо виявлення та мінімізації цих загроз. Поставлено завдання виявити взаємозв'язки між енергетичними, ІТ- та безпековими аспектами проблеми, охарактеризувати міжнародні практики та оцінити необхідність регулювання за європейськими стандартами.

Методологія. Для досягнення мети застосовано міждисциплінарний підхід. Виконано:

- **Аналіз відкритих джерел:** вивчення медіа-репортажів, звітів та судових рішень щодо випадків нелегального майнінгу (в Україні, Ірані, Росії тощо).

- **Компаративний аналіз:** порівняння практик протидії майнінгу в різних країнах (законотворчі ініціативи в РФ та ЄС, досвід Ірану, США).

- **Нормативно-правовий аналіз:** огляд українського та європейського законодавства щодо безпеки критичної енергетичної інфраструктури (зокрема Директиви CER 2022/2557).

- **Методи ризик-менеджменту:** ідентифікація уразливостей АЕС до несанкціонованого майнінгу, оцінка можливих наслідків для енергопостачання та безпеки.

Основні результати.

- **Виявлені порушення на українських АЕС.** СБУ зупинила майнінг криптовалют на Південно-Українській АЕС, де посадовці станції встановили майнінгові пристрої з доступом до Інтернету. Унаслідок цього сталося незаконне розголошення держтаємниці, а обладнання конфісковано. Аналогічні нелегальні ферми знаходили на інших об'єктах енергомережі

(наприклад, у Вінницькій області, де криптомайнери підключилися до лінії електропередач та уникли сплати за спожиту енергію).

• **Зловживання дешевого ресурсу в регіонах з низькою регуляцією.**

За оцінками експертів, в окупованих регіонах України та у пов'язаних з Росією так званих "сірих зонах" використовують безкоштовну чи викрадену електроенергію для криптомайнінгу. Зокрема, є свідчення про те, що електроенергію із Запорізької АЕС (під контролем РФ) перекачують на майнінгові ферми. У відповідь російська влада 2024 р. заборонила майнінг у кількох енергозалежних регіонах (Донецька і Луганська області, окуповані Крим і частини Запорізької й Херсонської областей тощо) з метою балансування енергоспоживання.

• **Навантаження на електромережі інших країн.** Нелегальні майнінгові ферми спричиняють проблеми і в інших державах. В Ірані, де майнери часто підключаються до субсидованих мереж, незаконний майнінг був названий одним із факторів девальвації ірїї, а в червні 2019 р. на тлі масового майнінгу спостерігалось нетипове зростання споживання електроенергії на 7%.

• **Регуляторні реакції в розвинених державах.** У США урядові агенції звертають увагу на енергоспоживання майнінгу: енергетична адміністрація (EIA) оцінила, що на криптодобування може припадати до 0,6–2,3% від усього споживання електроенергії США. Це призвело до розробки стратегій енергоменеджменту і планів підтримки надійності мереж. У ЄС ухвалюють нові правила захисту критичних об'єктів: Директива CER (2022/2557) підкреслює необхідність мінімізувати всі види ризиків для критичної енергетичної інфраструктури та посилює вимоги до кіберзахисту таких об'єктів.

• **Міждисциплінарні висновки.** Нелегальний майнінг на АЕС лежить на перетині енергетики, ІТ та безпеки: він включає крадіжку ресурсу (енергії) і одночасно несе кібернетичний ризик (злочинці мають доступ до мереж АЕС). Інциденти показують, що внутрішні кадри та кіберзловмисники, використовують слабкі місця в регуляціях для отримання незаконних вигод, що безпосередньо загрожує стійкості енергосистеми.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що незаконний майнінг криптовалют на об'єктах атомної енергетики становить реальну загрозу енергетичній безпеці України. Він вимагає комплексної відповіді: необхідно посилити технічний моніторинг та контроль доступу до енергетичних мереж, включно з регулярними перевірками наявності стороннього обладнання і безпечної конфігурації ІТ-мереж на АЕС. Важливо розробити чіткі регуляторні норми, які визнають нелегальний майнінг видом кібернетичного порушення в енергетиці та передбачають відповідальність. Українські правила безпеки

АЕС слід гармонізувати з європейськими стандартами: наприклад, впровадити вимоги Директиви CER (2022/2557), яка передбачає ідентифікацію критичних об'єктів, оцінку ризиків і обмін інформацією між державами-членами щодо кібератак і операційних загроз. Водночас необхідна міжгалузева співпраця між енергетиками, кіберфахівцями та правоохоронцями. Зважаючи на глобальні тенденції (досвід РФ, Ірану, США), в Україні слід удосконалити нагляд за споживанням енергії на державних об'єктах, а також забезпечити прозоре регулювання майнінгової галузі (за зразком європейських практик). Такий підхід дозволить мінімізувати ризики цифрових загроз, стабілізувати енергопостачання та підвищити загальну енергетичну безпеку країни.

Список використаних джерел

1. Служба безпеки України. На Південно-Українській АЕС викрито нелегальний майнінг криптовалют [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/8131#.NaQJcVWv.dpbs> – Назва з екрана.
2. Detector Media. На українських АЕС виявляли нелегальні ферми з майнінгу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://detector.media/info-space/article/205162/2023-03-06-mayning-na-aes-shcho-ce-oznachaie> – Назва з екрана.
3. RFE/RL. В Ірані масово відключали електроенергію через криптомайнінг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rferl.org/a/iran-bitcoin-mining-blackouts/31063381.html> – Назва з екрана.
4. Український ядерний форум. Росія використовує викрадену електроенергію Запорізької АЕС для майнінгу криптовалют [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uatom.org/2023/09/20/rf-vikoristovuye-zaporizku-aes-dlya-mayningu> – Назва з екрана.
5. World Nuclear News. Russia bans crypto mining in annexed territories to preserve power grid [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://world-nuclear-news.org/Articles/Russia-bans-crypto-mining-in-annexed-Ukraine> – Назва з екрана.
6. European Union. Directive (EU) 2022/2557 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on the resilience of critical entities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022L2557> – Назва з екрана.
7. U.S. Energy Information Administration (EIA). How much electricity is used for cryptocurrency mining in the United States? [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=60540> – Назва з екрана.
8. Vinnytsia.info. У Вінниці виявили одну з найбільших майнінг-ферм: незаконне підключення до електромережі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.vinnytsia.info/news/u-vinnytsi-vyyavyly-naybilshu-v-ukraini-kryptomayning-fermu.html> – Назва з екрана.

УДК 656.6:338

JEL Classification: L92, G32

Іванцов В. О.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Одеський національний морський
університет, м. Одеса

Копилова О. В.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економіки і фінансів,
Одеський національний морський
університет, м. Одеса

МЕТОДИ ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУДНОПЛАВНИХ КОМПАНІЙ

В процесі управління фінансово-економічною безпекою (ФЕБ) судноплавних компаній важливою є оцінка поточного рівня ФЕБ та її потенціалу. Під потенціалом фінансово-економічної безпеки розуміємо сукупність можливостей та ресурсів (фінансових, капітальних, трудових), що підтримують стійкість судноплавної компанії до загроз, забезпечують фінансову стабільність та сприяють довгостроковому інноваційному розвитку. Без якісно проведеної оцінки потенціалу ФЕБ неможливо проаналізувати стан фінансово-економічної безпеки, виміряти її рівень та розробити заходи щодо її удосконалення.

Серед науковців відсутній єдиний підхід щодо методики оцінки потенціалу фінансово-економічної безпеки. Розглянемо найбільш поширені методи:

- оцінка ФЕБ на основі розрахунку показників імовірності банкрутства, що сигналізують про перші ознаки фінансової нестабільності та стимулюють керівництво компаній до управління ризиками. До таких методик, згідно з дослідженням І.М. Дашка, Л.В. Михайліченка та С.М. Стефаника, належать моделі Альтмана та Таффлера, а ключовими показниками вимірювання діяльності підприємств виступають обсяги продажів, показники якості продукції та послуг, обсяги витрат та терміни виконання замовлень. [1]

- методика, що враховує функціональні складові економічної безпеки – фінансову, техніко-технологічну, інтелектуально-кадрову, політико-правову, екологічну, інформаційну, інноваційну, силову, ретроспективну. [2] Даний підхід передбачає комплексний аналіз основних чинників, що визначають стійкість, рентабельність та конкурентоспроможність компанії, а також сприяє розробці стратегічних заходів для захисту її фінансово-економічної безпеки.

- методика, що базується на індикаторному підході до оцінки фінансово-економічної безпеки, дозволяє провести кількісний аналіз ФЕБ, має високу чутливість до змін умов зовнішнього та внутрішнього середовища, нормативно-правових та економічних трансформацій. Також індикатори ФЕБ надають комплексну характеристику діяльності судноплавної компанії, взаємно доповнюючи один одного. Прихильники індикаторного підходу пропонують включати в нього показники платоспроможності (ліквідності), фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності [3].

- ряд науковців пропонують оцінювати потенціал фінансово-економічної безпеки компанії на основі експертних бальних оцінок. Зазвичай експертна група на основі власного досвіду, знань, навичок, поглядів та світогляду оцінює кожен попередньо обраний показник за заздалегідь визначеною шкалою (як правило, від 0 до 10). [4] Вважаємо, що головним недоліком даного підходу є високий рівень суб'єктивізму оцінок та неточності експертних суджень, що негативно впливає на управління ФЕБ. Проте в умовах обмеженого доступу до статистичних даних або за наявності значної невизначеності даний підхід є цілком виправданим.

- сценарний підхід дозволяє визначити ключові загрози або можливості для фінансово-економічної безпеки завдяки складанню різних варіантів сценаріїв з урахуванням різного набору факторів. Такий підхід дає змогу моделювати можливі наслідки управлінських рішень та обґрунтовувати вибір оптимальних варіантів, що забезпечують підвищення ефективності управління фінансово-економічною безпекою. [4]

- економіко-математичні методи та моделі дозволяють здійснювати комплексний аналіз, прогнозування та оптимізацію фінансово-економічних процесів. [5] До основних економіко-математичних методів належать методи багатофакторного аналізу, імітаційне, економетричне та статистичне моделювання, методи нечіткої логіки, методи лінійного та нелінійного програмування. Застосування економіко-математичних методів підвищує точність оцінки фінансово-економічної безпеки, дозволяє оптимізувати розподіл ресурсів та визначити оптимальні управлінські стратегії.

- деякі методи передбачають кількісну оцінку потенціалу фінансово-економічної безпеки за допомогою визначення конкурентного статусу підприємства, враховуючи фактичний, оптимальний та мінімальний рівень стратегічних капітальних вкладень підприємства. На думку дослідників, потенціал ФЕБ також характеризують функціональні можливості компанії. [4]

- інші методи включають ресурсно-функціональний підхід (на основі визначення ефективності розподілу ресурсів компанії), програмно-цільовий підхід (забезпечує комплексний аналіз ризиків, можливостей та перспектив

розвитку), методи, засновані та теорії ймовірностей та теорії ігор (прийняття оптимальних стратегічних рішень в умовах невизначеності), методи моделювання штучних нейронних мереж тощо.

Кожен із вищезгаданих підходів передбачає застосування відповідного методу оцінки потенціалу фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання, що базується на визначеній системі кількісних та якісних індикаторів. Відповідно, цілком виправданим є розподіл методів оцінки потенціалу фінансово-економічної безпеки судноплавних компаній на якісні та кількісні. До якісних відносимо метод експертних оцінок, сценарний підхід, більш простий SWOT-аналіз або PESTLE-аналіз, що надає оцінку зовнішнім факторам впливу на ФЕБ компаній. До кількісних методів належать розрахунок показників імовірності банкрутства, аналіз функціональних складових економічної безпеки, індикаторний підхід (у разі використання кількісних та якісних індикаторів даних метод відносимо до змішаних), економіко-математичні методи та моделі, методи визначення конкурентного статусу компанії, ресурсно-функціональний підхід, а також методи, засновані та теорії ймовірностей та теорії ігор.

Таким чином, дослідження методів оцінки потенціалу фінансово-економічної безпеки є особливо актуальними для такої складної, багатогранної, схильної до циклічних змін та ризиків галузі, як судноплавство. Поєднання кількісних та якісних методів дозволить отримати більш якісну та об'єктивну оцінку рівня фінансово-економічної безпеки судноплавної компанії, розробити ефективні управлінські рішення та підвищити її стійкість до ринкових коливань.

Список використаних джерел

1. Дашко І., Михайліченко Л., Стефаник С. Зміцнення та розвиток потенціалу фінансово-економічної безпеки промислових підприємств. Підприємництво та інновації. 2024. № 32. С. 44-49. URL: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/32> (дата звернення: 20.05.2025).
2. Меліхова Т.О. Аналіз наявних методик оцінки рівня економічної безпеки підприємства для проведення сучасної діагностики його фінансового стану. Інноваційна економіка. 2018. №1-2. С. 223-227. URL: <http://www.inneco.org/index.php/innecoqa/article/view/255/0> (дата звернення: 20.05.2025).
3. Корецька О.В., Ширяєва Л.В. Моделювання індикаторного підходу до оцінки фінансово-економічної безпеки стивідорних компаній. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. 2019. №3 (68). С. 137-148. URL: doi.org/10.31375/2226-1915-2019-3-136-148 (дата звернення: 21.05.2025).

4. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія/Васильців Т.Г. та ін. Львів, Ліга-Прес, 2012. 388 с.

5. Павліщенко С.С., Капустян В.О. Економіко-математичне моделювання економічної безпеки малого підприємства в умовах невизначеності. Актуальні проблеми економіки та управління. 2020. №14. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/206907> (дата звернення: 22.05.2025).

УДК 339.9:620.9(477)

JEL Classification: Q48, F55

Куриленко О. В.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Вищий навчальний заклад "Університет економіки та права "КРОК", м. Київ

ЄВРОПЕЙСЬКА ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА: ВИКЛИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Енергетична політика є одним із ключових елементів інтеграційних процесів у Європі. Їх зародження пов'язане зі створенням Європейської спільноти вугілля та сталі у 1951 році. Ця спільнота у 1957 році трансформувалася у Європейське економічне співтовариство, яке стало основою сучасної енергетичної політики ЄС. Згодом, у 1993 році утворено Європейську спільноту, а в 2009 році – її спадкоємця, Європейський Союз. Протягом своєї історії європейська енергетична політика була спрямована на забезпечення енергетичної та економічної безпеки держав-учасниць і розвиток конкуренції на внутрішньому ринку.

Україна як УРСР, будучи союзною республікою СРСР, не брала участі у західноєвропейській енергетичній інтеграції, натомість акцентувала увагу на співпраці в рамках ОЕСР країн Центральної та Східної Європи. Проте після системної кризи 1990-х років і краху радянської інтеграційної моделі Україна дедалі активніше інтегрувалася до загальноєвропейського енергетичного простору. Серед ключових здобутків: приєднання до Європейського енергетичного співтовариства у 2010 році, укладення асоціації з ЄС та Європейським товариством з ядерної енергії у 2015 році, а

також входження української енергосистеми до синхронної мережі ENTSO-E у 2022 році.

Втім, стислий термін для імплементації норм енергетичних пакетів спричинив низку викликів для України. Це зокрема брак досвіду, кваліфікованих кадрів, належного обсягу інвестицій, джерел фінансування, технічне відставання, вади ПСО, а також наявність хронічних операційних боргів.

Серед прийнятих за останні десятиліття правових актів ЄС найважливішими залишаються акти вторинного права, такі як директиви та постанови. Особливий вплив мають Третій (2009 р.) та Четвертий (2019 р.) енергетичні пакети, спрямовані на лібералізацію ринку електроенергії та газу як складової великого європейського ринку. Вони передбачають створення однакових правил для учасників ринку, що включають уніфікацію механізмів нагляду і контролю[1].

Перший енергопакет прийнятий у 1996 році заклав основи для регулювання ринків електроенергії та природного газу ЄС. Другий пакет (2003 р.) включав вимоги щодо розділення діяльності компаній-операторів на видобувну, збутову і транспортну складові. Логічне продовження цих змін забезпечив Третій пакет (2009 р.), який ввів принцип "поділу власності" та створення систем ENTSO-E для електроенергії і ENTSO-G для газу. [1, 2]

В Україні імплементація Третього пакету триває з 2014 року. Наприклад, у 2018 році "обленерго" було розділено на постачальника (ПУП) та оператора системи розподілу (ОСР).

Національна комісія, що забезпечує державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, була створена у 2014 році.

У 2019 році набув чинності Четвертий енергопакет, також відомий як пакет "малих гравців" та ВДЕ. Його метою є ширше залучення громадян і локальних громад до ринку електроенергії не лише як споживачів, але й як виробників низьковуглецевої електроенергії [3].

Четвертий енергопакет враховує появу нових учасників на ринку енергії, зокрема проз'юмерів – осіб, які одночасно споживають і виробляють енергію для продажу, а також енергетичних кооперативів – об'єднань громадян, що володіють і управляють енергетичною інфраструктурою спільно. Обов'язковою метою є досягнення частки 32% ВДЕ в загальній структурі генерації [4].

Висновки: енергетичні пакети ЄС вже чинять значний вплив на українську енергетику та економіку. Вони визначають структури ринків і регулюють правила роботи їх учасників. З огляду на "Європейський Зелений Курс" (ЄЗК) та пов'язані з ним митну і податкову політику, включаючи вуглецевий податок ЄС (сукупність механізмів EU ETS та CBAM), подальша трансформація енергетичних ринків стає питанням національної економічної безпеки України.

Таким чином, виконання вимог енергопакетів ЄС без доступу до процесу їх формування та структурних фондів Союзу створює виклики для економічної стабільності країни. Це підкреслює необхідність активнішої державної політики щодо адаптації до вимог енергопакетів, а також досягнення взаємовигідних тимчасових і фінансових домовленостей з ЄС. При цьому слід враховувати історичні аспекти розвитку української енергетики, соціально-економічні реалії країни та військово-політичні обставини в умовах російської агресії проти України.

Список використаних джерел

1. Zajdel R. Kodeksy sieci rynku energii elektrycznej i gazu ziemnego w porządku prawnym postlizbońskiej Unii Europejskiej. Warszawa: Politechnika Warszawska, 2019. 279 str.
2. Гречаник Б.В. Імплементация энергетических хартий (Третього энергопакета) стран ЕС в энергетике Украины: проблемы та перспективи. Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія Економіка та управління в нафтовій та газовій промисловості. 2017. № 1 (15) с. 15-21
3. Литвин Н. Як застосувати 4-й енергопакет ЄС для розвитку малої ВДЕ-генерації в Україні? URL: <https://ua.boell.org/uk/2020/10/01/yak-zastosuvati-4-y-energopaket-es-dlya-rozvitku-maloi-vde-generacii-v-ukraini>
4. Третій та четвертий енергетичні пакети. URL: <https://www.ukraine-learns.org/wp-content/uploads/2019/08/%D0%95%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B8-003.pdf>

УДК 330.8:330.833(430)“18”:336.02
JEL Classification: B31, E62

Marchenko, T. V.,
PhD., Associate Professor of the
Department of International Economics,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University, Chernivtsi

FINANCIAL POLICY WITHIN THE FRAMEWORK OF FRIEDRICH LIST'S CONCEPT OF ECONOMIC NATIONALISM

The financial aspect of economic nationalism, as articulated in Friedrich List's political economy, constitutes a fundamental pillar of his vision for national economic development. List argued that a state's financial policy must be

strategically oriented toward the protection and stimulation of domestic industry, the accumulation of national capital, and the preservation of economic sovereignty. Central to his theoretical framework is the proposition that national prosperity cannot be achieved without active governmental intervention, encompassing protectionist measures, public investment in infrastructure, and the promotion of innovation.

List maintained that financial policy should be grounded in the pursuit of long-term national interests rather than short-term gains for individual economic actors. He underscored the necessity for financial institutions to support the real economy, facilitate industrialization, and enhance the international competitiveness of national production. He advocated for the establishment of national banks capable of providing accessible credit to enterprises, particularly those operating in strategically important sectors [4; 8]. In his view, the financial system should function as a driver of sustainable economic growth, rather than a mechanism for speculative profit-making.

List's insights also anticipate elements of contemporary behavioral finance, which considers psychological and sociocultural factors in economic decision-making. Although he did not employ modern terminology, List acknowledged that financial behavior is shaped not only by rational calculation, but also by emotions, national identity, and collective expectations [3]. He recognized that investor confidence in the stability and predictability of economic policy is a critical determinant of investment behavior and long-term economic outcomes.

One of the key behavioral dimensions observable in Friedrich List's concept of economic nationalism is the status quo bias, which explains a consistent preference for national economic strategies that ensure stability and predictability in development. State support for strategic industrial sectors can be interpreted as a behavioral response to the uncertainty of global markets—an attempt to mitigate risks associated with excessive dependence on external financial flows. In this context, List conceptualized the state as a regulator of economic behavior, playing a stabilizing role and helping to maintain socio-economic equilibrium.

Furthermore, cognitive biases significantly influence the formation of financial policy within the framework of economic nationalism. For instance, availability bias—the tendency to rely on the most prominent or easily recalled examples—helps explain the preference for state protectionism as a financial support mechanism for domestic producers. List anticipated that national governments might display over-optimism regarding their developmental potential, a phenomenon well-documented in behavioral finance literature. He

emphasized the necessity of designing economic strategies that account not only for objective economic indicators but also for the psychological factors underpinning decision-making processes [4].

Trust in financial institutions and national economic strategies—elements that List identified as critical for successful development—is also closely linked to behavioral components. Such trust shapes long-term investment expectations, promotes savings behavior, and contributes to the growth of national banking systems [2]. In this context, List's approach aligns with the principles of narrative economics, which explores how collective economic narratives and national identity shape the financial behavior of both individuals and firms. He maintained that economic policy must be grounded in a shared societal understanding of economic objectives and should promote long-term prosperity.

Contemporary economic research confirms many of List's insights, particularly the importance of integrating financial and industrial policy to achieve sustainable development. Successful national economies such as Germany and South Korea have employed similar strategies aimed at supporting strategic industries and maintaining national control over financial resources. List firmly argued that economic independence is unattainable without a coherent financial strategy capable of withstanding external pressures and protecting national interests [5].

An important and often underappreciated component of Friedrich List's economic nationalism is the role of financial education in strengthening national economies. List emphasized that the development of human capital is a vital precondition for sustained economic growth. He believed that an educated citizenry is more likely to engage in responsible financial planning and investment decisions. In today's context, this view is supported by empirical evidence showing that financial literacy significantly influences macroeconomic stability. Accordingly, state-led programs aimed at improving public financial literacy can serve as powerful tools for promoting national economic growth.

List's concept of financial policy within the framework of economic nationalism aligns closely with contemporary behavioral finance theory [6]. His approach highlights not only rational economic behavior but also the psychological and sociocultural factors that influence financial decision-making. Such a perspective allows for a more nuanced understanding of the dynamics of economic development and supports the design of more effective financial strategies for modern national economies.

A deeper examination of List's theoretical contributions underscores the relevance of state financial policy in navigating the complexities of globalization

and current economic challenges. His ideas remain pertinent for constructing a resilient and sovereign national financial system. Moreover, adapting these principles to contemporary conditions may facilitate the development of effective mechanisms for the long-term advancement of national economies.

At the core of List's vision is the construction of an efficient state-regulated financial system that promotes domestic industry, infrastructure, and internal market development. His insights are particularly relevant for countries like Ukraine, which face significant economic challenges in the areas of financial sovereignty and economic modernization [1; 7]. In List's view, a strong financial sector is not merely an auxiliary component but a strategic cornerstone for building a stable and independent national economy. In the context of globalization and intensifying international competition, his policy recommendations offer a viable framework for supporting domestic producers, stimulating innovation, and shaping coherent long-term economic strategies.

References

1. Vasenko, V. K. (2018). *Economic nationalism in the political economy of Friedrich List and its relevance for modern Ukraine. Scientific Notes of the University "KROK"*, 4(52), 7-21. Retrieved from <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-52-7-21> (accessed May 16, 2025).
2. Kondziolka, V. (2011). *Economic nationalism as a component of the national idea*. Retrieved from <https://spilka.pt/index.php/3-novini-v-ukrayini/novyny-ukraina/419-2009-12-23-02-02-21> (accessed May 17, 2025).
3. Kondratenko, D. (2010). *Economic nationalism: political theories. Scientific Notes of the I.F. Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies of the NAS of Ukraine*, Issue 47, 227-239.
4. List, F. (2021). *The national system of political economy* (M. Havrysh, Trans.). Kyiv: Nash Format. 368.
5. Panchenko, V. H. (2018). *Features of the implementation of economic nationalism policy under conditions of liberalization of international economic relations: The experience of Asian countries. Investments: Practice and Experience*, (3), 36-42.
6. Panchenko, V. H., & Reznikova, N. V. (2017). *The policy of economic nationalism: From origins to new variations of economic patriotism. Economy and the State*, (8), 4-8.
7. Panchenko, V. H., & Reznikova, N. V. (2017). *Who are the "economic nationalists" in Ukraine? Seven answers to important questions*. Retrieved from <https://pvg.in.ua/2017/05/29/hto-taki-ekonomichni-naczionalisty-v-ukrayini-sim-vidpovidej-na-vazhlyvi-pytannya/> (accessed May 18, 2025).
8. Reznikova, N. V. (2017). *Methodological foundations of economic nationalism. Economy and the State*, (7), 4-8.

УДК 330.1:658

JEL Classification: O33, L62

Маслюк В. П.,
здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний
університет, м. Тернопіль

ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах сьогодення, коли цифрова трансформація охоплює промисловість, машинобудівні підприємства відчують стрімке збільшення числа та рівня загроз безпеці. Звичні способи гарантування всеохоплюючої безпеки вже не можуть ефективно боротися з новими викликами, що підкреслює потребу у впровадженні передових технологічних рішень.

Машинобудівна галузь вирізняється надзвичайною технологічною складністю, накопиченням значного обсягу конфіденційної інформації та стратегічним значенням безперервного функціонування виробництва. Специфіка галузі, у свою чергу, включає взаємодію фізичних та кіберфізичних систем, що породжує особливі труднощі у гарантуванні багатозарової безпеки.

Технології штучного інтелекту (ШІ) показують великий потенціал для вирішення складних задач безпеки. Вони здатні обробляти значні обсяги даних, знаходити приховані взаємозв'язки та пристосовуватись до змінних загроз, що постійно змінюються [5]. Впровадження ШІ-рішень у сферу безпеки великих промислових підприємств, зокрема машинобудівних, потребує системного аналізу впливу та конкретних особливостей їх використання.

Таблиця 1

Напрямки впливу технологій штучного інтелекту на безпекову діяльність

№ з/п	Напрямок впливу	Характеристика та механізми реалізації
1	Інтелектуальна кібербезпека та захист інформаційних активів	Системи на базі машинного навчання здійснюють безперервний моніторинг мережевого трафіку з використанням алгоритмів виявлення аномалій. Застосування методів глибокого навчання дозволяє ідентифікувати складні патерни кіберзагроз, включаючи таргетовані атаки та невідомі раніше уразливості. Автоматизована реакція на інциденти зменшує час відгуку з годин до хвилин, мінімізуючи потенційні збитки від витоку критичної інформації.

Продовж. табл. 1

2	Прогностична аналітика ризиків та стратегічне планування безпеки	Алгоритми машинного навчання аналізують багатовимірні набори даних (фінансові, операційні, ринкові, геополітичні) для побудови стохастичних моделей ризиків. Використання рекурентних нейронних мереж дозволяє прогнозувати каскадні ефекти та взаємозв'язки між різними типами загроз. Система забезпечує кількісну оцінку ризиків у реальному часі та автоматичну генерацію рекомендацій щодо їх мінімізації.
3	Прогнозне технічне обслуговування критичної інфраструктури	Інтеграція датчиків інтернету речей з алгоритмами машинного навчання забезпечує безперервний моніторинг стану виробничого обладнання. Застосування методів аналізу часових рядів та регресійного аналізу дозволяє прогнозувати патерни деградації з точністю до 95%. Система автоматично генерує графіки обслуговування, оптимізуючи баланс між операційною доступністю та витратами на обслуговування.
4	Інтелектуальне управління фізичною безпекою та контролем доступу	Мультимодальні системи розпізнавання (біометрія, поведінкова аналітика, радіочастотна ідентифікація) забезпечують багатофакторну автентифікацію з використанням алгоритмів глибокого навчання. Системи комп'ютерного зору здійснюють аналіз відеопотоків у реальному часі для виявлення підозрілої активності, порушень периметру та несанкціонованого доступу. Адаптивні алгоритми навчаються на історичних шаблонах для мінімізації хибнопозитивних спрацьовувань
5	Автоматизоване забезпечення відповідності нормативним вимогам	Системи обробки природної мови автоматично аналізують зміни в нормативно-правових актах, ідентифікуючи релевантність для конкретного підприємства. Алгоритми машинного навчання здійснюють безперервний моніторинг відповідності, порівнюючи поточні процеси з регуляторними вимогами. Система автоматично генерує звіти про відповідність та попереджувальні сигнали про потенційні порушення.
6	Інтелектуальний аналіз ланцюгів постачання та третіх сторін	Алгоритми графових нейронних мереж аналізують складні мережі постачальників, ідентифікуючи критичні вузли та потенційні точки єдиного відмови. Система здійснює безперервну оцінку ризиків третіх сторін з використанням зовнішніх джерел даних (фінансова звітність, репутаційні ризики, геополітичні фактори). Прогнозні моделі передбачають порушення в ланцюгах постачання та їх каскадні ефекти.

Джерело: удосконалено на основі [1].

Машинобудівні підприємства характеризуються унікальними технологічними та організаційними особливостями, які визначають особливості імплементації систем штучного інтелекту у сферу забезпечення економічної безпеки.

Технології ШІ потенційно можуть інтегруються з системами автоматизованого проектування, системами планування ресурсів підприємства та промисловими системами управління для забезпечення цілісного підходу до безпеки [2]. При цьому, алгоритми машинного навчання аналізують дані, забезпечуючи виявлення аномалій у виробничих процесах, що можуть бути наслідком свідомого стороннього втручання.

Системи на базі ШІ здатні здійснювати моніторинг доступу до критичних конструкторських документів, аналізувати патерни використання інформації та виявляти потенційні спроби промислового шпигунства [3]. Алгоритми аналізу поведінки користувачів ідентифікують аномальну активність співробітників при роботі з конфіденційною технічною документацією.

Впровадження систем прогностного обслуговування з використанням ШІ дозволить оптимізувати експлуатаційні характеристики складного технологічного обладнання, а також виявляти потенційні загрози безпеці, пов'язані з деградацією критично важливих компонентів [4]. Системи вібродіагностики, термографічного аналізу та акустичної емісії інтегруються з алгоритмами машинного навчання для раннього виявлення дефектів, що можуть призвести до аварійних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Халіна О. В., Шмагало В. І. Вплив застосування технологій штучного інтелекту на діяльність суб'єктів економічної безпеки підприємств машинобудування. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 62. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3938> (дата звернення: 28.05.2025).
2. Santos L., Rabadão C., Gonçalves R. Artificial Intelligence-Based Cyber Security in the Context of Industry 4.0–A Survey. *Electronics*. 2023. Vol. 12, № 8. Article 1920. DOI: <https://doi.org/10.3390/electronics12081920>.
3. Benzaid C., Taleb T. AI for beyond 5G networks: A cyber-security defense or offense enabler? *IEEE Network*. 2020. Vol. 34, № 6. P. 140–147. DOI: <https://doi.org/10.1109/MNET.011.2000088>.
4. Zonta T., da Costa C. A., da Rosa Righi R., de Lima M. J., da Trindade E. S., Li G. P. Predictive maintenance in the Industry 4.0: A systematic literature review. *Computers & Industrial Engineering*. 2020. Vol. 150. Article 106889. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cie.2020.106889>.

5. Колесніков А. П., Карапетян О. М. Штучний інтелект: переваги та загрози використання. *Ефективна економіка*. 2023. № 8. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.8.9>.

УДК 519.866:330.43

JEL Classification: C61, D81

Харченко В. В.,

здобувач першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Харківський національний університет

радіоелектроніки, м. Харків

Курденко О. В.,

старший викладач кафедри економічної

кібернетики та управління економічною безпекою,

Харківський національний університет

радіоелектроніки, м. Харків

ЗАСТОСУВАННЯ ЕВРИСТИЧНИХ МЕТОДІВ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧ РОЗПОДІЛУ РЕСУРСІВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Раціональний розподіл обмежених ресурсів за умов мінливої економічної кон'юнктури є одним із головних завдань економічної науки та практики управління. У реальних умовах ухвалення рішень ускладнюється впливом численних зовнішніх чинників, інформаційною неповнотою, наявністю альтернатив із різними рівнями прибутковості та ризику, а також потребою дотримання структурних і нормативних обмежень. Значна частина економічних ситуацій передбачає сценарну невизначеність, коли результати рішень залежать від поточного стану системи та від імовірнісних змін зовнішнього середовища.

У таких умовах особливого значення набуває здатність знаходити збалансовані рішення, які дозволяють ефективно узгоджувати економічні інтереси, стабільність і гнучкість управлінських стратегій. Так, виникає необхідність формалізованого підходу до оцінювання та вибору економічно доцільних варіантів розподілу обмежених ресурсів. Це передбачає побудову моделі, здатної враховувати множинність сценаріїв, асиметричність інформації, різну ймовірність реалізації економічних умов та відповідні рівні ризику [1].

Виходячи з цього, розглядається задача оптимального розподілу ресурсу між множиною альтернатив, кожна з яких характеризується сценарно залежною прибутковістю та мірою ризику. Метою є визначення такого варіанту розподілу, який забезпечує максимізацію очікуваної вигоди з урахуванням обмежень на ресурс, структуру вибору та взаємну залежність рішень [2].

У загальному випадку задача розподілу обмеженого ресурсу в умовах невизначеності формалізується як стохастична оптимізаційна задача з дискретними змінними, складною системою обмежень і цільовою функцією, яка включає як очікувану вигоду, так і ризикову складову. Для розв'язання таких задач традиційно застосовуються методи математичного програмування, зокрема лінійне, нелінійне або стохастичне програмування. Проте, використання таких методів стає неефективним або неможливим, коли область допустимих рішень не є опуклою, цільова функція має розриви або визначається емпірично, обмеження містять логічні зв'язки або модель не підлягає точному аналітичному опису [3].

У таких умовах задача втрачає ознаки розв'язуваності в класичному сенсі, а отже, вимагає застосування наближених методів пошуку. Евристичні підходи, зокрема метаевристики, дозволяють здійснювати ефективний пошук глобального або квазіоптимального розв'язку в складному, нерегулярному та потенційно великих розмірностях просторі рішень. Серед них генетичні алгоритми є одними з найбільш універсальних, оскільки допускають довільну форму обмежень і забезпечують адаптивний баланс між експлуатацією відомих рішень і дослідженням нових областей пошуку.

Розглядається задача розподілу скінченного обсягу ресурсу $C \in \mathbb{R}_+$ між n альтернативами $A = \{a_1, a_2, \dots, a_n\}$, кожна з яких може отримати дискретну частину ресурсу у кратності $\delta x > 0$. Для кожної альтернативи $i \in \{1, \dots, n\}$ задано набір прибутковостей $r_i^{(s)} \in \mathbb{R}_+$ у кожному зі сценаріїв $s \in \{1, \dots, S\}$, а також ймовірності сценаріїв $\pi_s \in [0, 1]$, що задовольняють умову $\sum_{s=1}^S \pi_s = 1$.

Крім того, кожна альтернатива характеризується показником ризику $\sigma_i \in \mathbb{R}_+$, який відображає варіативність її прибутковості. Змінними задачі виступає вектор $\vec{k} = (k_1, \dots, k_n) \in \mathbb{Z}_{\geq 0}^n$, де k_i – кількість блоків ресурсу розміром δx , виділених на альтернативу i . Реальний обсяг інвестування визначається як $x_i = \delta x \cdot k_i$.

Цільовою функцією є очікуване значення зваженої суми прибутків з урахуванням штрафу за ризик:

$$\max_{\vec{k}} f(\vec{x}) = \sum_{s=1}^S \pi_s \sum_{i=1}^n x_i \cdot r_i^{(s)} - \lambda \sum_{i=1}^n x_i \cdot \sigma_i \quad (1)$$

де $x_i = \delta x \cdot k_i$, $\lambda \geq 0$ – коефіцієнт ризико-аверсії (чим більший, тим менше готовність ризикувати).

Модель включає кілька типів обмежень [4], що відображають реальні економічні та організаційні умови ухвалення рішень. По-перше, враховується обмеженість загального ресурсу, сумарний обсяг інвестування по всіх альтернативах не може перевищувати доступний бюджет C :

$$\sum_{i=1}^n x_i \leq C \quad (2)$$

По-друге, для кожної альтернативи встановлено допустимий інтервал інвестування, що задається нижньою та верхньою межами x_i^{min} і x_i^{max} . Це дозволяє врахувати технічні, правові або економічні вимоги до мінімального/максимального рівня фінансування:

$$x_i \in [x_i^{min}, x_i^{max}] \text{ або } k_i \in \left[\left[\frac{x_i^{min}}{\delta x} \right], \left[\frac{x_i^{max}}{\delta x} \right] \right] \quad (3)$$

Третій тип обмежень – логічні залежності між альтернативами. Вони описують ситуації, коли реалізація однієї ініціативи можлива лише за умови певного фінансування іншої. Тобто альтернатива j може бути активована лише у випадку, якщо альтернативу k профінансовано щонайменше на рівні θ_{jk} :

$$k_j > 0 \Rightarrow x_k \geq \theta_{jk} \quad (4)$$

Нарешті, вводиться структурне обмеження на кількість активних альтернатив. Воно моделює обмеження на управлінську або логістичну спроможність реалізовувати одночасно не більше K напрямів:

$$\sum_{i=1}^n \mathbb{I}(k_i > 0) \leq K \quad (5)$$

де $\mathbb{I}(\cdot)$ – індикаторна функція, що дорівнює 1, якщо альтернатива активна ($k_i > 0$), і 0 в іншому випадку.

Для пошуку наближеного оптимального розв'язку використовується генетичний алгоритм [5], який реалізує еволюційний підхід до оптимізації у дискретному багатовимірному просторі рішень $\mathbb{X}^n$. Кожне допустиме рішення розглядається як особина в популяції, а набір розподілів ресурсів між альтернативами, як її генетичний код.

Функція пристосованості визначається як значення цільової функції $f(\vec{x})$ за умови дотримання всіх обмежень:

$$fitness(\vec{k}) = \begin{cases} f(\vec{x}), & \text{якщо } \vec{x} \text{ допустиме} \\ -\infty, & \text{інакше} \end{cases} \quad (6)$$

Кросовер реалізується як одноточкове схрещування, частина генів копіюється від одного з батьків, а решта від іншого:

$$\vec{k}_{new} = (k_1, \dots, k_m, k_{m+1}, \dots, k_n) \quad (7)$$

Мутація відбувається через випадкову зміну значення одного з компонентів k_i на сусіднє допустиме значення (± 1):

$$k_i \leftarrow \min \left(\max(0, k_i + \varepsilon), \left\lfloor \frac{x_i^{\max}}{\delta x} \right\rfloor \right), \varepsilon \in \{-1, 1\} \quad (8)$$

Для збереження найкращих знайдених рішень використовується елітизм, тобто у кожному поколінні гарантовано зберігається E особин з найвищими значеннями функції пристосованості.

Таким чином, використання генетичного алгоритму у задачі розподілу обмежених ресурсів за умов сценарної невизначеності дозволяє ефективно обходити складнощі, пов'язані з дискретністю, нелінійністю та множиною структурних обмежень. Алгоритм не потребує аналітичної гладкості цільової функції, легко адаптується до змінних умов і забезпечує високий ступінь гнучкості у моделюванні різних економічних сценаріїв.

Узагальнюючи, задача оптимального розподілу ресурсів у присутності ризику та альтернативних сценаріїв є актуальним прикладом складної економічної задачі, для якої класичні підходи виявляються неможливими або малоефективними. Побудована модель дозволяє враховувати як очікувану вигоду, так і ризики, структурні обмеження та логічні залежності. Так, генетичний алгоритм дозволяє знаходити наближені рішення у складному комбінаторному просторі, що робить його придатним для застосування у стратегічному плануванні, управлінні портфелями проектів та інших задачах, де необхідна балансована оцінка вигоди та стабільності.

Список використаних джерел

1. Годлюк В. В. Еволюційні обчислення в економіці та їх застосування. Репозиторій національного університету "Києво-Могилянська академія". URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/487de3ce-4262-4ed8-80c7-73463bb891c2> (дата звернення: 24.05.2025).
2. Анікін В. К., Крилов Є. В., Пасько В. П. Теорія прийняття рішень. Конспект лекцій. Репозиторій КПП ім. Ігоря Сікорського. URL: <https://ela.kpi.ua/items/6b34f3e2-5e60-4d0c-8058-795876bdfcba> (дата звернення: 25.05.2025).
3. Левіна-Костюк М., Мельничук О., Телічко Н. Методи прийняття управлінських рішень в умовах недостатньої інформації. Економіка та суспільство. 2022. № 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-40> (дата звернення: 25.05.2025).
4. Файнзільберг Л. С., Жуковська О. А., Якимчук В. С. Теорія прийняття рішень. Репозиторій КПП ім. Ігоря Сікорського. URL: <https://ela.kpi.ua/items/5c0b3964-dcbf-4269-ae15-20a4fbf782b8> (дата звернення: 26.05.2025).
5. Вітлінський В. В., Скіцько В. І. Еволюційне моделювання в процесах прийняття рішень. Актуальні проблеми економіки. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apr_2013_1_24 (дата звернення: 27.05.2025).

УДК 656.1

JEL Classification: L91, Q41

Шевченко І. Ю.,
д-р екон. наук, професор,
декан факультету управління та бізнесу,
професор кафедри економіки і підприємництва,
Харківський національний автомобільно-
дорожній університет, м. Харків

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ВИДІВ АВТОМОБІЛЬНОГО ПАЛЬНОГО ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ВАНТАЖІВ І ПАСАЖИРІВ В УКРАЇНІ

Важливою тенденцією інноваційного розвитку автомобільного транспорту вже тривалий час залишається електрофікація, яка втім переважно має місце на індивідуальному автомобільному транспорті. Тоді як послуги підприємств автомобільного транспорту загального користування із перевезення вантажів і пасажирів, як правило, все ще надаються із використанням традиційних видів автомобільного пального, як-от бензин і дизельне пальне.

Проведемо порівняльний аналіз динаміки використання традиційних видів автомобільного пального при здійсненні перевезень вантажів і пасажирів в Україні. У якості інформаційної бази дослідження скористаємося статистичним збірником "Транспорт України 2023".

Для зручності представимо вихідні дані й аналітичні індикатори у табл. 1.

Таблиця 1

Використання традиційних видів автомобільного пального при здійсненні перевезень вантажів і пасажирів в Україні у 2018-2023 рр.

Показники	Значення показників за роками					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Загальний пробіг вантажних автомобілів підприємств і організацій України, тис. км., у т.ч. виконаний на*:	6417750,8	6538066,9	6934526,3	6258757,8	4634632,1	5309702,1
- бензині;	686610,2	685873,6	526451,1	425186,1	308591,0	285290,9
- дизельному пальному.	5161244,9	5241061,2	5914915,3	5470718,7	4115204,5	4789758,7
Загальний пробіг пасажирських автобусів підприємств і організацій України, тис. км., у т.ч. виконаний на*:	2084270,9	2116822,1	1468095,8	1373739,6	813577,7	916031,1
- бензині;	154298,9	154757,6	121196,5	90406,9	54495,8	53600,6
- дизельному пальному.	1663677,1	1687906,5	1175151,1	1125622,7	692295,2	794929,9
Темп зростання/зменшення загального пробігу вантажних автомобілів підприємств і організацій України, виконаного на бензині, %**	-	99,89	76,76	80,76	72,58	92,45

Продовж. табл. 1

Темп зростання/зменшення загального пробігу вантажних автомобілів підприємств і організацій України, виконаного на дизельному пальному, %**	-	101,55	112,86	92,49	75,22	116,39
Темп зростання/зменшення загального пробігу пасажирських автобусів підприємств і організацій України, виконаного на бензині, %**	-	100,30	78,31	74,60	60,28	98,36
Темп зростання/зменшення загального пробігу пасажирських автобусів підприємств і організацій України, виконаного на дизельному пальному, %**	-	101,46	69,62	95,79	61,50	114,83
Частка загального пробігу вантажних автомобілів підприємств і організацій України, виконаного на бензині, %**	10,70	10,49	7,59	6,79	6,66	5,37
Частка загального пробігу вантажних автомобілів підприємств і організацій України, виконаного на дизельному пальному, %**	80,42	80,16	85,30	87,41	88,79	90,21
Частка загального пробігу пасажирських автобусів підприємств і організацій України, виконаного на бензині, %**	7,40	7,31	8,26	6,58	6,70	5,85
Частка загального пробігу пасажирських автобусів підприємств і організацій України, виконаного на дизельному пальному, %**	79,82	79,74	80,05	81,94	85,09	86,78

Джерело: *складено автором за даними [1], **розраховано автором.

З даних, представлених у табл. 1, бачимо, що лише 5,37-10,7% перевезень вантажів і 5,85-8,26% перевезень пасажирів здійснювалося в Україні в період 2018-2023 рр. з використанням бензину. "Лева частка" перевезень вантажів (80,16-90,21%) і пасажирів (79,74-86,78%) здійснювалася із використанням дизельного пального. При чому спостерігається в цілому стійка тенденція зменшення здійснюваних перевезень на бензині з одночасним збільшенням загального пробігу, здійснюваного на дизельному пальному (як по вантажним, так і по пасажирським перевезенням).

В той же час, на жаль, має місце і тенденція зменшення загального пробігу як вантажних автомобілів, так і пасажирських автобусів, здійснюваного на інших видах автомобільного пального, а ніж традиційні бензин і дизельне пальне: якщо у 2018 р. на такі перевезення приходилося 8,88% загального пробігу вантажних автомобілів і 12,78% загального пробігу пасажирських автобусів, то вже у 2023 р. відповідні значення скоротилися до 4,42% і 7,37%.

Список використаних джерел

1. Транспорт України 2023: статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України, 2024. 94 с.

УДК 336.76

JEL Classification: G11, G41

Shtogrin, K. V.,

Assistant at the Chair of International Finance,
Educational and Scientific Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

BEHAVIORAL ASPECTS OF EUROPEAN ETF MARKET PERFORMANCE

The behavioral aspects of European ETF market performance are essential for understanding how different investor groups respond to and interact with these financial instruments. Research indicates that the characteristics and preferences of investors significantly influence the performance and trading behaviors of ETFs in the European context.

Institutional and individual investor dynamics significantly influence ETF market performance. It is essential to note that ETFs often attract institutional investors due to their tax efficiency and sophisticated trading mechanisms. In contrast, individual investors may prefer index funds for their simplicity and lower management requirements [8]. This indicates a behavioral bias in which institutional investors are more inclined to respond to market signals, while retail investors may adopt a more passive approach, which can impact overall trading volume and performance metrics.

Investor sentiment also profoundly affects trading patterns and returns of ETFs. The interplay between investor sentiment and ETF performance is evident in findings by Chau et al., who noted that investor sentiment can significantly impact stock return predictability, with similar implications for ETFs [2]. The volatility associated with ETF markets often correlates with collective investor sentiment, especially during turbulent market conditions when herding behavior can lead to exaggerated price movements [9]. This sentiment-driven behavior can cause return reversals and heightened volatility, necessitating a deeper understanding of the psychological factors at play [6].

Another significant behavioral aspect is the influence of non-fundamental demand. ETF flows often reflect investor sentiment rather than economic fundamentals, which distorts prices [1]. Similarly, the concept of feedback trading indicates that investors respond to historical performance and trends, further perpetuating return-chasing behavior [3]. This may create inefficiencies in the

ETF pricing mechanisms, revealing potential opportunities for savvy investors and risks for those who act on assumptions without fundamental backing [7].

The European ETF market also reveals significant trading patterns influenced by external events and market conditions, which can lead to increased trading activity following positive past returns [4]. Additionally, thematic ETFs, such as those concentrating on climate change, attract investments based on sector-specific insights and trends, demonstrating how psychological factors impact asset allocation in ETFs [5].

In conclusion, understanding the behavioral aspects influencing the European ETF market requires consideration of investor composition, sentiment, and trading behaviors. Each of these elements contributes to market dynamics and can significantly impact performance, ranging from pricing inefficiencies to volatility exacerbated by investor reactions to market stimuli. As ETFs continue to evolve, recognizing these behavioral intricacies will be crucial for both investors and market regulators.

References

1. Brown D., Davies S., Ringgenberg M. ETF arbitrage, non-fundamental demand, and return predictability // *Review of Finance*. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1093/rof/rfaa027>.
2. Chau F., Deesomsak R., Lau C. Investor sentiment and feedback trading: evidence from the exchange-traded fund markets // *International Review of Financial Analysis*. 2011. Vol. 20, № 5. P. 292–305. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2011.06.006>.
3. Clifford C., Fulkerson J., Jordan B. What drives ETF flows? // *Financial Review*. 2014. Vol. 49, № 3. P. 619–642. DOI: <https://doi.org/10.1111/fire.12049>.
4. Kunjal D., Peerbhai F. Investor overconfidence in the South African exchange traded fund market // *Cogent Economics & Finance*. 2021. Vol. 9, № 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/23322039.2021.1978190>.
5. Lantushenko V., Schellhorn C., Zaynutdinova G. Climate change concerns meet return-chasing: evidence from energy exchange-traded funds // *Financial Review*. 2021. Vol. 57, № 2. P. 247–272. DOI: <https://doi.org/10.1111/fire.12291>.
6. Lee S., Hong C. Intraday return reversals: empirical evidence from the Korean ETF market. *Preprints*. 2019. DOI: <https://doi.org/10.20944/preprints201905.0306.v1>.
7. Petäjistö A. Inefficiencies in the pricing of exchange-traded funds // *Financial Analysts Journal*. 2017. Vol. 73, № 1. P. 24–54. DOI: <https://doi.org/10.2469/faj.v73.n1.7>.

8. Sethi A. Comparative performance analysis of index ETFs and index funds // *Mudra Journal of Finance and Accounting*. 2018. Vol. 4, № 2. DOI: <https://doi.org/10.17492/mudra.v4i02.11449>.

9. Yang C., Chi J. Investor sentiment and volatility of exchange-traded funds: evidence from China // *International Journal of Finance & Economics*. 2021. Vol. 28, № 1. P. 668–680. DOI: <https://doi.org/10.1002/ijfe.2443>.

СЕКЦІЯ 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
SECTION 2. INTERNATIONAL RELATIONS

УДК 316.4:338(417)

JEL Classification: O52

Марусинець М. М.,
канд. філол. наук, доцент,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри історії та суспільних
дисциплін, старший дослідник Науково-
дослідного центру імені Тіводора Легоцькі,
Закарпатський угорський інститут
імені Ф. Ракоці II, м. Берегово

**РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ
СИСТЕМИ У РЕСПУБЛІЦІ ІРЛАНДІЯ**

Економіка Республіки Ірландія є однією з найбільш відкритих і прогресивних у світі. Республіка Ірландія має імідж високорозвиненої країни з економікою, що динамічно розвивається, і сектором інформаційних і комунікаційних технологій. Незважаючи на те, що в минулому країна стикалася з труднощами і бідністю, нині вона є однією з найбагатших націй у світі та посідає п'яте місце за кількістю мільярдерів. Конкурентоспроможність Республіки Ірландія значно зросла завдяки зниженню вартості робочої сили, цін на комерційну нерухомість та інших витрат бізнесу. Ірландська держава має імідж високорозвиненої країни з економікою, що динамічно розвивається, та сектором інформаційних і комунікаційних технологій. Журнал "Forbes" називає Республіку Ірландія найкращою країною у світі для ведення бізнесу [1]. Вступ Республіки Ірландія до ЄС призвів до значних змін в економіці країни. Інвестиції ЄС допомогли створити сучасну інфраструктуру та розвинути ІТ-сектор. Сьогодні Республіка Ірландія пишається наявністю на своїй території найбільших світових технологічних і фармацевтичних компаній, таких як "Google" і "Apple". Економічний підйом призвів до зміни способу життя ірландців. Багато з них будують розкішні будинки, купують дорогі автомобілі та активно захоплюються шопінгом.

Понад тисячу іноземних компаній обрали Ірландію як стратегічний центр у Європі. Вісім із десяти провідних світових компаній у сфері

інформаційних технологій, дев'ять із десяти провідних світових фармацевтичних компаній і всі десять найбільших онлайн-компаній працюють в Республіці Ірландія. Наразі великі інвестиції в країну зробили такі компанії, як "Deutsche Bank", "Twitter", "EMC", "eBay", "Salesforce", "Novartis", "Vistakon", "Facebook", "Zurich", "Symantec", "DePuy", "Yahoo", "Sanofi" і "Indeed.com".

Чинники, які приваблюють іноземні компанії до Республіки Ірландія, також роблять ірландські підприємства та "старт-апи" одними з найдинамічніших та найінноваційніших у світі. Останнім часом спостерігається зростання зайнятості в ірландських компаніях-експортерах. Ірландські інновації в таких галузях, як інформаційні технології, медичні прилади та техніка, змінюють і покращують життя людей в усьому світі щодня. Останніми роками Республіка Ірландія має імідж країни з передовими дослідженнями і підтримкою співпраці між науковим і промисловим секторами. За якістю наукових досліджень Республіка Ірландія зараз входить до першої двадцятки світових лідерів [3].

Республіка Ірландія має імідж та репутацію країни з розвиненою, а також однією з найбільш відкритих економік у світі. Ірландська держава отримує значну вигоду із сучасної світової торгівлі та продемонструвала свою здатність швидко адаптуватися до мінливих ринкових умов. Республіку Ірландія часто називають однією з найкращих країн у світі для ведення бізнесу, і вона забезпечує сприятливе законодавство та стимули для іноземних підприємців. Інвестори можуть розраховувати на такі переваги:

1. Одна з найбільш швидкозростаючих економік у ЄС;
2. Висока якість життя, що входить до п'ятірки найрозвинутіших країн за індексом людського розвитку ООН, випереджаючи Канаду, Велику Британію та США;
3. Деякі з найпрестижніших і найвідоміших у світі шкіл-інтернатів та університетів знаходяться в Республіці Ірландія;
4. Молода, високоосвічена робоча сила, що розмовляє англійською мовою;
5. Сприятливий податковий режим для інвесторів: корпоративний податок становить 15% порівняно з 35% у США;
6. Перше місце в Європі за простотою сплати податків;
7. Дедалі більше транснаціональних корпорацій та іноземних компаній переїжджають до Республіки Ірландія завдяки її "щедрим пільгам" [2].

Республіка Ірландія, яку часто називають "Кельтським тигром" через економічний бум, що тривав із середини 1990-х рр. до 2000 рр., продовжує розвиватися завдяки залученню іноземних інвестицій і низьким корпоративним

податкам. Однак це стрімке зростання супроводжувалося і труднощами, такими як економічний спад 2008-2009 рр., що пов'язаний з всесвітньою фінансово-економічною кризою, вихід Великої Британії з ЄС – Брекзит і, останнім часом, пандемія "COVID-19", яка мала значний вплив на світову економіку.

Список використаних джерел

1. Badenhausen K. Ireland Heads Forbes' List Of The Best Countries For Business. Forbes. June 30, 2015. URL: <https://www.forbes.com/sites/kurtbadenhausen/2013/12/04/ireland-heads-forbes-list-of-the-best-countries-for-business>.
2. Ireland. Henley and Partners. December 10, 2023 URL: <https://www.henleyglobal.com/countries/ireland>.
3. Halligan J. Ireland: A world leader in research and innovation. August 2, 2019. URL: <https://www.openaccessgovernment.org/ireland-a-world-leader/65688>.

УДК 339.56:355.01(477)

JEL Classification: F14, H56

Пузраков А. В.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Національний університет

"Львівська політехніка", м. Львів

Науковий керівник:

Адамик В. В.,

канд. екон. наук, доцент,

Національний університет

"Львівська політехніка", м. Львів

ЗМІНА ТОВАРНОЇ СТРУКТУРИ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ В ЄС ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна Росії проти України, що розпочалася у 2022 році, суттєво трансформувала умови функціонування української економіки. В умовах воєнного стану зовнішня торгівля, особливо з Європейським Союзом, набула критичного значення як джерело валютних надходжень та основа економічної стійкості. Торговельна переорієнтація на ринки ЄС стала вимушеною відповіддю на зміну політичного контексту, втрату ринків Росії, Білорусі та частини азійських країн.

Унаслідок бойових дій, втрати територій і руйнування промислових підприємств відбулися суттєві зміни в товарній структурі експорту. До війни

основними статтями українського експорту були чорні метали, залізна руда, добрива, вугілля. Через втрату металургійних підприємств на сході та півдні країни, блокування портів і перебої в енергопостачанні ці сектори зазнали серйозного спаду. Зокрема, експорт металургійної продукції до ЄС скоротився в декілька разів. Одночасно з цим відбулося зростання частки агропродукції, яка стала основою українського експорту в умовах воєнної економіки.

Аграрний сектор, попри воєнні ризики, довів свою відносну стійкість. Основними експортними позиціями стали зернові культури, олійні, соняшникова олія, шрот, а також продукти переробки – борошно, крупи, готова харчова продукція. Україна активно використовувала "шляхи солідарності" через Польщу, Румунію та Словаччину, що частково компенсувало блокування морських маршрутів. Зростання аграрного експорту супроводжувалося також диверсифікацією – від сировинної продукції до товарів з вищим рівнем переробки.

Окремим важливим трендом стало пожвавлення експорту продукції з доданою вартістю. Воєнна ситуація змусила український бізнес переорієнтуватися, розвивати переробку та релокувати виробництва у безпечніші регіони, передусім у західну Україну. Це дало поштовх до зростання обсягів експорту меблів, текстилю, побутової техніки, електрообладнання та напівфабрикатів. Важливо зазначити, що українські підприємства почали активніше адаптуватися до європейських стандартів якості, що дозволило вийти на нові ринки та укласти контракти з європейськими компаніями.

Європейський Союз відіграв вирішальну роль у підтримці експорту з України. Тимчасове скасування мит і тарифів, відкриття логістичних коридорів, технічна допомога, підтримка малого та середнього бізнесу стали чинниками стабілізації торговельних потоків. Частка ЄС у загальному експорті України значно зросла, досягнувши понад 60% у 2023 році, що є історичним максимумом.

Разом з тим зберігається низка викликів. Зокрема, нестабільність логістики, високі витрати на транспортування, обмеження з боку деяких країн ЄС на імпорт окремих видів аграрної продукції, нестача інвестицій і кредитування. Ризики воєнного характеру, інфраструктурні втрати, а також політичні бар'єри на внутрішньому та зовнішньому рівні залишаються важливими стримувальними факторами.

Попри труднощі, зміни, що відбулися в товарній структурі експорту, мають потенціал до закріплення і в післявоєнний період. Йдеться про посилення ролі агросектора, збільшення частки продукції переробки, активнішу інтеграцію в ланцюги постачання країн ЄС, зокрема в галузях харчової, легкої промисловості, машинобудування та електроніки. Подальша гармонізація стандартів, адаптація до екологічних вимог (Green Deal), розвиток логістичної інфраструктури та цифрової торгівлі відкривають нові можливості для українського експорту в європейському напрямку.

Таким чином, війна стала каталізатором не лише географічної, але й структурної трансформації експорту України до ЄС. Хоча ці зміни спричинені кризовими обставинами, вони створюють основу для більш стійкої, диверсифікованої та орієнтованої на додану вартість моделі зовнішньої торгівлі в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Дон О., Яріз Н. Аналіз товарної структури торгівлі України з ЄС. *Галицький економічний вісник*. 2024. № 4 (89). DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.04.
2. Салій Є. Ю., Салій О. О. Зміни у зовнішньоекономічній діяльності України в умовах війни. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 3 (14). DOI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.3.6>.
3. Пічкурова З. В. Розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах війни. *Економіка і суспільство*. 2024. Вип. 70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-151>.
4. Іщук С. О., Созанський Л. Й. Український товарний експорт: виклики в умовах війни та повоєнного відновлення. *Регіональна економіка*. 2024. № 1. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-1-8>.

УДК 339.92

JEL Classification: E62, H56

Різниченко Є. І.,

канд. екон. наук, докторант

кафедри міжнародних фінансів,

Київський національний економічний

університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ФІНАНСОВІ ІНТЕРЕСИ ТА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ

У сучасних умовах глобальної турбулентності – зокрема фінансової фрагментації, цифрової трансформації та геоекономічної конкуренції – традиційні інструменти фінансового управління дедалі більше втрачають ефективність. У цьому контексті зростає значення фінансових стратегем як гнучких, багаторівневих, часто латентних форм реалізації фінансових інтересів держави, що дозволяють адаптуватися до динамічних викликів зовнішнього середовища.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році стало безпрецедентним викликом для фінансової системи України. У 2024–2025 роках наша держава продовжує реалізацію політики фінансової адаптації до умов війни, включаючи підтримку армії, соціальної сфери, енергетичної безпеки та інфраструктури. Основною метою наразі стало збереження фінансової стійкості, обслуговування внутрішніх зобов'язань і залучення зовнішньої допомоги.

Дослідження поточного стану фінансової системи України дає підстави до певних узагальнень. У 2024 році державний бюджет України був затверджений з дефіцитом у 1,3 трлн грн., або 17,9% ВВП [1]. Згідно даних Міністерства фінансів України, доходи держбюджету у 2024 році становили 2,6 трлн грн., з яких понад 45% забезпечені за рахунок міжнародної фінансової допомоги. У 2025 році тенденція продовжує зберігатися, до кінця поточного року прогнозується, що обсяг зовнішньої допомоги перевищить \$30 млрд. [2]. Сьогодні для України основними фінансовими донорами є: ЄС, США, МВФ і Світовий банк.

Варто відзначити разом з тим, що частка внутрішніх податкових надходжень зростає на фоні поживавлення економічної активності у західних та центральних регіонах України. Відтак, важливим є визначення ключових векторів фінансової політики України у воєнний період. Фінансова політика України в умовах війни реалізується за кількома ключовими напрямками:

- *Фіскальна політика.* Основний акцент – фінансування оборони, соціального забезпечення, енергетичної безпеки. У 2024 році понад 50% витрат бюджету скеровано на сектор безпеки й оборони [1].

- *Монетарна політика.* Національний банк України утримує базову облікову ставку на рівні 13,5% (станом на квітень 2025 р.) з метою контролю інфляції (яка становила 5,6% у 2024 р.) [3].

- *Інституційна підтримка.* Успішна співпраця з МВФ у межах Програми розширеного фінансування (EFF), загальний обсяг якої складає \$15,6 млрд [2].

Важливим елементом фінансової безпеки України під час війни, безумовно, була і залишається міжнародна фінансова допомога. Так, протягом 2024–2025 років Україна отримала рекордні обсяги зовнішнього фінансування. Наприклад, тільки ЄС надав €18 млрд у 2023–2024 роках у межах Інструменту макрофінансової підтримки [4].

Станом на травень 2025 року загальна сума міжнародної фінансової підтримки вже перевищила \$78 млрд від початку війни, включаючи гранти, пільгові кредити, гарантії та технічну допомогу. Варто відзначити, що

водночас посилюється контроль за використанням коштів, упроваджуються прозорі механізми аудиту (наприклад, з боку Рахункової палати України та партнерських організацій).

Значна залежність від зовнішнього фінансування формує потенційні ризики надмірної економічної залежності від міжнародних партнерів і послаблює можливості України самостійно реалізовувати фінансову політику, що відповідає її національним інтересам.

Ключові виклики державної фінансової моделі України:

✓ *Бюджетна стійкість*. Збереження високої частки зовнішніх джерел фінансування створює ризики залежності та обмежує фінансовий суверенітет України.

✓ *Боротьба з тінізацією*. За оцінками CASE Ukraine, тіньова економіка в 2024 році становила близько 29% ВВП, що обмежує потенціал мобілізації ресурсів [5].

✓ *Цифровізація*. Подальше впровадження цифрових рішень у сфері публічних фінансів (eBudget, Prozorro, Дія) дозволяє посилити контроль та ефективність витрат [6].

У контексті війни, коли ресурсна база держави значною мірою залежить від зовнішньої допомоги та внутрішньої мобілізації, використання цілеспрямованих *фінансових стратегем* є ключовим для реалізації національних інтересів. З огляду на це можна запропонувати наступні кроки:

- *Диверсифікація фінансових потоків* через стратегії багаторівневої фінансової дипломатії. Варто активніше залучати альтернативні джерела фінансування, зокрема через інноваційні механізми, як-от облігації відновлення (recovery bonds), зелені облігації та державні краудфандингові інструменти [4; 6].

- *Формування стратегем асиметричної відповідальності* у перемовинах з кредиторами. Йдеться про укладання угод із прив'язкою до геополітичних інтересів партнерів, що дозволяє перетворити фінансову підтримку на інструмент геоекономічного партнерства, а не лише боргових зобов'язань [2; 4].

- *Стратегема зміщення фінансового тиску* через посилення ролі місцевих бюджетів і децентралізації фінансового управління. Це дозволяє ефективніше використовувати локальні ресурси та скорочує навантаження на центральний бюджет, водночас посилюючи економічну стійкість регіонів [1; 5].

- *Інституціоналізація партнерських фінансових платформ* на основі публічно-приватного партнерства (PPP). Необхідно розробити інституційну основу для участі українського та міжнародного бізнесу у фінансуванні критичної інфраструктури та соціальних послуг [6].

- *Цифрова трансформація системи фінансового планування*. Важливим стратегемним рішенням є впровадження системи прогнозування на основі big data та штучного інтелекту для ухвалення рішень у сфері бюджетного

планування, з урахуванням динаміки бойових дій, ризиків, демографічних змін та економічної мобільності [3; 6].

- *Контроль за борговим навантаженням.* У середньостроковій перспективі необхідно реалізовувати стратегію реструктуризації зовнішніх зобов'язань з урахуванням потенціалу післявоєнного відновлення та індексації виплат відповідно до темпів економічного зростання [2].

Застосування цих фінансових стратегем дозволить Україні зберегти фінансову стійкість, підтримати базові соціально-економічні функції держави та спрямувати зусилля на реалізацію національних інтересів у довгостроковій.

Все вищенаведене дає підстави стверджувати, що фінансова політика України у 2024–2025 роках демонструє високу гнучкість і адаптивність. Ключову роль сьогодні відіграє поєднання національних рішень із міжнародною підтримкою. Відтак, пріоритетом має стати зміцнення внутрішніх джерел фінансування, цифрова трансформація публічних фінансів і довгострокове стратегічне планування післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Міністерство фінансів України. Звіт про виконання Державного бюджету за 2024 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698 (дата звернення: 25.05.2025).
2. Міжнародний валютний фонд. IMF Executive Board Completes the Sixth Review of the Extended Arrangement under the Extended Fund Facility for Ukraine, 20 Dec. 2024. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/12/20/pr-24493-ukraine-imf-completes-6th-rev-of-extended-arrangement-under-eff> (дата звернення: 25.05.2025).
3. Національний банк України. Монетарна політика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary> (дата звернення: 25.05.2025).
4. European Commission. Ukraine Facility: Financial Support Report, 2024. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/funding-technical-assistance/ukraine-facility_en (дата звернення: 25.05.2025).
5. CASE Ukraine. Оцінка рівня тіньової економіки в Україні, 2024. URL: <https://case-ukraine.com.ua/news/yak-zminylys-shemy-uhylennya-vid-podatviv> (дата звернення: 25.05.2025).
6. Урядовий портал України. Прозорі публічні фінанси. URL: <https://kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-derzhavnih-finansiv> (дата звернення: 25.05.2025).

СЕКЦІЯ 3. ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ
SECTION 3. ACCOUNTING AND TAXATION

УДК 657.471.1:331.2:004.738.5

JEL Classification: M41

Велієва В. О.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри соціальних
та економічних дисциплін,
Харківський національний
університет внутрішніх
справ, м. Харків

**СУЧАСНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ОПЛАТИ
ПРАЦІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ**

Відповідно до Бюджетної декларації України на 2025–2027 роки, затвердженої Кабінетом Міністрів, розмір мінімальної заробітної плати встановлено на рівні 8000 грн, без змін до 2027 року [5]. Таке рішення зумовлено необхідністю підтримання макроекономічної стабільності держави в умовах триваючої воєнної агресії.

Незважаючи на фіксовану мінімальну заробітну плату, спостерігаються певні зміни в базових показниках оплати праці, що зумовлені адаптацією до нових економічних умов та зростаючими вимогами до професійної кваліфікації працівників.

Суттєвих змін зазнала система оподаткування доходів фізичних осіб. З 1 грудня 2024 року набрала чинності нова ставка військового збору – 5 % (замість 1,5 %), яка діє протягом усього періоду воєнного стану. Поряд із цим податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) залишається на рівні 18 % [6].

Унаслідок цього загальне податкове навантаження на працівника з мінімальною заробітною платою у 2025 році зростає. Зокрема, для розрахунку "чистої" заробітної плати від 8000 грн віднімаються суми ПДФО (1440 грн) та військового збору (400 грн), у результаті чого працівник фактично отримує 6160 грн.

Додаткові витрати несе також роботодавець, який зобов'язаний сплачувати єдиний соціальний внесок (ЄСВ) у розмірі 22 %, що становить 1760 грн від мінімальної заробітної плати. З 1 січня 2025 року змінено граничну величину бази нарахування ЄСВ – із 15 до 20 мінімальних зарплат.

Таким чином, нова максимальна база для нарахування ЄСВ дорівнює 160 000 грн, а максимальний розмір внеску становить 35 200 грн (при ставці 22 %) та 13 456 грн (при ставці 8,41 %).

Такі зміни суттєво впливають на обов'язки роботодавців щодо нарахування та сплати внесків для працівників із високими доходами. Однак податкове навантаження на заробітну плату може бути знижене у разі застосування податкових пільг. Наприклад, ПДФО може бути меншим за 18 %, якщо працівник має право на податкову соціальну пільгу (ПСП), що зменшує оподатковуваний дохід.

Формула розрахунку ПДФО з урахуванням ПСП виглядає наступним чином: $\text{ПДФО} = (\text{нарахована заробітна плата} - \text{ПСП}) \times 18 \%$

Право на ПСП надається лише за умови, якщо місячний дохід працівника не перевищує граничного значення, яке у 2025 році становить приблизно 4240 грн ($3028 \text{ грн} \times 1,4$). Таким чином, основна частина працівників із мінімальною зарплатою не зможе скористатися пільгою. Винятком є окремі категорії, зокрема:

- особи з інвалідністю;
- батьки з трьома і більше дітьми;
- особи, які утримують дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування;
- члени родин загиблих військовослужбовців;
- працівники, які працюють неповний робочий день або частину місяця [5].

Іншим вагомим аспектом є індексація заробітної плати, що у 2025 році проводиться за оновленими правилами відповідно до Закону про Державний бюджет України на 2025 рік. Індекс споживчих цін (ІСЦ) за січень 2025 року приймається за 1 або 100 %, а сам січень визначається базовим місяцем. Починаючи з лютого, індексація здійснюється лише за умови, якщо ІСЦ перевищує 103 %.

Мінімальна заробітна плата у 2025 році відіграє важливу роль у розрахунку соціальних виплат, зокрема допомоги по тимчасовій непрацездатності, вагітності та пологах. Максимальний розмір таких виплат не повинен перевищувати 20 розмірів МЗП на один календарний день. Крім того, мінімальна пенсія за віком для осіб, які досягли 65 років і мають необхідний страховий стаж (35 років для чоловіків, 30 – для жінок), встановлена на рівні 40 % від мінімальної зарплати, тобто 3200 грн.

В умовах постійних змін законодавства та соціально-економічної ситуації в країні система обліку оплати праці потребує вдосконалення. Оптимізація організації обліку можлива через впровадження сучасних наукових підходів і використання міжнародного досвіду. Доцільним є адаптація таких практик, як: індивідуалізація заробітної плати, щорічний перегляд її

розміру, застосування диференційованих систем преміювання, а також зв'язок рівня оплати з ефективністю праці та мотивацією працівників.

Список використаних джерел

1. Положення про оплату праці: розробити та затвердити <https://kadroland.com/news/4387-polozennya-pro-oplatu-praci-rozrobiti-ta-zatverdit>.
2. Закон України. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20>.
3. Закон України "Про Державний бюджет України на 2025 рік", <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20>.
4. Мінімальна зарплата у 2025 р. <https://oblikbudget.com.ua/article/17288-minimalna-zarplata-2025>.
5. Розрахунок заробітної плати у 2025 році: формули, нарахування, податки, приклади, "на руки" працівникам. <https://smartfin.ua/page/rozrakhunok-zarobitnoyi-platy-u-2025-rotsi>.
6. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF>.

УДК 657.339.56

JEL Classification: M41, F23

Вінярський Б. І.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Національний університет

"Львівська політехніка", м. Львів

Воскресенська Т. І.,

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри обліку та аналізу,

Національний університет

"Львівська політехніка", м. Львів

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Війна в Україні, непередбачувані загальносвітові соціально-економічні процеси, призводять до того, що керівництво підприємства шукає альтернативні напрямки діяльності з метою забезпечення подальшого

свого функціонування, нарощення, або хоча б утримання існуючих виробничих тенденцій. Одним із таких напрямків діяльності є організація і ведення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Частина вітчизняних підприємств в умовах війни вимушено почала займатися ЗЕД через руйнування воєнними діями підприємств, які виготовляли сировину для окремих галузей економіки (гуманітарна допомога, постачання матеріалів, продаж продукції, купівля обладнання, запчастин тощо). Зважаючи на розвиток ЗЕД та активне її ведення підприємствами у їх менеджерів є потреба оцінити ефективність зовнішньоекономічної діяльності. Зазвичай, при прийнятті рішення про організацію та провадження ЗЕД, керівники підприємства попередньо визначають прогнозовану ефективність її ведення з урахуванням ймовірних ризиків. Така попередня оцінка ефективності не завжди є достовірною, оскільки унеможливорює врахування ризиків та вигод, які виникають при фактичній реалізації ЗЕД.

Ефективність зовнішньоекономічної діяльності є поняттям комплексним, тому для кожного окремого підприємства необхідно визначити базові критерії, на основі яких вона визначатиметься та набір показників призначених для її визначення. Здебільшого керівників підприємства цікавить економічна ефективність ведення ними зовнішньоекономічної діяльності, яка узагальнено визначається порівнянням отриманих доходів та витрат від реалізації ЗЕД. Більша частина підприємств, яка реалізує ЗЕД, переважно, здійснює експортно-імпортні операції, оскільки вони є найбільш поширеними видами ЗЕД, тому і визначення ефективності вітчизняні вчені економісти пропонують реалізовувати в розрізі таких операцій, а також загалом для підприємства. Оскільки за останні роки виникли і розвинулися інші види ЗЕД, то ефективність ЗЕД, доцільно розглядати в розрізі окремих їх видів. Вважаємо, що оцінювати економічну ефективність зовнішньоекономічної діяльності доцільно за таким алгоритмом:

1. визначення видів ЗЕД;
2. визначення чистого доходу та витрат в розрізі реалізації окремих видів ЗЕД, так і загалом для підприємства;
3. порівняння чистих доходів та витрат від реалізації ЗЕД як в загальному для підприємства, так і за окремими видами діяльності;
4. визначення ймовірних ризиків при реалізації ЗЕД та пошук напрямків їх зниження;
5. формування висновків у відповідності до отримання відповідної ефективності та прийняття рішень щодо доцільності реалізації ЗЕД.

Зазвичай економічна ефективність від реалізації ЗЕД визначається співставленням доходів і витрат від її реалізації, то основними документами, з яких отримується інформація для її визначення є:

✓·Первинна облікова документація:

- ЗЕД-контракт (електронний);
- документи, що підтверджують факт реалізації продукції, наданих послуг виконаних робіт (інвойси, акти виконаних робіт, наданих послуг);
- митні документи (вантажно-митна декларація (ВМД), сертифікати, походження, діючі дозволи на реалізацію експортних чи імпортних операцій);
- транспортні документи (залежать від виду транспорту, який використовується при реалізації ЗЕД);
- фінансові документи (заявки на придбання іноземної валюти, проплачені рахунки-фактури, платіжні доручення, виписки банку з валютного і поточного рахунків, SWIFT-повідомлення);
- документи з організації зовнішньоекономічної діяльності (реєстраційні збори та інші витрати пов'язані з отриманням ліцензії на ведення окремих видів ЗЕД);

✓·Облікові реєстри:

- оборотно-сальдова відомість;
- аналітичні картки за рахунками з обліку ЗЕД операцій: 362, 632, 312, 333, 311, 377, 714, 945;

✓·Звітність, в якій відображена інформація про показники реалізації ЗЕД підприємством:

- фінансова,
- податкова,
- статична.

Тобто обліково-аналітичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності пов'язане з її організацією та веденням (із отримання доходів та понесення витрати від ЗЕД, втрат від негативного впливу настання ризиків). Очевидно, що перелік документів, які формуватимуть інформаційне забезпечення для визначення ефективності ЗЕД і є орієнтовним, у відповідності до виду ЗЕД який підприємство реалізує, такий перелік документів змінюється.

Визначаючи ефективність від ведення зовнішньоекономічної діяльності доцільно враховувати не тільки її економічну складову, але і соціальну, екологічну, які не завжди можна виміряти вартісно. Адже, насамперед, інші складові ефективності стосуються збереження робочих місць, позитивного впливу на навколишнє середовище.

УДК 657

JEL Classification: M41

Сук П. Л.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Відокремлений підрозділ Національного
університету біоресурсів і природокористування
України "Ніжинський агротехнічний інститут", м. Ніжин

ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ВАЛОВОГО ПРИБУТКУ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ТОВАРІВ

Щоб збільшувати прибутковість і підвищувати ефективність своєї діяльності підприємства повинні застосовувати необоротні активи.

Необоротні активи – це активи, які можна використати більш як один раз у процесі діяльності, і котрі не можуть бути перетворені на гроші протягом одного року (або операційного циклу, якщо він не перевищує один рік).

Необоротний актив – це актив, споживання якого не очікується протягом одного року [1].

Розподіляють вартість необоротних активів по періодах корисної експлуатації за допомогою амортизації. Її прораховують за різними методами. Зокрема, можна приміняти обернений метод амортизації необоротних активів на основі валового прибутку від реалізації товарів.

Товарами згідно з НП(С)БО 9 "Запаси" є матеріальні цінності, що придбані (отримані) та утримуються підприємством з метою подальшого продажу [2].

Обліковують товарно-матеріальні цінності, що надійшли на підприємство з метою продажу на рахунку 28 "Товари".

До нього передбачені такі субрахунки:

281 "Товари на складі";

282 "Товари в торгівлі";

283 "Товари на комісії";

284 "Тара під товарами";

285 "Торгова націнка";

286 "Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу" [3; 4].

У Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності зазначено, що валовий прибуток (збиток) розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) з урахуванням сум, які наведені у додаткових статтях [5].

Отже, щоб вирахувати валовий прибуток (збиток) від реалізації товарів потрібно від чистого доходу від реалізації товарів відняти собівартість реалізованих товарів.

Відповідно до видів валового прибутку від реалізації товарів можна застосовувати окремі обернені методи амортизації необоротних активів, а саме на основі валового прибутку від реалізації: 1) товарів на складі; 2) товарів в торгівлі; 3) товарів на комісії; 4) необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу тощо.

При визначенні валового прибутку (збитку) від реалізації товарів користуються формулою:

$$\text{ВП(З)РТ} = \text{ЧДРТ} - \text{СРТ}, \quad (1)$$

де: ВП(З)РТ – валовий прибуток (збиток) від реалізації товарів; ЧДРТ – чистий дохід від реалізації товарів; СРТ – собівартість реалізованих товарів.

Щоб вирахувати обернений метод амортизації необоротних активів на основі валового прибутку від реалізації товарів спочатку треба розрахувати метод амортизації необоротних активів на основі валового прибутку від реалізації товарів, і потім суми потрібно переставити у протилежній черговості: перший рік – в останній, другий – у передостанній тощо.

Річна сума амортизації за методом на основі валового прибутку від реалізації товарів обчислюється множенням вартості, що амортизується (різниці між первісною і ліквідаційною вартістю) на коефіцієнт амортизації, який прораховується діленням валового прибутку від реалізації товарів за відповідні періоди на плановий обсяг валового прибутку від реалізації товарів за увесь період.

Розрахунок методу амортизації необоротних активів на основі валового прибутку від реалізації товарів робиться за формулами:

$$\text{СА} = (\text{ПВ} - \text{ЛВ}) \times \text{КА}, \quad (2)$$

де: СА – сума амортизації; ПВ – первісна вартість об'єкта; ЛВ – ліквідаційна вартість об'єкта; КА – коефіцієнт амортизації.

$$\text{КА} = \text{ОВПВРТ} : \text{ПОВПВРТ}, \quad (3)$$

де: ОВПВРТ – плановий або фактичний обсяг валового прибутку від реалізації товарів за окремі періоди; ПОВПВРТ – плановий обсяг валового прибутку від реалізації товарів за увесь період.

Прорахунок методу амортизації необоротних активів на основі валового прибутку від реалізації товарів можна виконувати за іншим варіантом:

$$\text{СА} = \text{ОВПВРТ} \times \text{КА}; \quad (4)$$

$$\text{КА} = (\text{ПВ} - \text{ЛВ}) : \text{ПОВПВРТ}. \quad (5)$$

Калькулювати метод амортизації необоротних активів на основі валового прибутку від реалізації товарів можна двома способами: 1) від первісної (початкової) вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів.

Практичні аспекти визначення оберненого методу амортизації необоротних активів на основі валового прибутку від реалізації товарів розглянемо на прикладі.

Приклад. Первісна (початкова) вартість необоротних активів – 129000 грн, строк корисного використання (експлуатації) – 5 років, ліквідаційна вартість – 1000 грн. Значить, вартість, що амортизується, дорівнює 128000 грн ($129000 - 1000 = 128000$).

За період функціонування необоротних активів передбачається одержати 324000 грн валового прибутку від реалізації товарів, у тому числі: в 1-му році – 87000 грн, в 2-му році – 75000 грн, в 3-му році – 64000 грн, в 4-му році – 50000 грн, в 5-му році – 48000 грн.

Коефіцієнти амортизації становлять: за 1-й рік – 0,2685 ($87000 : 324000 = 0,2685$), за 2-й рік – 0,2315 ($75000 : 324000 = 0,2315$), за 3-й рік – 0,1975 ($64000 : 324000 = 0,1975$), за 4-й рік – 0,1543 ($50000 : 324000 = 0,1543$), за 5-й рік – 0,1482 ($48000 : 324000 = 0,1482$).

Алгоритм обрахунку 1-го способу (від первісної (початкової) вартості необоротних активів) простого і оберненого методів амортизації на основі валового прибутку від реалізації товарів наведено в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1

Амортизація необоротних активів за методом на основі валового прибутку від реалізації товарів (1-й спосіб (від первісної (початкової) вартості необоротних активів))

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Валовий прибуток від реалізації товарів, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	128000	87000	0,2685	34368
2	128000	75000	0,2315	29632
3	128000	64000	0,1975	25280
4	128000	50000	0,1543	19750
5	128000	48000	0,1482	18970
x	Разом	324000	1	128000

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 2

Амортизація необоротних активів за оберненим методом на основі валового прибутку від реалізації товарів (1-й спосіб (від первісної (початкової) вартості необоротних активів))

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Валовий прибуток від реалізації товарів, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	128000	48000	0,1482	18970
2	128000	50000	0,1543	19750
3	128000	64000	0,1975	25280
4	128000	75000	0,2315	29632
5	128000	87000	0,2685	34368
x	Разом	324000	1	128000

Джерело: авторська розробка.

Як можна побачити з таблиць 1 і 2, розрахунок простого і оберненого методів амортизації на основі валового прибутку від реалізації товарів за 1-м способом (від первісної (початкової) вартості необоротних активів) забезпечує суцільний розподіл вартості необоротних активів протягом строку їх корисної експлуатації.

В таблицях 3 і 4 представлено підрахунок 2-го способу (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів) простого і оберненого методів амортизації на основі валового прибутку від реалізації товарів.

Таблиця 3

Амортизація необоротних активів за методом на основі валового прибутку від реалізації товарів (2-й спосіб (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів))

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Валовий прибуток від реалізації товарів, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	128000	87000	0,2685	34368
2	93632	75000	0,2315	21676
3	71956	64000	0,1975	14211
4	57745	50000	0,1543	8910
5	48835	48000	0,1482	48835
x	Разом	324000	1	128000

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 4

Амортизація необоротних активів за оберненим методом на основі валового прибутку від реалізації товарів (2-й спосіб (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів))

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Валовий прибуток від реалізації товарів, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	48835	48000	0,1482	48835
2	57745	50000	0,1543	8910
3	71956	64000	0,1975	14211
4	93632	75000	0,2315	21676
5	128000	87000	0,2685	34368
x	Разом	324000	1	128000

Джерело: авторська розробка.

За даними аналізу таблиць 3 і 4 можна зробити висновок, що при використанні 2-го способу (від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів) простого і оберненого методів амортизації на основі валового прибутку від реалізації товарів в останньому (табл. 3) і в першому (табл. 4) роках вартість необоротних активів не розподіляється пропорційно до коефіцієнту амортизації, а включається у витрати періоду (48835 грн).

Висновки. Нараховувати амортизацію необоротних активів можна за оберненим методом на основі валового прибутку від реалізації товарів.

Валовий прибуток (збиток) від реалізації товарів визначається як алгебраїчна сума чистого доходу від реалізації товарів і собівартості реалізованих товарів.

Прорахунок оберненого методу амортизації необоротних активів на основі валового прибутку від реалізації товарів здійснюється із попереднього обрахунку методу амортизації необоротних активів на основі валового прибутку від реалізації товарів, і потім суми треба проставити у зворотній послідовності: перший рік – в останній, другий – у передостанній і т. д.

По різних видах валового прибутку від реалізації товарів, а також по субрахунках до рахунку 28 "Товари" можна використовувати різні обернені методи амортизації необоротних активів, а саме на основі валового прибутку від реалізації: 1) товарів на складі; 2) товарів в торгівлі; 3) товарів на комісії; 4) необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу і т. д.

При обчисленні оберненого методу амортизації необоротних активів на основі валового прибутку від реалізації товарів можна застосовувати два способи: 1) від первісної (початкової) вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів.

Список використаних джерел

1. Noncurrent assets definition (September 05, 2024). Вилучено з : <https://www.accountingtools.com/articles/noncurrent-asset>.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси" (Наказ Міністерства фінансів України). № 246. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>.
3. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11>.
4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
5. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv>.

СЕКЦІЯ 4. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ
SECTION 4. FINANCE, BANKING AND INSURANCE

УДК 336.71:004

JEL Classification: G21, O33

Жердецька Л. В.,

д-р екон. наук, доцент, професор,
Одеський національний економічний
університет, м. Одеса

Мушулова Є. О.,

здобувачка вищої освіти,
Одеський національний економічний
університет, м. Одеса

**ОПЕРАЦІЙНІ МОДЕЛІ ТА СЦЕНАРІЇ
РОЗВИТКУ ФІНТЕХУ ЗА ВЕРСІЯМИ FSB І BCBS**

Фінансові технології (фінтех) радикально трансформують архітектуру глобальної фінансової системи, породжуючи комплексні виклики для підтримання фінансової стабільності та формування адекватної регуляторної відповіді. У контексті цих викликів Рада з фінансової стабільності (FSB) та Базельський комітет з банківського нагляду (BCBS) сформували власні аналітичні підходи до систематизації фінтех-інновацій та оцінювання їхнього впливу на банківську індустрію. Проте ці підходи демонструють принципові розбіжності в методологічних засадах та аналітичних цілях, що створює перешкоди для їх узгодження в межах єдиного регуляторного простору. Відтак актуалізуються наступні дослідницькі питання:

1) які методологічні та цільові відмінності існують між підходами до аналізу фінансових технологій, запропонованими FSB і BCBS?

2) яку цінність ці аналітичні моделі представляють для банків у контексті регулювання та управління ризиками?

З'ясування відмінностей між підходами FSB і BCBS до аналізу фінансових технологій є важливим кроком до розуміння того, як міжнародні інституції оцінюють вплив фінтеху на фінансову систему. Це дозволяє визначити можливості застосування цих підходів у банківській практиці – для адаптації бізнес-моделей, управління ризиками та взаємодії з технологічними акторами.

Формулювання науково обґрунтованої відповіді на поставлені питання становить мету представленої доповіді. Для досягнення цієї мети застосовано методи системного та порівняльного аналізу.

Для однозначності трактування розглянемо дефініції ключових термінів.

Фінтех (FinTech) – це технологічні інновації у сфері фінансових послуг, які можуть призвести до появи нових бізнес-моделей, застосунків, процесів або продуктів з відповідним суттєвим впливом на надання фінансових послуг [1].

Рада з фінансової стабільності (*Financial Stability Board, FSB*) – це міжнародний орган, який здійснює моніторинг та надає рекомендації щодо світової фінансової системи.

Базельський комітет з банківського нагляду (*Basel Committee on Banking Supervision, BCBS*) – це міжнародна організація, покликана забезпечувати фінансову стабільність банків шляхом встановлення міжнародних стандартів для регулювання, нагляду та управління ризиками в банківському секторі.

У процесі аналізу аналітичних моделей FSB і BCBS важливо зосередитися на тому, як кожна з інституцій трактує поняття фінансової стабільності та які акценти робить у регуляторній політиці. Адже фінансові технології не лише змінюють способи надання послуг, а й трансформують характер і джерела ризиків – як на рівні окремих фінансових установ, так і на рівні фінансової системи загалом. У цьому контексті ключову роль у регуляторному дискурсі відіграє пруденційний нагляд, який традиційно поділяється на два взаємодоповнювальні рівні – мікропруденційний і макропруденційний.

Пруденційний (*prudential*) означає обережний, виважений підхід, спрямований на зниження фінансових ризиків і недопущення дестабілізації.

Мікропруденційний нагляд зосереджується на забезпеченні стійкості окремих фінансових установ (наприклад, банків або страхових компаній), контролюючи їхню платоспроможність, ліквідність і ризик-менеджмент.

Макропруденційний нагляд орієнтований на стійкість фінансової системи в цілому. Його мета – виявлення, моніторинг і запобігання системним ризикам, які можуть мати масштабні наслідки для економіки.

Окрім пруденційного нагляду, важливим елементом сучасного фінансового регулювання є система комплаєнсу. Якщо пруденційні механізми зосереджуються на запобіганні ризикам через зовнішній нагляд, то комплаєнс (*compliance*) забезпечує внутрішню відповідність діяльності фінансової установи чинним нормативним вимогам.

У фінансовому та діловому контексті комплаєнс – це система заходів, спрямованих на забезпечення того, щоб операції, процеси та поведінка організації (зокрема банків, страхових компаній, інвестиційних фондів) відповідали законам, регуляторним нормам, галузевим стандартам і внутрішнім політикам. Комплаєнс охоплює такі напрямки, як-от:

- контроль за дотриманням банківського та податкового законодавства,
- запобігання відмиванню коштів,
- управління конфліктами інтересів,
- контроль етичної поведінки працівників тощо.

Одним із ключових підходів до аналітичного осмислення фінансових технологій є модель, запропонована Базельським комітетом з банківського нагляду. У звіті "Sound Practices: Implications of fintech developments for banks and bank supervisors" [3] BCBS представив структуровану аналітичну рамку для оцінки впливу фінтех-інновацій на банківську діяльність і регуляторну практику. Вона охоплює три основні виміри:

- функціональний (секторальний) поділ – класифікація фінтех-рішень за сферами застосування: кредитування, платежі, інвестиційне управління;
- технологічні рушії – такі як штучний інтелект, хмарні обчислення, блокчейн та інші цифрові рішення;
- регуляторний вимір – фокус на ризики, що виникають унаслідок застосування фінтеху, та на відповідні сценарії регуляторної реакції.

Загальна мета цієї рамки – надати регуляторам інструмент для системного аналізу трансформацій у банківському секторі, з урахуванням потреби адаптації наглядової політики.

Доповненням до рамки виступає сценарний підхід, що дозволяє моделювати потенційні траєкторії розвитку ринку залежно від ступеня проникнення фінтеху. BCBS виокремлює п'ять сценаріїв, які ілюструють альтернативні моделі взаємодії між традиційними банками, фінтех-компаніями та технологічними гігантами:

1. *Фінтех як незалежний конкурент* (New Entrants). Фінтех-компанії безпосередньо конкурують із банками в окремих сегментах, зменшуючи їхню роль як посередників.

2. *Цифрова трансформація банків* (Incumbents Digitize). Банки самостійно впроваджують фінтех-рішення та модернізують свої операційні моделі, зберігаючи домінування на ринку.

3. *Партнерська модель* (Partnership Model). Банки взаємодіють із фінтехами через API, хмарні сервіси чи спільні продукти, формуючи гібридні моделі надання послуг.

4. *Банківська платформа* (Banking-as-a-Platform). Банки виконують функцію платформи для сторонніх постачальників фінансових послуг на своїй інфраструктурі.

5. *Повна дезінтермедіація* (Disintermediation). Банки втрачають значну частину функцій, а фінансові послуги переходять до фінтех-компаній або BigTech.

Ці сценарії можуть співіснувати залежно від ринку й часу. Їх цінність полягає у можливості визначення регуляторних ризиків, стратегічних пріоритетів і потенціалу змін у структурі фінансового сектору.

На відміну від підходу BCBS, який зосереджується переважно на банківському секторі та його адаптації до фінтех-інновацій, Рада з фінансової стабільності формує більш широку аналітичну рамку, що акцентує увагу на макрофінансовій стабільності та системних ризиках, пов'язаних із трансформацією фінансових ринків під впливом технологій.

Систематизація фінтеху у підході FSB ґрунтується на аналізі структурних змін у глобальній фінансовій системі та спрямована на виявлення нових джерел вразливості, які можуть мати системний ефект.

Ключові характеристики підходу FSB [2]:

1. Макропруденційна орієнтація – аналіз ризиків здійснюється на рівні всієї фінансової системи, з урахуванням міжсекторальних взаємозв'язків і можливого накопичення системних дисбалансів.

2. Функціональний принцип систематизації – класифікація інновацій відбувається за виконуваними функціями (наприклад, кредитування, платежі, управління активами), а не за типами організацій.

3. Оцінка нових операційних моделей – таких як цифрові фінансові платформи, BigTech-компанії та децентралізовані фінанси (DeFi), які можуть трансформувати ринок послуг і створити нові виклики.

4. Вивчення мережевих ефектів і концентрацій – особливу увагу приділено тому, як інновації впливають на структуру ринку, стимулюють концентрацію ризиків або змінюють розподіл контролю за даними та інфраструктурою.

Таким чином, підхід FSB є системно-орієнтованим і превентивним. Його мета – не лише зафіксувати появу нових фінансових технологій, а й оцінити їх потенційний вплив на стабільність глобальної фінансової системи, виявити регуляторні прогалини та забезпечити своєчасну реакцію політики.

Обидві аналітичні рамки – мікропруденційна (BCBS) і макропруденційна (FSB) – надають регуляторам комплексне бачення викликів цифрової трансформації у фінансовому секторі.

Їх практична цінність для банків проявляється у кількох ключових напрямках: стратегічне планування, управління ризиками, комплаєнс, інвестиції та конкурентна розвідка.

У стратегічному вимірі FSB допомагає ідентифікувати конкурентів і планувати диверсифікацію послуг, тоді як BCBS орієнтує на технологічні тренди цифрової трансформації.

У сфері ризик-менеджменту обидва підходи дають змогу вчасно реагувати на кіберризики, аутсорсинг та виклики дезінтермедіації, а також краще розуміти новий конкурентний ландшафт.

У площині комплаєнсу вони слугують орієнтиром для вибудови фінтех-партнерств, оцінки регуляторних вимог і сумісності бізнес-моделей.

Щодо інвестицій, ці рамки підтримують прийняття рішень у сфері венчурного фінансування, пошуку цілей для M&A та оцінки синергій.

Нарешті, в контексті конкурентної аналітики вони допомагають банкам моніторити ринок, оцінювати тренди й ухвалювати рішення у динамічному середовищі.

Висновки. Підходи FSB і BCBS є взаємодоповнювальними: перший охоплює макропруденційний рівень, другий – мікропруденційний. Їх поєднання дає змогу враховувати як системні ризики, так і вплив фінтеху на окремі установи. Інституційна координація дозволяє застосовувати ці моделі інтегровано, забезпечуючи ефективне регулювання в умовах цифровізації.

Список використаних джерел

1. Financial Innovation. *Сайт FSB*. URL: <https://www.fsb.org/work-of-the-fsb/financial-innovation-and-structural-change/financial-innovation>.
2. Financial Stability Board. Financial Stability Implications from FinTech: Supervisory and Regulatory Issues that Merit Authorities. 2019. URL: <https://www.fsb.org/2017/06/financial-stability-implications-from-fintech>.
3. Sound Practices: Implications of fintech developments for banks and bank supervisors, 2018. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d431.pdf>.

УДК 352.07:330.34

JEL Classification: H72

Пастушенко В. Ю.,

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Миколаївський національний аграрний
університет, м. Миколаїв

Бурковська А. В.,

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри фінансів,

банківської справи та страхування,

Миколаївський національний аграрний
університет, м. Миколаїв

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Територіальні громади в Україні є основними одиницями місцевого самоврядування, які сформувалися внаслідок адміністративно-територіальної реформи, розпочатої у 2014 році. Станом на 2025 рік в Україні налічується понад 1470 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), що охоплюють майже 70% населення країни [1]. Реформа децентралізації, що передбачала добровільне об'єднання місцевих рад у більш спроможні

громади, стала важливим чинником покращення системи управління та стимулювання місцевого розвитку.

Особливістю функціонування територіальних громад є їхня фінансова автономія, яка забезпечується завдяки змінній системі міжбюджетних відносин. Згідно Закону України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин" від 28 грудня 2014 року № 79-VIII, ОТГ отримують близько 60-70% власних доходів, включно з податком на доходи фізичних осіб (ПДФО), земельним податком і єдиним податком для малого бізнесу [2]. Це створює передумови для самостійного формування бюджетів і впровадження локальних інвестиційних проєктів.

Проте функціонування громад супроводжується низкою викликів. По-перше – це нерівномірність фінансової спроможності. Великі громади з розвиненою інфраструктурою та активним бізнес-середовищем мають суттєво вищі бюджети, ніж малі сільські громади. У 2024 році середній дохід загального фонду на одного мешканця 1331 територіальної громади становив 8182,8 грн. Показники, вищі за середні, зафіксовано в Пристоличній, Борщагівській та Козинській громадах Київської області [3].

У великих містах, як-от Київ, Львів і Дніпро, доходи перевищують 15 000 грн на одного мешканця – у столиці цей показник сягнув 22,4 тис. грн, у Львові – 15,3 тис. грн, а в Дніпрі – 14,4 тис. грн [4]. Водночас у ряді сільських громад, таких як Коломийчеська (Луганська обл.) та Молотокмачанська (Запорізька обл.), цей показник не перевищує 1 000 грн [3]. Хоча така ситуація зумовлена наслідками бойових дій, вона вказує на те, що не всі громади мають рівний доступ до ресурсів, що може ускладнювати їхні можливості з розвитку інфраструктури та надання якісних послуг.

По-друге, брак фахівців у сфері економіки, планування та управління проєктами є суттєвою проблемою для розвитку територіальних громад. За оцінками, близько 40% сільських громад мають дефіцит таких спеціалістів, що призводить до затримок у реалізації стратегічних планів розвитку [5]. Відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів у виконавчих органах місцевого самоврядування перешкоджає ефективному функціонуванню громад та знижує якість управлінських рішень.

Третя особливість – активна участь громад у процесах територіального планування та розвитку. З 2024 року понад 90% громад затвердили свої стратегії розвитку, що включають заходи з покращення благоустрою, розвитку освіти, медицини та культури [6]. Це сприяє підвищенню рівня соціальної згуртованості та локальної ідентичності.

У сучасних умовах децентралізації та цифрової трансформації, об'єднані територіальні громади активно впроваджують електронні сервіси для надання адміністративних послуг населенню. Такий підхід дозволяє забезпечити зручний доступ громадян до важливої документації, спростити бюрократичні процедури та зменшити особистий контакт із посадовими особами, що своєю чергою, сприяє зниженню корупційних ризиків.

Запровадження онлайн-сервісів позитивно впливає і на загальну прозорість діяльності органів місцевого самоврядування. Громадяни можуть у будь-який момент відстежити статус своїх заяв, отримати необхідну інформацію або подати звернення в електронному вигляді, що зміцнює довіру до влади та сприяє формуванню відкритого управління. Крім того, реформування системи надання адміністративних послуг значно підвищило ефективність роботи відповідних служб.

Актуальними залишаються питання вдосконалення законодавчого регулювання, насамперед у сфері земельних відносин і управління комунальною власністю, а також налагодження ефективної взаємодії між органами влади різних рівнів.

Отже, функціонування територіальних громад в Україні характеризується суттєвим прогресом у фінансовій автономії, децентралізації повноважень та підвищенні ролі громадянського суспільства, водночас існують значні виклики, пов'язані з нерівністю ресурсів, нестачею кваліфікованих кадрів та потребою в законодавчому забезпеченні. Майбутній розвиток територіальних громад визначається необхідністю системного оновлення місцевого самоврядування, підвищення ефективності управління та активного впровадження цифрових технологій.

Список використаних джерел

1. Реформа децентралізації. Урядовий портал *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення: 27.05.2025).

2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України від 28.12.2014 № 79-VIII : станом на 1 січ. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19> (дата звернення: 27.05.2025).

3. Казюк Я., Венцель В. Фінансова спроможність громад у 2024 році у розрізі областей. *Портал "Децентралізація"*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/19512> (дата звернення: 27.05.2025).

4. Бюджети міст: скільки доходів та видатків припадає на одного мешканця. *Аналітичний портал Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/>

2024/10/25/infografika/ekonomika/byudzhety-mist-skilky-doxodiv-ta-vydatkiv-prypadaeye-odnoho-meshkancya (дата звернення: 27.05.2025).

5. Прогноз: у сільському господарстві та промисловості України до 2030 року очікується дефіцит кадрів до 40%. *AgroReview*. URL: <https://agroreview.com/content/roslyny/prognosz-silskomu-gospodarstvi-promyslovosti-ukrayiny> (дата звернення: 27.05.2025).

6. В Україні вже понад 90% громад мають стратегію розвитку. *UKRINFORM*. URL: <https://www.google.com/amp/s/www.ukrinform.ua/amp/rubric-regions/3837477-v-ukraini-vze-ponad-90-gromad-maut-strategiu-rozvitku.html> (дата звернення: 27.05.2025).

УДК 330.35

JEL Classification: F31, C22

Петренко М. М.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

ЗГЛАДЖУВАННЯ ЧАСОВИХ РЯДІВ КУРСІВ ВАЛЮТ ЗА ДОПОМОГОЮ ТРАНСЦЕНДЕНТНИХ КРИВИХ

Часові ряди виникають в багатьох галузях – від економіки до технічних наук. Методи прогнозування часових рядів, особливо на основі аналізу "великих даних" є предметом сучасних досліджень в математиці та комп'ютерних науках.

Валютний курс, що змінюється в часі, є прикладом складного економічного процесу, який потребує точного моделювання для здійснення прогнозів. У сучасних умовах високої динаміки та нестабільності ринків особливої актуальності набуває аналіз трендової складової часового ряду. Тренд дозволяє виявити загальні закономірності розвитку показника у довгостроковому періоді.

Найпростіші моделі тренду, такі як лінійна, часто виявляються недостатньо точними для реальних економічних даних. У таких випадках використовують нелінійні моделі, зокрема узагальнену експоненційну, логістичну криву та криву Гомперца. Вони дозволяють краще врахувати уповільнення або насичення процесів, що притаманне фінансовим ринкам.

У роботі здійснено порівняльне моделювання середньозваженого курсу гривні за період з 01.03.2021 по 01.03.2025 за допомогою трьох таких нелінійних моделей із використанням методу трьох точок, а також проаналізовано їхню точність.

Дані для моделювання були взяті з [1]. Вихідний часовий ряд містив 7311 значень. Для побудови тренду було проведено усереднення з періодом півроку (таблиця 1).

Таблиця 1

Усереднені статистичні дані

Дата	грн. за 1000 одиниць					кільк. замірів за період
	Вона	Долар США	Єна	Злотий	Рупія	
1 півріччя 2021	24,6046	27 643,0082	253,0863	7 301,1377	1,9210	122
2 півріччя 2021	22,8923	26 795,8380	239,6978	6 783,5614	1,8706	184
1 півріччя 2022	23,5429	28 906,6287	236,4981	6 895,5077	2,0016	181
2 півріччя 2022	26,4939	35 773,6326	255,7786	7 649,8163	2,3447	184
1 півріччя 2023	28,2602	36 568,6000	271,7518	8 543,7541	2,4291	181
2 півріччя 2023	27,7789	36 581,3750	250,5015	8 886,3913	2,3738	184
1 півріччя 2024	28,9098	39 010,2747	256,7059	9 773,2374	2,4532	182
2 півріччя 2024	30,0191	41 295,2353	274,0445	10 411,1495	2,6151	184
1 півріччя 2025	28,8931	41 894,7150	271,3053	10 312,7833	2,5718	60

Джерело: розраховано автором на основі даних [1].

Для моделювання тренду було вибрано три моделі:

- Узагальнена експоненційна крива. Рівняння: $y = \alpha\beta^x + \gamma$.
- Логістична крива. Рівняння: $y = \frac{1}{\alpha\beta^x + \gamma}$.
- Крива Гомперца. Рівняння: $y = e^{\alpha\beta^x + \gamma}$.

Невідомі параметри цих моделей було обчислено за методом трьох точок. Основні формули:

$$A = \frac{1}{\Delta} \ln \left(\frac{y_{III} - y_{II}}{y_{II} - y_I} \right), \beta = e^A, \alpha = \frac{y_{III} - y_{II}}{\beta^{x_{III}} - \beta^{x_{II}}}, \gamma = y_I - \alpha\beta^{x_I}, \text{ де}$$

α, β, γ – параметри моделі, $(x_I, y_I), (x_{II}, y_{II}), (x_{III}, y_{III})$ – координати трьох опорних точок для моделювання, $\Delta = x_{III} - x_{II} = x_{II} - x_I$.

В результаті були отримані рівняння регресії, для кожного з них було обчислено:

- SSE –суму квадратів відхилень емпіричних і теоретичних значень,
- SSR –суму квадратів регресії,
- їх відношення, що характеризує адекватність рівняння регресії,

• стандартну похибку рівняння регресії $\sigma_e = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2}{n}}$, де y_i – емпіричні значення часового ряду, $\hat{y}_i$ – значення, змодельовані за допомогою рівняння тренду, n – обсяг вибірки.

Порівняння отриманих результатів наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняння результатів моделювання

	Рівняння тренду	SSR/SSE	Дисперсія похибки	Стандартна похибка
1	$y = \alpha\beta^x + \gamma$	233,1552187	5362226,098	2315,648095
2	$y = \frac{1}{\alpha\beta^x + \gamma}$	7,209468234	4120208,781	2029,829742
3	$y = e^{\alpha\beta^x + \gamma}$	6,456012262	4601062,253	2145,008684

Джерело: розраховано автором.

Отже, найменше похибку має рівняння логістичної кривої. Для усіх рівнянь відношення дисперсій SSR/SSE перевищує критичне значення розподілу Фішера для рівня значущості 0,95 ($F_{0,95} = 4,97$), що свідчить, що усі три рівняння можна використовувати як наближену модель тренда з рівнем надійності не меншим 0,95.

На рис. 1 наведено графік емпіричної залежності та результат моделювання за допомогою логістичної кривої.

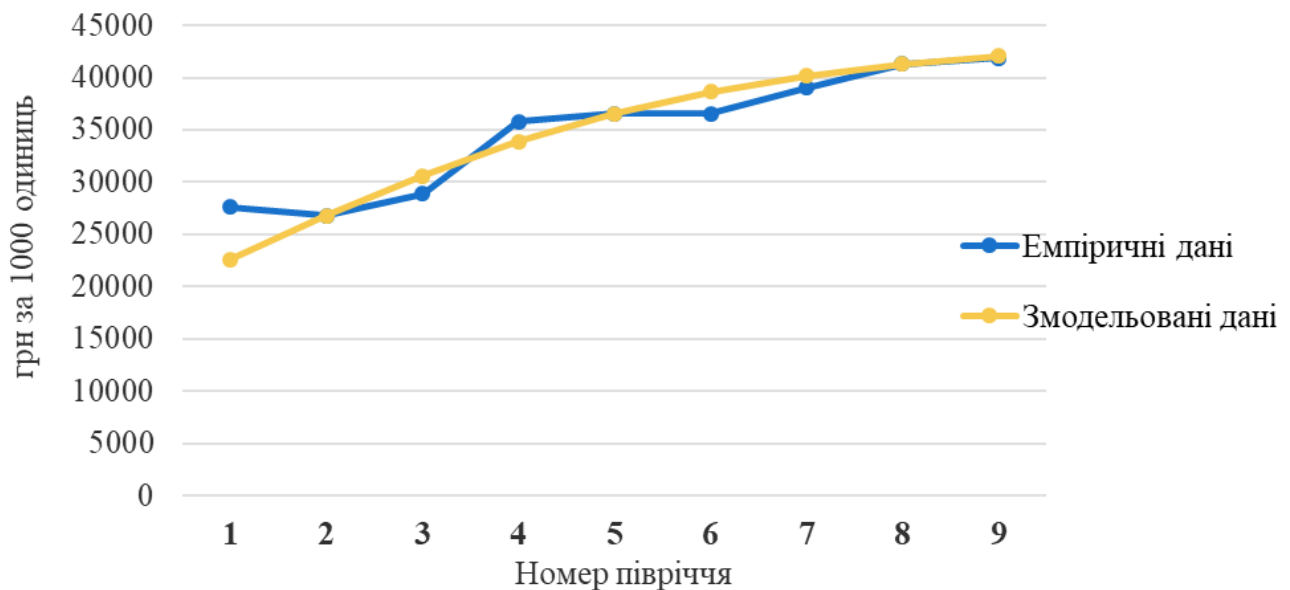

Рис. 1. Порівняння емпіричних даних та результатів моделювання за допомогою логістичної кривої

Джерело: створено автором.

Отже, в роботі на основі статистичних даних було побудовано і проаналізовано три нелінійні моделі, які задають трансцендентні криві. Досліджено точність моделювання для кожної кривої. В подальшому планується розглянути методи нелінійного експоненційного згладжування для коливань часового ряду. Перспективним напрямом подальших досліджень

також є розгляд **методів згладжування та авторегресивного моделювання** для опису сезонних коливань та випадкових компонент.

Список використаних джерел

1. Національний банк України. Статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>.
2. Mauro Maria Baldi, Cristiana Mammana, Elisabetta Michetti, The κ -logistic growth model. Qualitative and quantitative dynamics, *Mathematics and Computers in Simulation*, Volume 225, 2024, 350-369. <https://doi.org/10.1016/j.matcom.2024.05.016>.

УДК 336.71:005.21

JEL Classification: G21, M10

Рудь Н. В.,

здобувач вищої освіти,
Миколаївський національний аграрний
університет, м. Миколаїв

Бурковська А. В.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Миколаївський національний аграрний
університет, м. Миколаїв

ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасному економічному ландшафті банківський менеджмент відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності, стимулюванні економічного зростання та адаптації до швидкозмінного технологічного, регуляторного та геополітичного середовища. Особливості банківського менеджменту в сучасних умовах визначаються динамічною взаємодією між глобалізацією, цифровою трансформацією, очікуваннями клієнтів та посиленням регуляторного контролю. У цій статті представлено поглиблений огляд ключових аспектів, що визначають банківський менеджмент сьогодні, досліджуються виклики, стратегії та інновації, які формують сучасний банківський сектор.

Світ банківської справи значно змінився та еволюціонував протягом багатьох років. Від простої місцевої установи до сьогоднішньої високо

диверсифікованої та складної фінансової установи. Зміни в технологіях також відіграли певну роль у цій еволюції завдяки таким інноваціям, як інтернет-банкінг та мобільний банкінг.

Банківський менеджмент – це процес нагляду та управління діяльністю банку або іншої фінансової установи. Це включає визначення цілей банку, організацію ресурсів для досягнення цих цілей, а також забезпечення дотримання політики і процедур для досягнення цих цілей. Сюди також входить керівництво роботою співробітників банку і ведення точного обліку фінансових операцій.

Однією з головних особливостей сучасного банківського менеджменту є необхідність цифрової інтеграції та технологічної адаптивності. Широке впровадження фінансових технологій (фінтех), штучного інтелекту (ШІ), блокчейну та аналітики даних докорінно змінило традиційні банківські практики. Від менеджерів тепер вимагається не лише фінансова кмітливість, а й глибоке розуміння цифрових екосистем. Онлайн- та мобільний банкінг, цифрові гаманці та автоматизовані інструменти обслуговування клієнтів вже не є не обов'язковими, а невід'ємними компонентами надання послуг. У міру того, як банки переходять на цифрові платформи, керівництво повинно забезпечити надійні системи кібербезпеки, зручні інтерфейси та захист конфіденційності даних, щоб зберегти довіру клієнтів і конкурентні переваги [1].

Особливістю сучасного банківського менеджменту є потреба в гнучких стратегіях управління ризиками. Ризики в банківському секторі стали більш складними та взаємопов'язаними. На додаток до традиційних фінансових ризиків, таких як кредитний, ризик ліквідності та ринковий, банки стикаються з операційними ризиками, пов'язаними з кіберзагрозами, технологічними збоями та репутаційними втратами. Пандемія COVID-19 ще більше підкреслила важливість управління нефінансовими ризиками, включаючи планування безперервності бізнесу та управління віддаленою робочою силою. Тому керівники банків повинні впроваджувати комплексні системи управління ризиками підприємства, які здатні виявляти, оцінювати та пом'якшувати широкий спектр ризиків у режимі реального часу.

Клієнтоорієнтованість – ще один визначальний аспект сучасного банківського менеджменту. На зміну традиційній продукто-орієнтованій моделі приходить клієнтоорієнтований підхід, де розуміння та прогнозування поведінки споживачів є ключовим для розробки продуктів та послуг. Великі дані та предикативна аналітика дозволяють банкам пропонувати персоналізовані фінансові рішення, проактивні кредитні

послуги та інструменти фінансового планування. Більше того, соціальна відповідальність та етичний банкінг стали вирішальними факторами у прийнятті рішень споживачами. Керівництво має узгоджувати бізнес-цілі з екологічними, соціальними та управлінськими принципами, щоб залучати та утримувати клієнтів, особливо серед молодого покоління, яке дедалі більше орієнтується на цінності.

Управління талантами та організаційна культура також зазнають трансформації. Набір навичок, необхідних для сучасних банківських працівників, виходить за рамки фінансів та економіки і включає цифрову грамотність, орієнтацію на обслуговування клієнтів та обізнаність у регуляторних питаннях. Перед керівництвом банків стоїть завдання розробити навчальні програми, планування наступництва та стимулювання продуктивності, які сприятимуть інноваціям, адаптивності та доброчесності. Перехід до гібридних та віддалених моделей роботи вимагає інвестицій в інструменти цифрової співпраці та стратегії для підтримки залученості та продуктивності працівників [2].

Стратегічні альянси та екосистемні партнерства стають життєво важливими компонентами конкурентоспроможного управління банком. Замість того, щоб створювати всі послуги власними силами, сучасні банки все частіше співпрацюють з фінтех-компаніями, постачальниками технологій і навіть небанківськими установами для надання комплексних фінансових рішень. Відкритий банкінг, завдяки API (інтерфейсам прикладного програмування), дозволяє клієнтам ділитися своїми фінансовими даними зі сторонніми провайдерами, сприяючи інноваціям та новим потокам доходів. Ефективне управління цими партнерствами вимагає чітких структур управління, угод про обмін даними та спільних стратегій управління ризиками [3].

Сталий розвиток та кліматичні ризики також стають важливими факторами в управлінні банками. Регуляторні органи вимагають від банків оцінювати свої фінансові ризики, пов'язані з кліматичними змінами, та розкривати свої стратегії підтримки переходу до низьковуглецевої економіки. Це має наслідки для практики кредитування, інвестиційних портфелів та управління репутацією. Керівники банків повинні розробити механізми зеленого фінансування, підтримувати бізнес, що відповідає стандартам та узгоджувати кредитну політику з довгостроковими екологічними цілями.

Отже, управління банками в сучасних умовах характеризується цифровою трансформацією, жорсткими регуляторними рамками, підвищеною складністю

ризиків та мінливими очікуваннями клієнтів. Ефективне управління сучасним банком вимагає гнучкості, стратегічного передбачення, технологічної компетентності та етичного лідерства. Оскільки банки продовжують працювати у нестабільному глобальному середовищі, ті з них, які здатні впроваджувати інновації, зберігаючи при цьому довіру, дотримання вимог законодавства та сталий розвиток, матимуть найкращі шанси на довгостроковий успіх. Безперервне навчання, взаємодія із зацікавленими сторонами та прихильність до відповідального банкінгу визначатимуть успішних менеджерів майбутнього.

Список використаних джерел

1. Бурковська А. І., Вишневський П. Сучасні тенденції розвитку фінансового менеджменту. 2025. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/21079/1/pdau_2_2025-47-48.pdf.
2. Герасименко О. Ефективність управління персоналом на малому підприємстві: індикатори стану та пріоритетні напрями підвищення / О. Герасименко, Г. Герасименко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – Вип. 7. – С. 29–37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2015_7_6.
3. Тимошенко М. Банківське регулювання в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-155>.

СЕКЦІЯ 5. МЕНЕДЖМЕНТ
SECTION 5. MANAGEMENT

УДК 69:658.5

JEL Classification: L74, M11

Єрістов Д. М.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

Науковий керівник:

Федулова І. В.,

д-р екон. наук, професор,

професор кафедри менеджменту,

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БУДІВЕЛЬНОЇ
КОМПАНІЇ: МЕНЕДЖМЕНТ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

Сучасний ринок будівельних послуг характеризується високою конкуренцією та швидкими темпами змін у технологіях і регуляторних вимогах. В умовах глобалізації та цифрової трансформації особливої уваги набувають питання ефективного менеджменту конкурентних переваг, що є запорукою довгострокового розвитку компаній. Відтак, стратегія забезпечення конкурентоспроможності будівельної компанії повинна враховувати як внутрішні ресурси, так і зовнішні загрози та можливості.

Менеджмент конкурентних переваг – це процес формування та підтримки унікальних характеристик компанії, які забезпечують її стійкість на ринку. В економічній літературі виділяють три основні джерела конкурентних переваг: вартісне лідерство – мінімізація витрат та оптимізація виробничих процесів; диференціація – створення унікального продукту або послуги; фокусування – орієнтація на певний сегмент ринку та його потреби.

Будівельна галузь, зважаючи на свою специфіку, потребує поєднання цих стратегій для досягнення максимального ефекту.

Для підтвердження вибору стратегії підприємства необхідно, керуючись матрицею загальних стратегій конкуренції, втілювати відповідні дії, зважаючи на сформовані підприємством конкурентні переваги (зокрема, перевага у витратах, диференціація та інші).

До основних факторів, що визначають конкурентоспроможність будівельних компаній, належать:

1) Якість продукції та послуг – дотримання стандартів будівництва, застосування інноваційних матеріалів.

2) Цінова політика – оптимальне співвідношення ціни та якості.

3) Технологічні інновації – впровадження цифрових технологій, BIM-моделювання, автоматизації процесів.

4) Фінансова стабільність – наявність стійкої фінансової моделі, доступ до інвестиційних ресурсів.

5) Репутація та бренд – довіра клієнтів, участь у рейтингах будівельних компаній.

Синергетичний ефект у системі управління конкурентоспроможністю досягається завдяки проведенню ключових трансформацій: кардинальній зміні організаційно-господарської структури управління, створенню центрів прибутковості та відповідальності за досягнення конкретних результатів, запровадженню підприємницького підходу у внутрішній менеджмент, а також застосуванню комплексного підходу до реорганізації системи й структури управління на підприємстві.

Модернізація системи управління персоналом і мотивацією працівників базується на низці заходів, які включають підвищення рівня об'єктивності в оцінюванні результатів праці, створення умов для стимулювання творчої активності, удосконалення механізмів мотивації та відповідальності за збереження й підвищення конкурентоспроможності. Важливою частиною цих змін стає модернізація системи навчання та перепідготовки кадрів із урахуванням потреб стратегічного управління.

Формування конкурентних переваг будівельної компанії є багатоетапним процесом, що включає аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів, вибір оптимальної стратегії та її реалізацію. В основі механізму лежать три ключові етапи:

Перший – це аналіз конкурентного середовища: SWOT-аналіз (оцінка сильних і слабких сторін, можливостей та загроз), PEST-аналіз (вплив політичних, економічних, соціальних та технологічних факторів), аналіз конкурентів (визначення основних гравців ринку, їх стратегій та позицій).

Другий - розробка та впровадження конкурентної стратегії:

- Стратегія вартісного лідерства – мінімізація витрат, впровадження енергоефективних технологій, автоматизація процесів.

- Стратегія диференціації – використання унікальних будівельних матеріалів, екологічних технологій, цифрових платформ.

- Стратегія фокусування – спеціалізація на конкретних сегментах (наприклад, житлове будівництво, комерційна нерухомість, інфраструктурні проєкти).

Третій етап формування конкурентних переваг будівельної компанії – це реалізація стратегічних ініціатив (оптимізація організаційної структури компанії, використання цифрових технологій: BIM-моделювання, CRM-системи, штучний інтелект для прогнозування ринкових тенденцій, управління персоналом: підвищення кваліфікації, розвиток корпоративної культури.

Для оцінки конкурентних переваг будівельної компанії застосовуються такі методи: ключові показники ефективності (KPI), матриця конкурентного профілю (CPM), Метод порівняльного аналізу (бенчмаркінг), експертні оцінки та опитування, фінансовий аналіз.

Отже, конкурентоспроможність будівельних компаній визначається їхньою здатністю адаптуватися до мінливих умов ринку та впроваджувати інноваційні рішення. Менеджмент конкурентних переваг у будівельній сфері вимагає стратегічного підходу, що поєднує технологічні інновації, ефективне управління ресурсами та маркетингові стратегії. Подальші дослідження у цій сфері мають зосереджуватися на розробці інтегрованих моделей управління конкурентоспроможністю в умовах цифрової трансформації.

Список використаних джерел

1. Формування культури управління ризиком на підприємстві. *Менеджмент організацій і адміністрування: теорія та практика* : кол. монографія / за ред. Н. С. Скопенко, О. І. Драган. Київ : Кафедра, 2020. 404 с.

2. Федулова І. В., Корж Н. В. Методичний підхід до формування системи ефективного управління корпоративним капіталом та його складовими. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_5_11 (дата звернення: 10.05.2025).

3. Porter M. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York : Free Press, 1980. 396 p.

4. Дмитренко В. І. Сучасні умови управління конкурентоспроможністю підприємств будівельної галузі. *Ефективна економіка*. 2017. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8141> (дата звернення: 10.05.2025).

УДК 656.2:338:656.224

JEL Classification: L92, O18

Матусевич О. О.,

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри "Фінанси, облік і психологія",

Навчально-науковий інститут Дніпровський інститут
інфраструктури і транспорту Українського державного
університету науки і технологій, м. Дніпро

СТРАТЕГІЇ ТА РЕФОРМУВАННЯ ЗАЛІЗНИЧНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Серед різних галузей транспорту залізничний транспорт є популярніший та достатньо розвинутий в Україні. Слід зазначити, що через територію країни проходять три трансєвропейських коридори, шляхова мережа розгалужена, а її більша частина електрифікована. Найбільші зміни на залізничному транспорті відбулися завдяки змінам принципів втручання країни в функціонування залізниць.

В Україні реалізується структурна реформа Укрзалізниці. Мета цієї реформи – розділення монопольного та конкурентного секторів. Світовий досвід вказує, що реформування галузей інфраструктури є довгостроковим процесом з непередбаченими обставинами. При цьому світовий ринок встановлює нові вимоги до якості послуг залізничного транспорту. Найбільш актуальними є послуги, які відповідають критеріям безпечності, комплексності та швидкості. Фінансово-економічне становище залізничного транспорту України вимагає реформування залізничного транспорту з метою оздоровлення галузі залізничних перевезень.

Передумовою реформування залізничного транспорту в Європі були вимоги щодо підвищення його ефективності. Сутність таких реформ – розширення конкуренції в галузі, які належать до природних монополій. Свого часу залізниці Західної Європи мали не дуже добре фінансово-економічне становище. Пасажирські перевезення були достатньо збитковими, а держави датували залізничний транспорт. Вирішальним кроком щодо реформування стало прийняття "Програми створення єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу". Ця програма передбачала дерегулювання транспортних ринків та наголошувала на перевезеннях в міжнародних сполученнях. В Євросоюзі була прийнята Директива ЄС 91/440 про розділ функцій утримання інфраструктури залізниць та організації експлуатаційної роботи. [3]

Основні положення Директиви:

- ефективність роботи залізниць залежить від посилення їх позицій на транспортному ринку;

• нерентабельні галузі повинні отримати підтримку від держави та зацікавлених сторін. Директива 91/410 визначає для країн-членів ЄС шляхи проведення реформ на наступних умовах [3]:

- дотримання і виконання функцій експлуатації;
- роздільний облік витрат на розвиток і утримання інфраструктури;
- забезпечення права виходу третіх осіб на національні залізниці. При цьому прийняті рішення щодо виконання положень Директиви в різних країнах відрізняються.

Дослідження світового досвіду відносно реформування залізниць дає можливість виділити деякі моделі державного регулювання діяльності залізничного транспорту. Серед них можна вказати наступні моделі:

- німецька модель державного регулювання;
- австрійська модель державного регулювання;
- північноамериканська модель державного регулювання.

У ряді європейських країн (Польща, Німеччина, Австрія, Франція) залізничний транспорт знаходиться у державній власності. Управління та контроль над ним виконується спеціальним державним органом. Наприклад у Німеччині такий орган – це Федеральне агентство з питань залізничного транспорту.

Таким чином, слід вказати про деякі особливості державного регулювання розвитку залізничного транспорту за кордоном:

- держава є ініціатором проектів розвитку інфраструктури залізничної галузі;
- держава фінансово підтримує ці проекти;
- держава зберігає соціальну підтримку пасажирських перевезень;
- обмеження можливостей країни відносно тарифного регулювання вантажоперевезень;
- держава визначає головні пріоритети розвитку залізничного транспорту.

В Україні принциповими умовами реформування залізничних перевезень повинні бути [4]:

- збереження єдиної державної інфраструктури залізниць;
- збереження державного регулювання і контролю за діяльністю залізничного транспорту;
- забезпечення керованості, безперебійності, стабільності функціонування залізничного транспорту та безпеки руху поїздів;
- безумовне виконання перевезень для державних потреб;
- неможливість допущення суттєвого відставання розвитку українських залізниць від залізниць країн Євросоюзу, які сьогодні знаходяться на різних стадіях процесу реформування, але при цьому суттєво випереджають Україну;
- гармонізація національного законодавства з транспортним законодавством Євросоюзу;

- реформування українських залізниць на основі європейського досвіду з урахуванням національних особливостей країни;

- поступовість (поетапність) процесу реформування, забезпечення постійного аналізу та контролю виконання заходів та корегування їх змісту з метою мінімізації ризику втрати безперебійності та безпеки роботи залізничного транспорту;

- забезпечення безпечного функціонування залізничного транспорту та зниження його впливу на навколишнє природне середовище;

- збереження соціального захисту працівників;

- збереження у складі суб'єкта господарювання об'єктів соціальної сфери, що сприяють створенню умов для безпеки руху поїздів та охорони праці.

Реформування дозволить залучити:

- приватний капітал до залізничного транспорту;

- приватні компанії до проблеми оновлення рухомого складу.

Також, згідно Стратегії розвитку залізничного транспорту в сфері пасажирських перевезень можна виділити такі напрямки, як [5]:

- технічне переоснащення об'єктів інфраструктури залізниць;

- забезпечення залізниць рухомим складом вітчизняного виробництва, здатним істотно підвищити техніко-технологічні показники; удосконалення технології організації перевезень;

- удосконалення системи формування тарифів на послуги залізничного транспорту в сфері пасажирських перевезень;

державна підтримка при закупівлі пасажирського рухомого складу, будівництва і реконструкції об'єктів інфраструктури залізниць, що мають соціальне значення.

Згідно що недавнішої стратегії Укрзалізниці до 2023р., ключовим механізмом реалізації має бути реорганізація монополіста у декілька компаній відповідно до сегментів бізнесу. Для чого повинні були застосовані такі джерела як [6]:

- оптимізація витрат шляхом удосконалення внутрішніх процесів та підвищення ефективності компанії, боротьба з корупцією та відмова від неефективних видів діяльності

- залучення коштів через міжнародні кредитні фінансові організації, зокрема ЄБРР

- підвищення прибутковості компанії за рахунок запровадження справедливого механізму формування вантажного тарифу

- фінансування за рахунок державного та місцевих бюджетів.

При цьому АТ Укрзалізниця передбачає практику застосування довгострокового планування.

Додатково вказується, що реорганізація та виокремлення оператора інфраструктури дозволить зняти адміністративне навантаження на окремі регіони. Відносно розвитку пасажирських перевезень пропонується застосовувати такі напрямки як [6]:

- трансформація УЗ у західноєвропейську модель
- цифрова трансформація (пропонується цифрова платформа, на якій має надаватися багато видів послуг для населення)

- внутрішня трансформація залізничних станцій.

Також слід враховувати Національну транспортну стратегію України на період до 2030 року. Очікуваними результатами якої мають бути [7]:

- надання населенню високоякісних, безпечних та доступних транспортних послуг незалежно від місця проживання;

- забезпечення високої мобільності населення на рівні середніх показників країн ЄС;

- зменшення до 2030 року частки сільського населення, яке проживає на відстані понад 3 кілометри від дороги з твердим покриттям, до 0,5 відсотка;

- створення мультимодальних пасажирських транспортних мереж задоволення потреб у перевезенні пасажирів та забезпечення розвитку туристичних маршрутів у віддалених регіонах країни шляхом використання вузькоколійних залізниць

Слід нагадати, що угодою про асоціацію України та ЄС визначені зобов'язання у сфері залізничного транспорту щодо імплементації 4 регламентів та 7 директив. [8] Імплементація цих директив і регламентів передбачає:

- покращення послуг залізничних пасажирських перевезень,
- прозорість та відкритий доступ до інфраструктури залізничного транспорту,
- інтеграцію української залізничної системи в залізничну систему ЄС.

Як підсумок можна вказати на *загальну мету реформування залізничного ринку в Євросоюзі* – запровадження ринку та конкуренції у сферах, які не є природною монополією. [9]

Аналізуючи досвід реструктуризації у ЄС слід виділити 2 основних напрямки:

- 1) розділення функцій та прав власності між оператором перевезень та оператором інфраструктури;

- 2) залучення приватних операторів до залишених вертикально інтегрованих структур.

Також слід зазначити спільні принципи реформування сектору залізничних перевезень в ЄС [9]:

- прогресивне відкриття ринку залізничних перевезень;
- розділення управління залізничною мережею та надання послуг із залізничних перевезень;
- гармонізація національних залізничних систем.

Тепер виникає питання: як використовувати досвід країн Європейського союзу для залізничного ринку України?

По-перше, слід прийняти нову редакцію Закону України "Про залізничний транспорт України" щодо:

- нової моделі ринку,
- методики доступу до інфраструктури,
- запровадження конкуренції.

Таким чином разом з АТ УЗ учасниками ринку повинні стати приватні компанії.

Список використаних джерел

1. Матусевич О. О., Чаркіна Т. Ю., Галушко Л. Д. Європейський досвід щодо управління змінами підприємств залізничного транспорту в сфері пасажирських перевезень. *Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка"* №2, 2020, DOI: 10.32702/2307-2105-2020.2.63.

2. Матусевич О. О. Інноваційні зміни в роботі пасажирських залізничних перевезень та організаційній структурі управління ними. Управління розвитком економічного середовища в умовах глобальних трансформацій: кол. мон. За заг. ред. д.е.н., проф. Прохорової В.В. – Х.: Видавництво Іванченка І.С., 2023. с. 127-152.

3. Дейнека О. Г., Позднякова Л. О. Зарубіжний досвід реформування залізничного транспорту в контексті публічного управління та адміністрування Укрзалізниці. URL: <https://railway-publish.com/articles-icut-magazine/5566-zarubizhniy-dosvid-r>.

4. Бараш Ю. С., Чаркіна Т. Ю. Стратегія управління реформування залізничним транспортом України. *Зб. науково-практ. ст. "Вісник економіки транспорту і промисловості"*. – Харків : УкрДУЗТ, № 53, 2016. – С. 24-30.

5. Матусевич О. О., Чаркіна Т. Ю., Галушко Л. Д. Підходи та функції до управління змінами підприємств залізниці в сфері пасажирських перевезень. *Збірник наукових праць Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна "Проблеми економіки транспорту"*, 2019 р. вип. 17, с. 96 – 107.

6. Стратегія УЗ 2019-2023. 12 облич стратегії Укрзалізниці. URL: <http://uzstrategy.info>.

7. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-p>.

8. Реформи залізничного транспорту. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/content/reformi-zaliznichnogo-transportu.html>.

9. Кузьо В., Затворницька О., Яблоновський Д. Лібералізація ринку залізничних перевезень в Україні. Уроки країн Європейського Союзу. Аналітична записка. Центр економічної стратегії, 2019 URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Лібералізація-ринку-залізничних-перевезень.pdf>.

СЕКЦІЯ 6. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ
SECTION 6. PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

УДК 352(477.84)+061.2-053.6:323.21

JEL Classification: H83, D73, I28

Басараб В. І.,

канд. іст. наук, доцент,

доцент кафедри політології і державного управління,
Державний вищий навчальний заклад "Ужгородський
національний університет", м. Ужгород

Гіді Д. О.,

здобувачка другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Державний вищий навчальний заклад "Ужгородський
національний університет", м. Ужгород

**ПРАКТИКИ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З
МОЛОДДЮ: ДОСВІД ТЕРНОПОЛЯ ЯК МОДЕЛЬ
ДЛЯ АДАПТАЦІЇ В УЖГОРОДІ**

Ефективна комунікаційна робота органів місцевого самоврядування з молоддю вимагає постійного вдосконалення як інструментів взаємодії, так і підходів до побудови відкритого діалогу. Вдалим прикладом такої діяльності є досвід Управління сім'ї, молодіжної політики та захисту дітей Тернопільської міської ради.

Управління активно розвиває багатоканальну комунікацію з молоддю міста, забезпечуючи можливість оперативного обміну інформацією, залучення молоді до ініціатив і врахування їхніх потреб. Одним із основних інструментів є використання месенджерів, зокрема WhatsApp, де функціонують спеціалізовані групи:

- група комунікації з молодіжним активом, що об'єднує близько 150 учасників: школярів, студентів, представників молодіжних центрів та громадських організацій. У цій групі відбувається обговорення ідей, пошук партнерів, планування та організація заходів;
- група для голів громадських організацій, яка дає можливість оперативно координувати дії, обговорювати виклики та організовувати спільні події;
- тимчасові або спеціалізовані групи, що створюються під конкретні проекти або події для ефективного вирішення організаційних питань.

Крім того, управління активно використовує цифрові платформи – акаунти в соціальних мережах Instagram [6] та Facebook [5]. Через них регулярно інформують молодь про можливості, заходи, конкурси, результати проєктів, створюють інтерактивний простір для зворотного зв'язку та ініціювання нових проєктів.

Додатково для ширшого інформування громади залучають традиційні медіа: телебачення транслює прямі ефіри з молодіжних заходів, проводить інтерв'ю з активістами та представниками управління, що сприяє популяризації молодіжної політики та залученню нових учасників до громадського життя.

Важливим фактором вдосконалення комунікації є проведення регулярних живих зустрічей з громадськими організаціями, представниками молодіжної ради міста, ініціативними групами. Такі зустрічі проходять у неформальній атмосфері, що сприяє створенню партнерських відносин, народженню нових ідей та зміцненню довіри.

Особливої уваги заслуговує рішення про створення постійного робочого місця для штатного радника міського голови з молодіжних питань в кабінеті працівників управління. Цю посаду обіймає голова Молодіжної міської ради, що дозволяє ефективно координувати молодіжну політику, оперативно комунікувати з посадовцями та інтегрувати молодіжні ініціативи в діяльність міста. Таке рішення було ухвалене спільно без зайвих процедур, що свідчить про відкритість влади до співпраці з молоддю.

Також управління розробило карту громадських організацій Тернополя [3] та методiku їхньої діяльності [1], що сприяє систематизації інформації про молодіжний сектор. Наразі триває робота над створенням інтерактивної карти у міському застосунку "е-Тернопіль", яка допоможе молоді швидко знаходити організації та можливості для участі в громадському житті.

Досвід Тернополя демонструє, що вдосконалення комунікаційної політики на місцевому рівні базується на таких ключових чинниках:

- поєднання цифрових і традиційних каналів комунікації;
- створення інтерактивних просторів для зворотного зв'язку;
- активне залучення молоді до процесів прийняття рішень;
- формування партнерств із громадськими організаціями;
- інституалізація ролі молодіжних лідерів у структурах місцевого самоврядування.

Цей досвід є показовим прикладом ефективного вдосконалення комунікаційної політики органів місцевого самоврядування у сфері молодіжної політики. Завдяки комплексному підходу – поєднанню цифрових каналів, живого діалогу та активної підтримки молодіжних ініціатив – місту вдалося створити сприятливе середовище для залучення молоді до громадської діяльності й ухвалення рішень. Саме завдяки таким

системним зусиллям Тернопіль здобув статус Молодіжної столиці України 2020 року [7]. Цей успіх свідчить про те, що ефективна комунікація, побудована на відкритості, взаємодії та довірі, може значно посилити залучення молоді до процесів розвитку громади.

Крім того, у Тернополі було проведено дослідження Індексу благополуччя молоді [2], що дозволило отримати комплексну оцінку стану молодіжного середовища в місті. За результатами 2020 року, інтегральне значення індексу склало 0,74 (за шкалою від 0 до 1), що стало найвищим показником в Україні на той час. Найвищі оцінки отримали сфери інформаційно-комунікаційних технологій (0,98), освіти (0,85) та здоров'я (0,80), тоді як найнижчий результат був зафіксований у сфері безпеки та захищеності (0,47). Ці дані стали основою для прийняття обґрунтованих рішень у молодіжній політиці та сприяли подальшому вдосконаленню комунікаційної стратегії міста.

Вивчення та адаптація успішних практик молодіжної роботи, активна комунікація з колегами, які впроваджують ефективні моделі взаємодії з молоддю, а також участь у профільних навчальних програмах з комунікації є важливими чинниками для вдосконалення діяльності Управління у справах культури, молоді та спорту Ужгородської міської ради. Зокрема, "Каталоги кращих практик молодіжної роботи" [4] містять приклади успішних ініціатив, які можуть бути адаптовані до місцевого контексту.

На основі аналізу успішних практик та законодавчої бази, Управлінню у справах культури, молоді та спорту Ужгородської міської ради запропоновано такі стратегічні напрями вдосконалення:

- розробити багатоканальну контент-стратегію з акцентом на креативні формати;
- модерувати месенджер-спільноти з різними групами молоді та організаціями, які працюють з молоддю;
- провести навчання для працівників управління щодо комунікацій з молоддю через традиційні та цифрові інструменти;
- залучити молодіжних працівників до процесу комунікації;
- сприяти створенню посади радника міського голови з молодіжних питань;
- регулярно збирати та аналізувати зворотний зв'язок від молоді;
- протестувати колаборації з бізнесом, залучити лідерів думок та амбасадорів;
- розробити карту громадських організацій Ужгорода та методику їхньої діяльності;
- створити молодіжні центри та простори;
- провести дослідження Індексу благополуччя молоді.

Застосування таких практик сприятиме формуванню активного та відповідального молодіжного середовища в Ужгороді. Це, у свою чергу, підвищить ефективність комунікаційної роботи управління та сприятиме реалізації молодіжної політики, орієнтованої на потреби та інтереси молоді.

Список використаних джерел

1. Громадські організації Тернополя. Тернопільська міська рада. 2021. URL: <https://drive.google.com/file/d/1EfEdXOM2RWfxsoLfDxZS18JyrxcWIA9J/view>.
2. Індекс благополуччя молоді у Тернопільській громаді – найвищий в Україні. Тернопільська міська рада. 2020. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/news/49787.html>.
3. Карта молодіжних об'єднань Тернопільської міської територіальної громади. 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1wcwSUciGr_S6vzj3X786jxhv7i2woEY/view.
4. Каталог кращих практик молодіжної роботи. 2024. URL: <https://youth-worker.org.ua/library-category/katalogy-krashhyh-praktyk>.
5. Сторінка Управління сім'ї, молодіжної політики та захисту дітей Тернопільської міської ради у соціальній мережі "Facebook". URL: <https://www.facebook.com/usmpzd.te>.
6. Сторінка Управління сім'ї, молодіжної політики та захисту дітей Тернопільської міської ради у соціальній мережі "Instagram". URL: https://www.instagram.com/usmpzd_tmr.
7. Тернопіль офіційно отримав статус молодіжної столиці України. 2020. URL: <https://mms.gov.ua/news/ternopil-ofitsiyno-otrimav-status-molodizhnoi-stolitsi-ukraini>.

УДК 35.077.1

JEL Classification: H83, O33

Гадецька З. М.,

канд. техн. наук, доцент,

доцент кафедри моделювання економіки і бізнесу,

Черкаський національний університет імені

Богдана Хмельницького, м. Черкаси

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У сучасному інформаційному суспільстві електронні послуги (е-послуги) відіграють дедалі важливішу роль у повсякденному житті. Вони забезпечують зручний і швидкий доступ до різноманітних сервісів, що раніше вимагали особистого відвідування установ. Поява та розвиток е-послуг стали можливими завдяки активному впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій.

Поняття електронної послуги (далі – е-послуга) визначено у Законі "Про електронні довірчі послуги" – це будь-яка послуга, що надається через інформаційно-телекомунікаційну систему [1].

Перехід до електронних послуг є закономірним етапом розвитку інформаційного суспільства, зумовленим прагненням до підвищення ефективності, зручності та доступності різноманітних сервісів. Дослідження показало, що основними характеристиками електронних послуг, які визначають їхню сутність та переваги є: доступність 24/7 та зручність, коли будь-який користувач може отримати необхідну послугу в будь-який час і з будь-якого місця: електронна форма взаємодії, коли уся комунікація, обмін даними та надання результатів відбуваються в електронному вигляді; інтерактивність, що передбачає активну взаємодію з користувачем; персоналізація, що дозволяє краще запити користувачів та адаптувати інтерфейс під індивідуальні потреби користувачів; автоматизація, що передбачає активне використання сучасного програмного забезпечення; прозорість, що дозволяє користувачу відстежувати етапи виконання своїх запитів та контролювати процес виконання; економія ресурсів, що дозволяє зменшити витрати на оренду приміщень, друк документів та оплату праці адміністративного персоналу і нарешті безпека, що передбачає забезпечення надійного захисту персональних даних користувачів та конфіденційної інформації за допомогою сучасних методів шифрування, аутентифікації, авторизації та використання сучасних блокчейн технологій.

Саме ці фактори є ключовими для успішного впровадження е-послуг.

Серед електронних послуг найбільше розповсюдження отримали:

1. Електронне урядування. Це дозволяє подавати податкові декларації, реєструвати бізнес, оформлювати субсидії через такі державні портали як "Дія", портал кабінету міністрів та інші; можна також онлайн записатись до лікаря, отримати цифрові документів (ID, посвідчення водія, документа про освіту тощо), наприклад через Державна міграційна служба України.

2. Онлайн-банкінг - це інструмент, який дозволяє зручно й ефективно керувати фінансами в режимі реального часу [2]. Використання мобільних додатків банків (Приват24, Monobank тощо) та електронних систем Інтернет-банкінг надає клієнтам банку можливість здійснювати фінансові операції: здійснення переказів, оплати послуг, відкриття рахунків.

3. Електронне навчання (e-learning) за допомогою інформаційних, електронних технологій. Інструментами такого електронного навчання можуть бути: онлайн-платформи для освіти: Prometheus, Coursera, EdEra; вебінари, онлайн-курси, тренінги, системи дистанційного навчання у школах і ЗВО, такі як Google Classroom, Moodle.

4. Онлайн-бронювання квитків, готелів, транспортних послуг через такі популярні сервіси як Booking.com, Airbnb, Agoda, SkyUp, Укрзалізниця онлайн та ін.

5. Онлайн системи оптимізації транспортних перевезень та формування оптимальних маршрутів, серед яких Eway, Dozor.

6. Online системи торгівлі для замовлення та продажу товарів до відділень пошти та з доставкою додому через мережу онлайн-магазинів та маркетплейсів в інтернет. Найбільшою популярністю серед яких користуються найбільш відомі такі, як Rozetka, Epicentrk.ua, OLX, Prom.ua

7. Телемедичні консультації – пацієнти по всій країні мають змогу шукати лікарів, записуватися на прийом онлайн та отримувати консультації із застосуванням безпечного відео- та аудіозв'язку. На часі можна отримати консультації з лікарями он-лайн через такі сервіси, як Helsi.me, GoodDoctor, Viber/Zoom/Telegram.

8. Доступ до відкритих даних та електронних реєстрів. Відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації" відкриті дані містяться у відкритих єдиних державних реєстрах, доступ до яких є вільним, або публічної інформації у формі відкритих даних [3]

Для отримання електронних послуг існують декілька способів: "Єдине вікно", офіційні веб-портал органу влади та стосунок "Дія". Наразі, в Україні, поки що, успішно реалізовано два останніх способи. Особливо актуально використання додатку "Дія".

Електронні послуги є не просто зручною альтернативою традиційним формам обслуговування. Вони є потужним інструментом для підвищення ефективності, прозорості та доступності послуг у різних сферах життя. Подальший розвиток та впровадження якісних та безпечних електронних послуг є важливим кроком на шляху до побудови інформаційного суспільства та покращення якості життя громадян.

Список використаних джерел

1. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 18.12.2024, № 3911-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> (дата звернення: 27.05.2025).

2. Онлайн-банкінг від Універсал Банку: реєстрація та огляд послуг. URL: <https://rates.fm/ua-uk/banks/sho-take-internet-banking> (дата звернення: 27.05.2025).

3. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011, 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> (дата звернення: 27.05.2025).

УДК 35.081:341.31

JEL Classification: H12, H54

Карпінський Б. А.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри публічного
адміністрування та управління бізнесом,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів
Карпінська О. Б.,
канд. юрид. наук, адвокат
Коткевич А. І.,
здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

СТРАТЕГІОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЗА МИРНОГО ПЕРІОДУ ТА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах глобальних викликів та геополітичної нестабільності ресурсний потенціал органів публічного адміністрування стає визначальним фактором ефективного функціонування держави. Він охоплює матеріальні, фінансові, інформаційні, людські та інфраструктурні ресурси, які забезпечують здійснення управлінських функцій як у мирний час, так і умов воєнного стану.

Властиво, стратегіологічна адаптивність системи публічного адміністрування до різних режимів функціонування – мирного та воєнного – визначає здатність держави:

- **у мирний час:** забезпечувати сталий соціально-економічний розвиток, надавати якісні публічні послуги, підтримувати інституційну стійкість;
- **у воєнний час:** оперативно реагувати на загрози, мобілізувати ресурси для оборони, захищати населення та критичну інфраструктуру.

Водночас, *ресурсний потенціал публічного адміністрування* – це сукупність усіх доступних державним органам ресурсів, необхідних для ефективного виконання управлінських функцій та забезпечення публічних послуг. Ця система є динамічною та багаторівневою, її структура та наповнення змінюються залежно від політичного, економічного та соціального контексту.

Формування ресурсного потенціалу органів публічного адміністрування має ґрунтуватися на принципах гнучкості, інноваційності та стійкості до зовнішніх шоків. У мирний час важливо створювати резерви та впроваджувати превентивні механізми, тоді як у воєнний – оперативно адаптуватися до нових умов. Інтеграція сучасних технологій, міжнародної підтримки та громадської участі дозволить Україні побудувати ефективну систему управління ресурсами для подолання будь-яких викликів. *Дослідження цієї проблематики є важливим кроком до створення стійкої та адаптивної системи публічного адміністрування, здатної функціонувати в будь-яких умовах [1–3].*

Загалом, структура **ресурсного потенціалу** публічного адміністрування з відповідним значенням наведена в табл. 1.

Не слід нехтувати й тим, що специфіка компонентів у різних умовах є досить відмінна.

Зокрема, у мирний час: акцент на розвиткові компоненти; стратегічне інвестування; поступова модернізація.

У воєнний час: мобілізація всіх ресурсів; перерозподіл у бік критичних потреб; тимчасові механізми управління.

Таблиця 1

**Структура ресурсного потенціалу
системи публічного адміністрування**

Компонент	Підкомпоненти	Характеристики	Значення для адміністрування
Людські ресурси	- Держслужбовці - Експерти - Волонтери	- Кваліфікація - Досвід - Мотивація	Основа прийняття управлінських рішень
Фінансові ресурси	- Бюджетні кошти - Міжнародна допомога - Альтернативні джерела	- Обсяг - Стабільність - Гнучкість	Матеріальна база реалізації політик
Матеріальні ресурси	- Інфраструктура - Техніка - Комунікаційні системи	- Технічний стан - Доступність - Модернізаційний рівень	Фізична основа функціонування
Інформаційні ресурси	- Бази даних - Аналітичні системи - Знання та ноу-хау	- Актуальність - Достовірність - Захищеність	Основа для аналітики та прогнозування
Організаційні ресурси	- Нормативна база - Управлінські процедури - Координаційні механізми	- Чіткість - Ефективність - Гнучкість	Система взаємодії інституцій
Політичні ресурси	- Легітимність влади - Громадська підтримка - Міжнародний авторитет	- Рівень довіри - Соціальний капітал - Дипломатичний потенціал	Умови для реалізації реформ

Джерело: власна розробка.

Світовий досвід демонструє різні підходи до формування ресурсного потенціалу публічного адміністрування в умовах криз (військових, економічних, соціальних). Аналіз міжнародних практик дозволяє виокремити успішні стратегії та адаптувати їх до українських реалій. Теоретичні засади щодо дослідження міжнародного досвіду із формування ресурсного потенціалу в умовах криз і аналізу зарубіжних практик базуються на:

- концепції кризового менеджменту (розробка антикризових механізмів);
- теорії адаптивного управління (здатність системи до трансформації);
- принципах resilience (формування стійких інституційних структур).

Зокрема, **порівняльний аналіз досвіду окремих країн в умовах криз наведено в табл. 2.**

Адаптація міжнародного досвіду до українських реалій зводиться до врахування потреб пріоритетних напрямів, а саме:

1. Розробка гібридної моделі управління (поєднання централізації та громадської участі).
2. Створення Національного центру кризового ресурсного менеджменту.
3. Впровадження стандартів НАТО у сфері логістики та комунікацій.
4. Розвиток міжнародних механізмів ресурсної допомоги.

Таблиця 2

**Порівняльний аналіз досвіду
функціонування країн в умовах криз**

Країна	Тип кризи	Базові механізми	Результати	Уроки для України
Ізраїль	Військові конфлікти	- Мобільні резервні системи управління - Цифрові платформи цивільної оборони - Всеосяжна підготовка населення	Висока стійкість інфраструктури, мінімальні втрати в кризи	Важливість постійної готовності всіх ланок управління
Японія	Природні катастрофи	- Система раннього попередження - Стандартизовані протоколи дій - Локальні резерви ресурсів	Швидке відновлення після цунамі та землетрусів	Необхідність детальних сценаріїв дій для різних криз
Німеччина	Енергетична криза	- Диверсифікація джерел енергії - Соціальні компенсації - Публічні кампанії з енергозбереження	Уникнення соціального вибуху, стабілізація системи	Комбінація технічних і соціальних рішень
Південна Корея	Економічна криза 1997	- Радикальні антикорупційні реформи - Реструктуризація фінансової системи - Підтримка інновацій	Швидке економічне одужання, стрибок у розвитку	Зв'язок між якістю управління і економічною стійкістю

Продовж. табл. 2

Естонія	Кіберзагрози	- Державні хмарні рішення - Система цифрової ідентифікації - Всеосяжна кіберосвіта	Найвищий рівень кібербезпеки в Європі	Інвестиції в цифрову інфраструктуру як основа стійкості
США	Пандемія COVID-19	- Механізми екстреного фінансування - Партнерство з приватним сектором - Гнучкі регуляторні рамки.	Швидке розгортання вакцинації, підтримка бізнесу.	Важливість інституційної гнучкості.

Джерело: власна розробка.

Світовий досвід свідчить, що ефективне управління ресурсним потенціалом у кризових умовах вимагає комбінації технологічних рішень, інституційної гнучкості та соціальної консолідації. Україна може використати найкращі міжнародні практики, адаптувавши їх до власних умов з урахуванням унікального воєнного досвіду.

Виходячи з означеного, виділимо конкретні рекомендації для України щодо послаблення криз (включно з умовами воєнного стану), зокрема:

1. Запобігання кризам:

- Розробка національної системи раннього попередження.
- Створення стратегічних резервів базових ресурсів.

2. Управління в кризі:

- Запровадження гнучких механізмів перерозподілу бюджету.
- Створення мобільних штабів з кризового реагування.

3. Відновлення після кризи:

- Використання вікон можливостей для реформ.
- Інтеграція міжнародних стандартів управління.

Загалом, для України:

– Міжнародний досвід доводить ефективність комбінованих підходів до управління ресурсами, а тому Україні необхідно адаптувати зарубіжні практики з урахуванням: триваючого воєнного стану; процесів європейської інтеграції; особливостей національної управлінської культури.

– Найбільш перспективними є моделі, що поєднують технологічні рішення з інституційною гнучкістю.

Водночас, ефективність використання ресурсів у мирний час залежить від професійних компетенцій держслужбовців, технічної оснащеності інституцій та якості управлінських процесів. Практично, ефективність роботи органів публічної влади безпосередньо залежить від двох базових компонент:

1. Кадрового потенціалу – професійних компетенцій, мотивації та етики держслужбовців.

2. Інфраструктурного забезпечення – матеріально-технічної бази та цифрових рішень.

В умовах війни та повоєнного відновлення ці складові потребують особливої уваги, оскільки саме від них залежить здатність держави реалізовувати політику, надавати послуги населенню та забезпечувати стабільність.

Доцільно передбачати й створення Регіонального адміністративного хабу як спеціалізованого центру управління, координації та надання адміністративних послуг у певному регіоні. Властиво він виконуватиме функції посередника між центральною владою, місцевими органами управління, бізнесом та громадянськістю, забезпечуючи ефективне виконання державних програм, розвиток інфраструктури та покращення якості життя в регіоні.

Стратегіологічно важливими для розвитку держави є й інвестиції в кадри та інфраструктуру публічного адміністрування. Комплексний підхід, що поєднує підвищення професійного рівня працівників із модернізацією інфраструктури, дозволить раціонально використати ресурсний потенціал, забезпечуючи тим якісне надання послуг та ефективне управління в будь-яких умовах.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Карпінський Б. А., Сорочинська К. О., Карпінська О. Б. Управлінська стратегіологія: формування позитивного іміджу органів публічної влади на комунікативних засадах в умовах воєнного стану. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 4(22). С. 333–347. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4\(22\)-333-347](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-333-347).
3. Повоєнне відродження України Візія відділення економіки Національної академії наук України. К. : НАНУ, 2022. 34 с. URL: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2022/12/%D0%92%D1%96%D0%B7%D1%96%D1%8F%20-%202022.12.05.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).

СЕКЦІЯ 7. ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА
SECTION 7. TOURISM, HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

УДК 379.85:316.75

JEL Classification: L83, Z19

Гостєв С. О.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини "Україна", м. Київ

**ПАТРІОТИЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

Сучасна Україна перебуває у стані багатовимірної боротьби, оскільки потребує не лише військового спротиву, але й зміцнення національного духу, свідомості та самоідентичності. З початком повномасштабного вторгнення питання національної ідентичності постало з новою силою. Українське суспільство переживає глибокі трансформації пов'язані з переосмисленням історичного минулого, героїчного спротиву та об'єднання нації навколо спільної історичної пам'яті та цінностей.

Тому виникає потреба у розвитку патріотичного туризму. В умовах російсько-української війни патріотичний туризм постає важливим інструментом в формування національної ідентичності українців, він є не тільки актуальним, а й стратегічно важливим, оскільки зміцнює внутрішній фронт – духовний спротив, стійкість та мотивацію до активної участі в розбудові держави.

Варто визнати, що не все так просто в процесі популяризації та розвитку національного патріотизму, оскільки ми зіштовхуємось із рядом перепон:

- по-перше, недостатня інфраструктура та обмежені ресурси для розвитку туристичних маршрутів можуть стримувати залучення туристів в Україну;

- по-друге, відсутність єдиної стратегії розвитку патріотичного туризму на державному рівні призводить до фрагментації ініціатив (багато програм існує лише на рівні громад або волонтерських об'єднань без належної координації на державному рівні);

- по-третє, існує потреба у підвищенні обізнаності населення про важливість патріотичного туризму та його вплив на формування національної ідентичності.

Патріотичний туризм спрямований на ознайомлення з об'єктами історико-культурної спадщини, місцями пам'яті, пов'язаними з боротьбою за незалежність, національними героями, важливими подіями та символами української державності. Це надзвичайно важливі аспекти, тому що безпосередньо мають вплив на процес формування національної ідентичності, поваги до історії, мови та традицій, що дійшли до нас крізь століття боротьби за право мати українську державу та право називатися українцями.

Хоч нині ми проходимо складний і тернистий шлях, зараз наша країна на піку піднесення в розвитку патріотичного туризму не тільки в Україні, а й закордоном. Йдеться не лише про подорожі, а про **свідому участь у відновленні пам'яті, пошуку власних коренів та підтримці національної єдності**. Ми більше не "маленька держава десь у Східній Європі", ми – нація, яка говорить про себе гучно, впевнено і красиво. Сьогодні національний патріотизм це не тільки захист на фронті, не лише мова чи прапор на балконі, а й **активна промоція нашої автентичності у світі**, щоденна дипломатія через культуру.

Українці по всьому світу стають культурними амбасадорами: проводять майстер-класи з писанкарства чи гри на бандурі, дефілюють у вишиванках на вулицях Парижа, виконують "Червону калину" на світових сценах, читають дітям в еміграції казки українською.

Поява наших військових на Канському кінофестивалі – **це не просто PR**, це меседж: "Україна – це не лише жертва війни. Україна – це культура, героїзм, творчість і сучасний світогляд." Світові зірки не лише тиснули руки, а **долучалися до зборів**, запитували, цікавилися, відкривали для себе Україну **не як політичну новину, а як живу націю з душею**.

Ми довели, що вишиванка та етномотиви – це не щось "старе" та не цікаве, це – тренд. Одяг з нашими національними орнаментами з'являється на світових подіумах. Надихають дизайнерів на розробки нових стилів поєднуючи у вишиванках натуральні тканини, особливу увагу приділяючи ручній роботі. Кожен стібок у вишиванці – це не просто візерунок, це генетичний код нації, що просякнутий патріотичними мотивами з глибини віків.

Ми повинні рухатись вперед, не нав'язувати, а показати кожному, що ми заслуговуємо на визнання, ми сильна та нескорена нація. Національний патріотизм це внутрішній стержень, який має пробудитись в кожному, бо Україна – це модно, сучасно та надзвичайно перспективно.

Національний патріотизм – це коли вчитель на уроці показує дітям "Кобзар" Т.Г. Шевченка не просто як чергову обов'язкову книжку передбачену програмою, а як душу українського народу; коли волонтер не

чекає подяки, а кожного дня працює задля військових та населення; коли діти співають "Червону калину" і в них гордість на свою країну; коли десь закордоном ставлять вистави про Лесю Українку, зриваючи шалені аплодисменти в залі.

Справжній патріотизм – це коли в очах з'являються сльози не від болю, а від гордості за свою країну, ось куди ми маємо рухатись. Патріотичний туризм сприяє формуванню відчуття приналежності до великої національної історії. Він розвиває гордість, усвідомлення спільної боротьби та героїзму, шану до предків і сучасників. Для молоді це – шлях до самоідентифікації. Для дорослих – нагода передати цінності наступним поколінням. Для суспільства – спосіб зберегти єдність у найважчі часи.

В сучасній Україні він постає не лише як форма мандрівки чи дозвілля, а як **важливий інструмент формування національної ідентичності**, виховання громадянської свідомості та збереження історичної пам'яті. Він відіграє ключову роль в об'єднанні суспільства, зміцненні національного духу та формуванні почуття гордості за свою країну в умовах повномасштабної війни.

Незважаючи на виклики, що постають перед нами: нестачу інфраструктури, брак системної підтримки, фрагментарність ініціатив – ця галузь демонструє зростаючий потенціал. Її розвиток можливий за умов державного сприяння, підтримки локальних громад, інноваційного підходу та інтеграції в освітній і культурний простір країни. Таким чином, патріотичний туризм має не лише практичне, а й **символічне значення** – він є тією ниткою, що з'єднує минуле з теперішнім і дає надію на зв'язок з майбутніми поколіннями.

Список використаних джерел

1. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. *Наукові перспективи*. 2022. № 5 (23). С. 168–180.
2. Державне агентство розвитку туризму України. Національна стратегія розвитку туризму України до 2030 року. URL: <https://www.tourism.gov.ua> (дата звернення: 27.05.2025).
3. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: економічні науки*. 2022. Вип. 46. С. 11–15.
4. Ботанова К. Україна як бренд. Ольга Жук і нова культурна дипломатія у МЗС. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2016/02/22/208496> (дата звернення: 10.05.2025).

5. Кушнарєва М. Українська культурна дипломатія під час війни: досвід, проблеми, перспективи. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 67. С. 35–53. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004706> (дата звернення: 10.05.2025).

6. Шкурко М. Культурна дипломатія України під час війни. *Україна дипломатична*. 2023. С. 741–749. URL: https://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/72_2023.pdf (дата звернення: 10.05.2025).

УДК 379.85:332.1(477)

JEL Classification: L83, Q26

Гриндій О. С.,

старший викладач кафедри туризму
та готельно-ресторанної справи,
Хмельницький національний
університет, м. Хмельницький

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ПОДІЛЬСЬКОМУ РЕГІОНІ

В умовах сучасної концепції сталого розвитку та забезпечення екологічної безпеки сільський зелений туризм відіграє дедалі важливішу роль. Цей напрям туризму орієнтований на відпочинок у сільській місцевості з використанням природного, культурно-історичного та соціально-економічного потенціалу конкретного регіону. Подільський край вирізняється значними можливостями для розвитку цього виду туризму завдяки своєму неповторному природному ландшафту, розгалуженій мережі природоохоронних територій, збереженням народним традиціям і доброзичливості місцевих мешканців. Активізація зеленого туризму може сприяти соціально-економічному розвитку сільських територій, а також відігравати важливу роль у збереженні біологічного різноманіття та культурної спадщини.

У сфері зеленого туризму значну роль відіграють наукові розвідки, що зосереджуються як на теоретико-методологічних основах, так і на практичних підходах до організації туристичної діяльності. Серед провідних українських дослідників варто виокремити М.П. Мальську, яка досліджує інституційні засади управління у туристичній сфері, Т.В. Ткаченко, яка

акцентує увагу на економічних аспектах функціонування туристичного бізнесу та розвитку агротуризму, а також О.О. Любіцева та О.М. Бейдик, що займаються вивченням питань, пов'язаних із розвитком сільського й екологічного туризму в Україні.

Розвиток сільського зеленого туризму в Україні стикається з рядом суттєвих викликів, які гальмують формування належних умов для його повноцінного функціонування. Серед основних проблем варто виокремити невисокий рівень комфорту та якості обслуговування, що не відповідає очікуванням як вітчизняних, так і зарубіжних туристів. Дорожня інфраструктура в сільських районах часто перебуває у незадовільному стані, що ускладнює транспортне сполучення. Також спостерігається низький рівень сервісу, обмежена кількість комплексних туристичних продуктів, зорієнтованих на потреби сучасного туриста, слабкий розвиток маркетингу, нестача методичних напрацювань та відсутність системної організаційної роботи в цій галузі.

Окрім того, Україна відчуває серйозну конкуренцію з боку сусідніх країн, які пропонують туристам кращу інфраструктуру, ефективніші податкові умови та вищу якість обслуговування. У зв'язку з цим власники агросадиб повинні приділяти особливу увагу збереженню природних ресурсів, формуючи туристичні продукти, орієнтовані на екологічно свідомих споживачів. Не менш важливою є співпраця з галузевими інституціями, яка дозволить адаптувати діяльність до сучасних викликів та підвищити стандарти обслуговування. Активне залучення місцевих жителів до інформаційної підтримки може значно посилити туристичну привабливість регіону.

Серед перспективних напрямів слід відзначити розвиток народних ремесел, автентичної кухні, організацію розважальних заходів, екскурсій, сільських турів, а також надання інформаційних послуг, що пов'язані з традиційним способом життя місцевого населення. Проте розвиток зеленого туризму стримується нестачею інфраструктури, слабкою координацією між владними структурами та громадами, а також недостатньою інформаційною підтримкою. Подолання цих бар'єрів потребує активної участі держави, громадських організацій і бізнесу у формуванні сприятливого середовища для сталого розвитку сільського туризму. [2]

Подільський регіон вирізняється своїми неповторними природними ландшафтами, помірним кліматом і багатою культурно-історичною спадщиною. На його території розташовані численні об'єкти природно-заповідного фонду, серед яких Національний природний парк "Подільські

Товтри", регіональні ландшафтні парки, а також різноманітні заказники й заповідники. Особливості краю проявляються в збережених народних традиціях, ремеслах і обрядах, що створює передумови для формування оригінального туристичного продукту. Крім того, останніми роками спостерігається підвищений інтерес серед українських туристів до відпочинку, що має екологічну та етнографічну спрямованість.

Найбільш інтенсивний розвиток сільського зеленого туризму спостерігається у таких районах, як Кам'янець-Подільський (52 агрооселі), Новушицький (20), Шепетівський (10), Білогірський та Городоцький (по 4 агрооселі). Згідно з оцінками начальника управління культури, туризму і курортів області Ірини Трунової, цей вид туризму є ефективним засобом підтримки сільських територій. Він сприяє активізації економічної діяльності, створенню робочих місць та дає змогу місцевим жителям отримувати прибуток, не залишаючи свої домівки. Разом із туристичною сферою розвиваються суміжні галузі: вирощування сільськогосподарської продукції, тваринництво, переробка, організація дозвілля та розваг. [1, 4]

Для мешканців міст зелений туризм є можливістю втекти від шуму й забруднення урбанізованого середовища, скуштувати страви домашньої кухні та відчути близькість до природи. Вдалим прикладом розвитку цього напрямку є селище Гриців у Шепетівському районі, де агротуризм активно розвивається з 1998 року. Щороку населений пункт приймає приблизно тисячу відвідувачів. У громаді створено кластер сільського зеленого туризму "Оберіг", до якого входять десять агроосель. Вони здатні одночасно розмістити до 50 туристів. [5]

Ключовою проблемою розвитку сільського зеленого туризму в Україні є відсутність окремого законодавчого регулювання у цій сфері. Управління культури, туризму та курортів Хмельницької обласної державної адміністрації неодноразово ініціювало звернення до Міністерства культури України з пропозицією внести відповідні зміни до чинного законодавства та ухвалити спеціальний Закон України "Про сільський зелений туризм". На даний момент проєкт цього закону перебуває на розгляді у Верховній Раді. Його потенційне ухвалення може стати важливим чинником для активізації розвитку сільських територій. Зокрема, Хмельницька область володіє сприятливими умовами для агротуристичного бізнесу, маючи в своєму розпорядженні мальовничу природу та значну кількість об'єктів історико-культурної і археологічної спадщини, за якою область посідає третє місце в Україні. [5]

Таким чином, сільський зелений туризм у Подільському регіоні має значний потенціал як напрям, що поєднує економічний розвиток із

збереженням довкілля та соціальними вигодами для місцевих громад. Для ефективного використання цього потенціалу необхідно розробити комплексну регіональну стратегію, яка буде враховувати специфіку території, запити туристів і інтереси місцевого населення. До важливих завдань належить створення мережі агросадиб, функціонування туристично-інформаційних центрів, запровадження системи сертифікації послуг у сфері туризму, а також організація освітніх програм для мешканців щодо ведення туристичної діяльності. Серед ключових чинників успішного розвитку – залучення інвестицій, підтримка малого бізнесу та активне просування туристичного потенціалу регіону через загальнонаціональні й міжнародні засоби масової інформації.

Список використаних джерел

1. Долинська О.О. Сільський туризм Хмельницької області: сучасний стан та перспективи розвитку. Вісник ОНУ Сер.: Географічні та геологічні науки. 2021. URL: <http://visgeo.onu.edu.ua/article/view/234683/237406>.
2. Степанов В. Ю. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи. Актуальні проблеми державного управління. 2018. № 1. С. 79-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2018_1_14.
3. Табенська О. І. Розвиток сільського зеленого туризму на Вінниччині. Економіка та суспільство Випуск # 41 / 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1529/1471>.
4. Туристичний імідж регіону : монографія / за ред. А. Ю. Парфіненка. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 312 с.
5. Щегельська О. Про розвиток "зеленого туризму" на Хмельниччині. URL: https://ye.ua/sypilstvo/5595_Pro_rozvitok_zelenogo_turizmu_na_Hmelnichchini.html.

СЕКЦІЯ 8. ІНЖЕНЕРІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ
SECTION 8. ENGINEERING AND TECHNOLOGY

УДК 504.75.05.001.05

JEL Classification: I15, I31

Крячок Т. В.,

науковий співробітник,

Інститут інформаційних технологій та систем

Національної академії наук України, м. Київ

Кобзар Т. А.,

канд. мед. наук,

старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник,

Інститут інформаційних технологій та систем

Національної академії наук України, м. Київ

Чалий П. В.,

головний інженер,

Інститут інформаційних технологій та систем

Національної академії наук України, м. Київ

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ
У ДЕРЖАВІ НА ПСИХО-ФІЗИЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Протягом ряду років в рамках апробації методик і технологій, розроблених в ІІТС НАН України вивчали динаміку психофізичного та функціонального стану працівників наукової установи, професійна діяльність яких завсякчас пов'язана з психоемоційним перенапруженням. Дослідження проводились за допомогою загально прийнятих методів (вимірювання артеріального тиску (АТ), антропометрія, вимірювання цукру крові, дослідження ЕКГ, тощо), а також методик і технологій, розроблених в ІІТС НАН України (дослідження функціонального стану ССС за допомогою програмно-апаратного комплексу "Фазаграф", комп'ютерної програми "Тест "Оцінювання характеру особистості" ("ТОХО-20"), дослідження психоемоційного і фізичного стану за методикою "ЕКСПРЕСмедОГЛЯД"). За отриманими результатами проводили розрахунки ряду індексів та оцінок, що мають діагностичне значення для вирішення поставлених задач [1,2].

Для визначення впливу соціально-економічного стану у державі на психо-фізичний стан здоров'я людини було проведено комплексне

дослідження 63 науковців, що зазнають впливу хронічного стресу, на наявність функціональних та органічних порушень органів та систем та феномену стресостійкості у взаємозв'язку з типом конституції, а також оцінювання їх функціонального стану та функціонального ресурсу в контексті стрес-індукованих розладів. Для ретроспективного аналізу була виділена група, що складається з 11 осіб чоловічої і жіночої статі, яка проходила подібне тестування в 2018 та 2024 роках. Всі досліджувані були розподілені на 3 вікові категорії: 25 - 45 років (молодий вік) – 3 осіб; 46 – 65 років (середній вік) – 4 особи; 66 – 75 років (похилий вік) – 4 особи.

Особливий інтерес представляв такий показник, як "темپ старіння" (ТС), який є маркером функціонального стану людини, що свідчить про динаміку рівня здоров'я і може змінюватись під впливом модифікації способу життя та лікувально-оздоровчих заходів. Він визначається рівнем відхилення наявного індивідуального біологічного віку (БВ) (Войтенко В.П., 1984) [3] від календарного, визначеного за популяційними стандартами. БВ є інтегральною оцінкою індивідуального здоров'я, що складається із сукупності метаболічних, структурних, функціональних, регуляторних та пристосувальних особливостей організму. Якщо БВ перевищує календарний (КВ), тобто ТС має знак "+", це свідчить про погіршення стану здоров'я та прискорене старіння, якщо "-" - уповільнене старіння, покращення стану здоров'я. В таблиці 1 наведені розрахункові формули для визначення показника ТС.

Таблиця 1

Формули для визначення показника темпу старіння (ТС)

Показник	Формула для розрахунку
ПАТ – пульсовий АТ (артеріальний тиск)	ПАТ = АТС - АТД, АТС – АТ систолічний, АТД – АТ діастолічний
АТсер – середній АТ	АТсер = АТД + 1/3 * ПАТ
БВ – біологічний вік	БВ(жінки) = -1,463 + 0,415 * ПАТ - 0,14 * СБ + 0,248 * вага + 0,694 * СОЗ; БВ(чоловіки) = 26,985 + 0,215 * АТС - 0,149 * ЗДВ - 0,151 * СБ + 0,723 * СОЗ; СБ – статичне балансування, секунди СОЗ – суб'єктивна оцінка здоров'я, анкета – бали ЗДВ – затримка дихання на вдиху, секунди
КВ – належний БВ	КВ(жінки) = 0,629 * КВ + 18,56 КВ(чоловіки) = 0,581 * КВ + 17,24 КВ – календарний вік
ТС – темп старіння	ТС = БВ - КВ

Залежно від величини відхилення БВ від популяційного стандарту КВ для оцінки рівня здоров'я, всі результати були проранжовані за 5 бальною системою на 5 функціональних класів (ФК): I ФК, 5 балів – відхилення складає "-9" років і нижче - значно уповільнений ТС, високий рівень адаптації, оптимальний стан здоров'я;

II ФК, 4 бали – від "-8,9" до "-2,9" років; - уповільнений темп старіння, середні адаптаційні можливості організму, добрий стан здоров'я;

III ФК, 3 бали – від "-2,9" до "+2,9" років - календарний вік відповідає біологічному віку, збережені адаптаційні можливості організму, задовільний стан здоров'я;

IV ФК, 2 бали – від "+3" до "+8,9" років - незадовільний стан здоров'я, прискорений темп старіння, знижені компенсаторні механізми, варто звернути увагу на спосіб життя й пройти додаткове обстеження;

V ФК, 1 бал – від "+9" і більше років – загрозовий стан здоров'я, значно прискорений темп старіння, значно знижені компенсаторні механізми, необхідно звернути увагу на спосіб життя й пройти додаткове обстеження.

Результати дослідження ТС наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Показники темпу старіння для групи осіб за 2018 та 2024 роки

	Дослідження 2018 року, темп старіння	Дослідження 2024 року, темп старіння
1	-8.6	-8.7
2	-27.4	-19.05
3	-27.7	-18.3
4	-23.4	-25.1
5	-10.9	-9.3
6	-7.4	-7.4
7	+2.7	-12.9
8	-15.6	-20.7
9	+8.8	+23.05
10	-7.1	+3.7
11	-9.1	-5.4

При детальному аналізі даних (Табл.2) отримали наступні результати (рисунок 1):

- у 18 % всієї групи показник ТС практично не змінився, що можна пояснити наявністю у цих осіб хороших механізмів адаптації та компенсаторних реакцій;

- у 55 % всієї групи показник ТС виріс більшою чи меншою мірою, що свідчить про погіршення стану фізичного здоров'я досліджуваних порівняно

з 2018 роком, а також про негативний вплив на цей показник соціально-економічних умов. На це вказує тестування за анкетною "Суб'єктивна оцінка здоров'я" (СОЗ), що проводиться для оцінки стану здоров'я та благополуччя, соціальних умов та поведінки і використовується з метою визначення ризиків для здоров'я і попередження його погіршення в майбутньому;

- у 27 % всієї групи показник ТС зменшився, на нашу думку, це ознака хорошої фізичної підготовки та стабільного психо-емоційного стану.

Відсоткова частка зміни ТС групи осіб у 2018 та 2024 роках

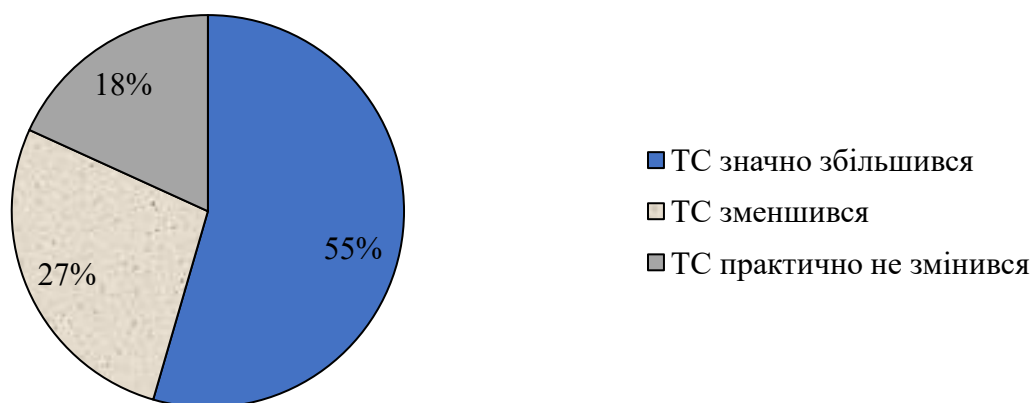

Рис. 1. Відсоткова частка зміни ТС групи осіб, які пройшли тестування у 2018 та 2024 роках

Висновки. Загалом, за 5 років, на долю яких прийшлась пандемія Covid – 19 та тяжкі воєнні випробування, результати досліджень показали тенденцію до зниження функціональних резервів організму людини незалежно від розподілу на вікові групи. Змінився не тільки спосіб життя опитаних, а і їх ставлення до деяких подій та модель поведінки у ряді ситуацій, що призвело до зміни особливостей їх характеру та вплинуло на психофізичний стан здоров'я.

Список використаних джерел

1. Кобзарь Т.А., Гонтарь Т.М., Крячок Т.В., Семихова Е.С., Веткина З.В. Самооценка здоровья с использованием метода обобщённых оценок. Украинский журнал медицины, биологии и спорта. 2020. Т.5. №1(23). С.256-262. DOI: <https://doi.org/10.26693/jmbs05.01.256>
2. В.М. Белов, Т.М. Гонтар, Т.А. Кобзар, В.О. Козловська Інформаційна технологія самооцінювання здоров'я для реабілітації посттравматичного стресового розладу. Cybernetics and computer engineering. – 2020. – № 2 (200). – С. 76-94.
3. Войтенко В.П., Токарь А.В., Полюхов А.М.. Методика определения биологического возраста человека. Геронтология и гериатрия. – К. Ин-т геронтологии, 1984. – С.133 – 137.

УДК 624.012.035:625.07

JEL Classification: L74, O31

Поліщук О. М.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

Горобей О. В.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

Зятюк Ю. Ю.,

канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри автомобільних доріг, основ та фундаментів,
Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

АРМУЮЧІ ВОЛОКНА В ДИСПЕРСНО-АРМОВАНИХ БЕТОНАХ

В умовах триваючого воєнного стану в Україні, на тлі глибоких соціально-економічних викликів, особливої актуальності набуває потреба у створенні надійних, довговічних конструкцій для об'єктів цивільної й критичної інфраструктури. Відновлення зруйнованих будівель, укріплення стратегічних споруд та спорудження нових захисних об'єктів вимагає застосування будівельних матеріалів з підвищеними експлуатаційними характеристиками. Одним із найефективніших технологічних підходів у цьому напрямі є дисперсне армування бетонів армуючими волокнами.

Фібробетон, або дисперсноармований бетон, – це різновид цементного композиту, до складу якого вводяться мікро- або макроволокна (сталеві, полімерні, базальтові тощо), що рівномірно розподіляються по всьому об'єму бетонної суміші. Такий тип армування забезпечує дозволяє ефективно стримувати утворення й розповсюдження тріщин, як на ранніх етапах твердіння бетону, так і під час його тривалої експлуатації в умовах навантажень [1].

Армуючі волокна можуть мати органічну (поліпропілен, поліестер), неорганічну (базальт, скло) або металеву (сталь, латунь) природу. Їхня форма, довжина, діаметр та модуль пружності безпосередньо впливають на

структурну ефективність цементної матриці. Правильно підібрана фібра виконує функцію мікроарматури, яка не тільки підвищує міцність, а й істотно зменшує проникність бетону, покращуючи його морозостійкість, сітйкість до вологи, хімічних реагентів і абразивного зносу [2].

Використання фібробетону особливо актуальне для: конструкцій дорожнього одягу; промислових підлог і складських майданчиків; тонкостінних конструкцій і елементів складної геометрії; вогнестійких та зносостійких облицювань; а також при підсиленні залізобетонних елементів [3].

Можна виділити основні переваг та недоліки дисперсно-армованого бетону (фібробетону) залежно від типу волокна. Сталефібробетон (бетон зі сталевими волокнами) має такі переваги: достатня міцність на розтяг і вигин, підвищена ударостійкість і зносостійкість, зниження тріщиноутворення. Недоліки: збільшення ваги конструкції, корозія сталевих волокон у вологих або агресивних середовищах, вища собівартість у порівнянні зі звичайним бетоном.

Рис. 1. Сталева анкерна анкерна фібра (фото авторів)

Таблиця 1

Фізичні характеристики сталеві фібри [4]

Тип фібри	Анкерна
Вихідний матеріал	високовуглецевий дріт
Довжина фібри (l), мм	$60,0 \pm 2$
Робочий діаметр фібри (d), мм	0,5; 1,0; 2,0
Середня маса 1 фібри, грам	0,15
Кількість фібри в 1 кг, штук	4000
Відношення довжини/діаметра фібри, l/d	40
Модуль пружності	не менше 200 000 Н/мм ²
Тимчасовий опір розриву	не менше 1000Н/мм ²
Тимчасовий опір фібри розриву, Мпа	не менше 700

Полімербетон (бетон із полімерними волокнами або полімерним в'язучим) має такі переваги: підвищена хімічна стійкість (не руйнується під впливом кислот і лугів), менша вага у порівнянні зі сталевібробетоном, висока тріщиностійкість. Недоліки: менша міцність на стиск, ніж у сталевібробетону, горючість деяких видів полімерних волокон.

Рис. 2. Поліпропіленова фібра (фото авторів)

Таблиця 2

Технічні характеристики полімерних волокон [4]

Тип фібри	поліпропіленова Fiber PoliArm
Вихідний матеріал	поліолефін
Форма	волокна фібрильовані
Довжина волокна	25 мм
Модуль пружності	4900 Н/мм ²
Щільність	0,91 кг/м ³
Міцність на розтяг	400 Н/мм ²
Температура розм'якшення	150 °С
Витрата на 1м ³ бетону	1 кг

Базальтофібробетон (бетон із базальтовими волокнами) має такі переваги: висока міцність і довговічність, висока термостійкість (до 700°C), стійкість до корозії та хімічних речовин, Покращене тріщиностійке армування. Недоліки: вартість виготовлення вища порівняно зі сталевими волокнами, вразливість до лужного середовища (за недостатньої обробки волокон), матеріал відносно новий, що дещо обмежує його використання у деяких галузях.

Рис. 3. Базальтова фібра (фото авторів)

Таблиця 3

Технічні характеристики фібри базальтової [4]

Довжина відрізка, мм	(6,12, 18, 24, 70) ± 1,5
Діаметр елементарного волокна, мкм	(12) ± 1,5
Модуль пружності, ГПа	мінімум 75
Коефіцієнт теплопровідності Вт / мК	0,031 - 0,038
Хімічна стійкість, втрата ваги,%, після 3-х годинного кип'ятіння	
H ₂ O	2
2N NaOH	3,0
2N HCl	2,2

Вибір типу армуючого волокна (фібри) відіграє ключову роль у формуванні експлуатаційних властивостей фібробетону. Різні види фібри мають специфічні фізико-механічні характеристики, які визначають доцільність їхнього використання в тих чи інших конструкціях, з урахуванням умов навантаження, довговічності, тріщиностійкості та впливу агресивного середовища.

Таблиця 4

Сфера застосування різних армуючих волокон [5, 6]

Тип об'єкта / умови експлуатації	Вид фібри	Рекомендований вміст (% від маси цементу)	Основні переваги
Автомагістралі з високим навантаженням	Сталева фібра	0,5 – 1,2 %	Підвищена ударостійкість, зменшення тріщиноутворення
Міські дороги з агресивним середовищем (зими)	Сталева з Zn покриттям або полімерна	0,7 – 1,5 %	Захист від корозії, довговічність при дії солей

Продовж. табл. 4

Паркінги, стоянки, логістичні хаби	Базальтова фібра	0,3 – 0,8 %	Термостійкість, негорючість, жорсткість структури
Розв'язки, віадуки, мостові плити	Комбінована: сталєво-скляна	0,7 – 1,0 %	Стійкість до перепадів температур, динамічних навантажень
Місця з високою вологістю	Поліпропіленова	0,2 – 0,6 %	Зменшення капілярного водопоглинання, зниження ризику тріщин усадки
Злітно-посадкові смуги, бетонні плити	Сталева анкерна фібра	1,0 – 2,0 %	Висока тріщиностійкість, навантаження від коліс літаків

Список використаних джерел

1. Дворкін Л.Й. Високоміцні швидкотверднучі бетони та фібробетони: монографія / Є.М. Бабич, В.В. Житковський, О.М. Бордюженко, С.В. Філіпчук, Д.В. Кочкар'юв, І.В. Ковалик, Т.В. Ковальчук, М.М. Скрипник // Рівне: НУВГП.- 2017. – 331 с.
2. Hassan, H.Z., Saeed, N.M. Fiber reinforced concrete: a state of the art. Discov Mater 4, 101 (2024). <https://doi.org/10.1007/s43939-024-00171-w>
3. Hussain I., Ali B., Akhtar T., Jameel M. S., Raza S. S. Comparison of mechanical properties of concrete and design thickness of pavement with different types of fiber-reinforcements (steel, glass, and polypropylene). Case Studies in Construction Materials. 2020. Volume 13, e00429. P. 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.cscm.2020.e00429>.
4. Гуйван Є.Ф. Високоефективні матеріали в будівництві автомобільних доріг і аеродромів / Харипончук В.В., Зятюк Ю.Ю.//Ресурсоекономні матеріали, конструкції, будівлі та споруди.-2017.-Вип. 34.-С. 24-32.- URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rmkbs_2017_34_6 (дата звернення: 15.02.2025).
5. Онісковець, І. А., Панасюк, Р. Ю., Зінчук, Ю. І., Зятюк, Ю. Ю. (2021, December). Фібробетон в дорожньому та аеродромному будівництві: досвід застосування. In The 5th International scientific and practical conference "Science, innovations and education: problems and prospects"(December 8-10, 2021) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2021. 1068 p. (p. 359).
6. Avishreshth S., Bansal P. P., Chopra T. Characterization of steel fiber reinforced pervious concrete for applications in low volume traffic roads. Urbanization Challenges in Emerging Economies: Resilience and Sustainability of Infrastructure. 2018. P. 93–102.

СЕКЦІЯ 9. ПРАВО
SECTION 9. LAW

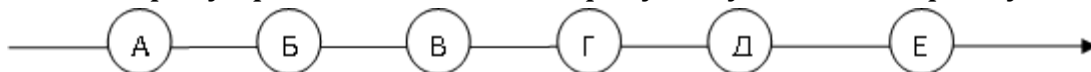
УДК 347.932

JEL Classification: K41, I38

Белкін Л. М.,
канд. техн. наук,
старший науковий співробітник,
адвокат індивідуальної практики, м. Київ
Юринець Ю. Л.,
д-р юрид. наук, професор,
професор кафедри конституційного
та адміністративного права,
ДНП "Державний університет
"Київський авіаційний інститут", м. Київ
Белкін М. Л.,
канд. юрид. наук, адвокат,
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та банківського права,
Міжрегіональна академія управління
персоналом, м. Київ

**ПРОБЛЕМА ЗАКОНОДАВЧОГО ПОНОВЛЕННЯ
ПЕРЕБІГУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ЗА ЗАКОНОПРОЕКТОМ
№ 11315 ВІД 31.05.2024 РОКУ В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ
НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН НАСЕЛЕННЯ**

В статті розглядається проблема законодавчого поновлення перебігу позовної давності в Україні, враховуючи, що починаючи з 30.03.2020 року порядок обчислення строку позовної давності законодавчо змінювався тричі – в сторону продовження цього строку чи зупинення перебігу цього строку.

А – початок перебігу строку позовної давності
Б – 02.04.2020 (коронавірусна хвороба)
В – 17.03.2022 (агресія рф, продовження строку)
Г – 30.01.2024 (агресія рф, зупинення строків)
Д – набрання чинності законопроекту №11315
Е – момент звернення кредитора до суду

Зазначені зміни ілюструються схемою.

Згідно ч. 1 ст. 261 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила (подія А на схемі). Згідно ч. 1 ст. 257 ЦК України, загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки. Згідно ч. 1 ст. 258 ЦК України, для окремих видів вимог законом може встановлюватися спеціальна позовна давність: скорочена або більш тривала порівняно із загальною позовною давністю. Згідно пункту 1 ч. 1 ст. 263 ЦК України, перебіг позовної давності зупиняється, зокрема, якщо пред'явленню позову перешкоджала надзвичайна або невідворотна за даних умов подія (непереборна сила). Разом із тим, у новітній історії України відбулися події всезагальних надзвичайних та невідворотних обставин, які вимагали законодавчого зупинення позовної давності для усіх учасників судових процесів, а саме: поширення коронавірусної хвороби (COVID-19), а пізніше – агресія російської федерації (рф) проти України, що потягло запровадження в Україні воєнного стану.

Законом України від 30.03.2020 року № 540-IX "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)" (набрання чинності – 02.04.2020 року) "Прикінцеві та перехідні положення" ЦК України доповнені пунктом 12 наступного змісту:

*"12. Під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), строки, визначені статтями 257, 258, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, продовжуються **на строк дії такого карантину**" (подія Б на схемі).*

Законом України від 15.03.2022 року № 2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" (набрання чинності – 17.03.2022 року) "Прикінцеві та перехідні положення" ЦК України доповнені пунктом 19 наступного змісту:

*"19. У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені статтями 257-259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, продовжуються **на строк його дії**" (подія В на схемі).*

Отже, як і у пункті 12 "Прикінцеві та перехідні положення" ЦК України, у пункті 19 цього розділу Кодексу йдеться саме про продовження строків позовної давності.

Натомість Законом України від 08.11.2023 року № 3450-IX "Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття

та оформлення спадщини" (набрання чинності – 30.01.2024 року) пункт 19 "Прикінцеві та перехідні положення" ЦК України викладений в іншій редакції:

"19. У період дії воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, перебіг позовної давності, визначений цим Кодексом, зупиняється на строк дії такого стану".

Тобто, щодо порядку обчислення строків позовної давності такий порядок змінений з *"продовження на строк дії військового стану"* на *"зупинення на строк дії такого стану"* (подія Г на схемі).

Разом із тим, 14.05.2025 Верховна Рада України прийняла законопроект від 31.05.2024 № 11315 "Про внесення змін до пункту 19 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Цивільного кодексу України щодо поновлення перебігу позовної давності" [1]. Законопроект прийнятий у наступному вигляді:

"Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

1. Пункт 19 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Цивільного кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 40–44, ст. 356) виключити.

2. Цей Закон набирає чинності через три місяці з дня, наступного за днем його опублікування".

Набрання чинності законом за законопроектом – подія Д на схемі.

Натомість цей текст свідчить про те, що цей законопроект не враховує складну історію внесення змін до ЦК України щодо обрахування перебігу строку позовної давності, описану вище. Зокрема, не вирішується питання із позовною давністю щодо подій, які виникли до події Б, але правовідносини продовжуються за межі події Д.

Відповідь на це питання пропонується надати на підставі вивчення сукупності правових позицій Верховного Суду. Так, у Постанові від 10.11.2022 року у справі № 916/1294/21 Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду вказано, зокрема, наступне [2, № 107461071]:

"...Закон України № 540-IX від 30 березня 2020 року набрав чинності 02 квітня 2020 року. Отже на час дії установленого на території України карантину строки, визначені статтями 257, 258 Цивільного кодексу України, були продовжені. Аналогічні висновки Верховного Суду щодо застосування статей 256, 257, пункту 12 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного

кодексу України (у редакції Закону України № 540-IX від 30 березня 2020 року) викладені у постановках від 06 травня 2021 року у справі № 903/323/20, від 25 серпня 2021 року у справі № 914/1560/20, від 08 лютого 2022 року у справі № 918/964/20, від 31 травня 2021 року у справі № 926/1812/21, на які обґрунтовано послалася позивачка у касаційній скарзі".

Отже, якщо строк позовної давності, обчислений відповідно до ст.ст. 257, 258 ЦК України, **до набрання** чинності Закону № 540-IX не вплив (подія Б), то такий строк позовної давності продовжується **на строк дії ... карантину**, тобто без зазначення конкретного терміну та тривалості. Отже, перебіг строку позовної давності після 02.04.2020 року **не залежить від того**, який час пройшов від моменту порушення прав кредитора (подія А) і до події Б.

Якщо ж спірні правовідносини продовжуються за часові межі події Г, то така ситуація розглянута у Постанові від 12.11.2024 року у справі № 911/79/24 Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду висновується наступне [2, № 123394267]:

"60. Оскільки з **02.04.2020** набрав чинності Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)", згідно з яким в Україні запроваджений з 12.03.2020 загальнодержавний карантин, який тривав до 30.06.2023, а з 24.02.2022 **в Україні введено воєнний стан** і відповідно станом на 28.12.2023 (дата подання позовної заяви) діяв на усій території України, то позивач звернувся з вимогами до суду першої інстанції **у межах позовної давності**".

Таким чином, від події А до подій в проміжку часу між Г і Д перебіг позовної давності відсутній, оскільки у цьому проміжку часу перебіг позовної давності зупинений. Цілком зрозуміло, що набирання чинності законом за законопроектом № 11315 від 31.05.2024 року (подія Д на схемі) не може скасувати ці юридичні факти "заднім числом". Отже, юридично правильно вважати, що, з урахуванням перелічених вище законів, які змінювали порядок обчислення позовної давності, перебіг позовної давності від події А до події Д відсутність, а після набрання чинності законом за законопроектом № 11315 від 31.05.2024 року (подія Д на схемі) перебіг строку позовної давності розпочинається з початку зі існуючими правилами ЦК України.

Разом із тим, для забезпечення правової визначеності пропонується законопроект № 11315 від 31.05.2024 року (або майбутній Закон) доповнити нормою: "Якщо порушення прав кредитора відбулося до набрання чинності Законом України від 30.03.2020 року № 540-IX "Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)", і строк позовної давності, обчислений у відповідному порядку, передбаченому Цивільним кодексом України, спливає після набрання чинності вказаним Законом, то перебіг позовної давності у такому випадку розпочинається з початку з дати набрання чинності Законом України "Про внесення змін до пункту 19 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Цивільного кодексу України щодо поновлення перебігу позовної давності".

Аналіз правової реальності свідчить про те, що внаслідок великої кількості певних подій за минулий період накопичилася велика кількість невирішених суперечок, які впливають, у тому числі, **на соціально-економічний стан в умовах воєнного часу**. Наприклад, 23.03.2017 року прийнятий Закон України від № 1983-VIII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах", яким (законом) запроваджена процедура примусового продажу акцій міноритарними акціонерами на вимогу власників (групи власників, що діють спільно) домінуючого контрольного пакета акцій (95 % +) (сквіз-аут, squeeze-out). "Завдяки" цьому Закону 4,5 млн. акціонерів позбавлені належних їм акцій за заниженою ціною [3]. Більшість таких процедур проведена наприкінці 2017 – у 2018 році, тобто по відношенню до дати 02.04.2020 року строк позовної давності не вплив. При цьому основні підходи до захисту прав "ображених" акціонерів формувалася у 2022-2025 рр. Але якщо запропоновані зміни до законопроекту від 31.05.2024 № 11315 не будуть враховані, це поставить під сумнів можливість великої кількості "ображених" акціонерів відновити свої права щодо отримання справедливої ціни за викуплені акції.

Список використаних джерел

1. Проект Закону про внесення змін до пункту 19 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Цивільного кодексу України щодо поновлення перебігу позовної давності. Номер, дата реєстрації: 11315 від 31.05.2024. Картка законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44317>
2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review>.
3. Погрібна С.О. Неякісний закон призвів до конфіскації власності в українців і не в суспільних інтересах. Антикорупційне Придніпров'я. 28.01.2025. URL: <https://larp.media/2025/01/28/neyakisnyj-zakon-pryzviv-do-konfiskacziyi-vlasnosti-v-ukrayincziv-i-ne-v-suspilnyh-interesah>.

УДК 343.9

JEL Classification: K14, K31

Вересюк О. В.,
здобувачка третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет "Одеська
юридична академія", м. Одеса

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗАХИСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У період дії воєнного стану в Україні питання забезпечення функціонування інститутів правової держави набуває особливої актуальності. Адвокатура, будучи гарантією реалізації конституційного права на захист, стикається з численними ризиками, які пов'язані не лише з діяльністю в умовах збройного протистояння, а й зі спробами перешкоджання їх професійній діяльності. Зазначене вимагає всебічного кримінологічного аналізу та напрацювання ефективних механізмів захисту такої діяльності.

Як зазначають Заборовський В.В., Манзюк В.В. та Ревуцька І.Е. "повномасштабне вторгнення рф на територію суверенної України відіграє значний вплив на всі аспекти суспільно-політичного життя населення. Не є винятком і професійна діяльність адвокатів, більшість з яких почали здійснювати свою діяльність за правилами воєнного часу, надаючи правову допомогу щодо особливої категорії справ, що є наслідком збройної агресії рф та відповідають вимогам сьогодення" [1, с. 562].

При цьому слід акцентувати, що воєнні дії в Україні після 2014 року, а особливо з 2022 року, виявили цілу низку кримінологічних загроз, пов'язаних із діяльністю адвокатів. З'явилися нові ризики – як з боку державних структур, так і з боку недержавних суб'єктів, включно з воєнізованими групами, агресором, чи навіть представниками громадськості. Наведене явище потребує не тільки правового аналізу, а й глибокого кримінологічного осмислення.

Національна безпека і публічний порядок в умовах війни не можуть і не повинні знищувати інституційну незалежність адвокатури. Однак практика показує численні випадки: переслідування адвокатів за надання правової допомоги військовополоненим, засудженим чи опозиційним діячам; втручання в адвокатську діяльність з боку військових адміністрацій,

органів слідства, СБУ; обмеження доступу адвокатів до місць утримання клієнтів; суспільної дискредитації адвокатів у публічному просторі тощо.

Історично наведена проблема мала різні форми прояву – від публічної дискредитації в засобах масової інформації через зв'язок з "небажаними" клієнтами до випадків фізичного насильства, незаконного притягнення до відповідальності чи мобілізації, зумовленої активною позицією захисника у суспільно чутливих справах.

Останні події лише підтверджують гостроту зазначеної проблеми. Так, в Одесі було затримано адвокатку, яка здійснювала захист у кримінальному провадженні щодо обвинувачення за фактом створення незаконного збройного формування. Їй самій було повідомлено про підозру за цією ж статтею Кримінального кодексу України, та обрано запобіжний захід. Наведений випадок викликав занепокоєння в адвокатській спільноті, оскільки може свідчити про можливе втручання у її професійну діяльність. Варто також відзначити, що інші адвокати, які раніше здійснювали захист у цій справі, були мобілізовані до лав Збройних сил України, що також породжує запитання щодо вибіркості дій державних органів.

Окремої уваги заслуговують ситуації, що виникають у взаємодії адвокатів із територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки. Зокрема, у Харкові широкого розголосу набув інцидент, під час якого адвоката, що представляла інтереси військовозобов'язаного громадянина, зазнала фізичного насильства з боку працівників ВЛК. За словами очевидців та з відеоматеріалів, її було силоміць виштовхано з приміщення, при цьому завдавались удари, а особисті речі – викинуто на вулицю. Такі дії є грубим порушенням як норм кримінального, так і процесуального законодавства.

Як зазначає голова Комітету захисту прав адвокатів НААУ Євгеній Солодко "це свідомий сигнал: ми бачимо, як у деяких силових органів формується дуже небезпечна звичка – жити в режимі "над законом"" [2].

Кримінологічний підхід дозволяє виявити закономірності таких явищ, визначити коло суб'єктів злочинних посягань, вивчити мотиви та шляхи нейтралізації загроз.

Зокрема можна виокремити наступні причини та чинники, що сприяють кримінальним посяганням на професійні діяльність адвокатів у період воєнного стану: зниження рівня правової культури у суспільстві через тривалий період війни, небажання відкривати провадження щодо представників державних органів, поблажливе ставлення до насильства як "обґрунтованої реакції", відсутність доказової бази (особливо в зоні

бойових дій або на ТОТ), недовіра до адвокатів, які захищають "непопулярних" клієнтів (підозрюваних у колабораціонізмі, дезертирстві, зраді тощо), слабкий інституційний вплив адвокатського самоврядування на органи влади у кризових умовах.

У сучасних умовах ефективна протидія посяганням на адвокатів потребує не лише правових, а й належних організаційних рішень. Доцільним кроком у цьому напрямі є запровадження системи моніторингу порушень прав адвокатів та випадків професійного переслідування в межах діяльності Національної асоціації адвокатів України, а також налагодження механізму передачі відповідних даних до правоохоронних органів для реагування та вжиття заходів. Такий моніторинговий реєстр дозволив би систематизувати інформацію про факти тиску, насильства, погроз або незаконного втручання у професійну діяльність адвокатів, що, у свою чергу, стане основою для обґрунтованих звернень до національних та міжнародних (як то ЄСПЛ) правозахисних інституцій.

Не менш важливим є впровадження системи моніторингу адвокатської безпеки у гарячих точках, зокрема на територіях, де тривають бойові дії. Наведене дозволить своєчасно виявляти загрози та реагувати на них, мобілізуючи ресурси адвокатського самоврядування, правоохоронних органів та міжнародних правозахисних інституцій.

Ключову роль у гарантуванні безпеки адвокатів має відігравати міжінституційна співпраця. Укладання меморандумів про координацію дій між органами адвокатського самоврядування та представниками військових адміністрацій, Збройних сил України, Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки України може стати практичним механізмом забезпечення дотримання прав адвокатів.

Професійна безпека адвокатів значною мірою залежить і від ставлення суспільства та державних інституцій до їхньої ролі в системі правосуддя. З огляду на це, надзвичайно важливими є кампанії з підвищення суспільної довіри до адвокатури, які б формували розуміння важливості незалежного правового захисту як елемента правової держави.

Світова практика містить чіткі орієнтири щодо гарантій безпеки адвокатів у конфліктних ситуаціях. Так, Основні принципи ООН щодо ролі юристів 1990 року проголошують, що "уряди забезпечують, щоб юристи: а) могли виконувати всі свої професійні обов'язки за обставин, вільних від погроз, перешкод, залякування чи невинуватого втручання" [3]. Отже вони передбачають обов'язок держав забезпечити захист юристів (у тому числі й адвокатів) від будь-яких форм утиску або насильства.

Практика ЄСПЛ також неодноразово підтверджувала, що посягання на адвокатів можуть кваліфікуватися як порушення статті 6 (право на справедливий суд) та статті 8 (право на повагу до приватного життя) Європейської конвенції з прав людини. Особливий акцент робиться на порушенні адвокатської таємниці, незаконних затриманнях, або дискредитації адвокатів у публічному просторі.

В умовах збройного конфлікту Україна повинна активніше використовувати міжнародні механізми захисту – зокрема, інформувати правозахисні інституції такі, як: ООН, Раду Європи, Міжнародну асоціацію юристів про випадки незаконного втручання у діяльність адвокатів. Такі кроки не лише сприятимуть міжнародній підтримці адвокатської спільноти України, а й створюватимуть опосередкований зовнішній правовий тиск на органи державної влади, що ігнорують принципи верховенства права.

Таким чином, кримінологічний аспект захисту адвокатів – це системний аналіз усіх чинників, які створюють загрозу для безпечного й незалежного здійснення адвокатської діяльності, з метою вироблення ефективних механізмів запобігання та реагування на ці загрози. У воєнний час цей аналіз набуває стратегічного значення для збереження принципів верховенства права.

Список використаних джерел

1. Заборовський В.В., Манзюк В.В., Ревуць-ка І.Е. Діяльність українських адвокатів та органів адвокатського самоврядування в умовах повномасштабного вторгнення рф. Електронне наукове видання "Аналітично-порівняльне правознавство". – С. 561-567. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/308838/300370>.

2. Вікторія Якуша "Адвокат – це не спільник злочинця, а гарант справедливості суду". URL: https://zib.com.ua/ua/167092-advokat_ce_ne_spilnik_zlochincy_a_garant_spravedlivosti_su.html.

3. Основні принципи стосовно ролі юристів. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshidokumenty/Basic%20principles%20regarding%20the%20role%20of%20lawyers_07091990.pdf.

СЕКЦІЯ 10. ПЕДАГОГІКА
SECTION 10. PEDAGOGY

УДК 378.937

JEL Classification: I28, Z18

Александров В. І.,
здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Міжнародний гуманітарний
університет, м. Одеса

**ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ДЖЕРЕЛА ВИНИКНЕННЯ
ТА РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ**

Згідно настанов конкретно-історичного підходу, врахування чинників суспільно-політичного, соціально-економічного та соціокультурного розвитку людства на кожному із його історичних етапів постає необхідною основою для усвідомлення сутності і специфіки будь-якого педагогічного явища, у тому числі і феномену громадянської освіти. Через це, з метою виокремлення соціальної значущості й більш чіткого розуміння цільової спрямованості громадянської освіти як об'єктивного соціокультурного й педагогічного явища доцільно долучитися до ретроспективного аналізу тих прогресивних педагогічних ідей, які зумовили її аксіологічне й концептуально-теоретичне підґрунтя, починаючи від філософських уявлень античності.

Суттєво, що у добу Античності знайшла відображення провідна риса філософії та аксіології громадянської освіти – орієнтація на громадянсько-політичні цінності, оскільки видатними філософами було проголошено ідеї, згідно яких:

- найвищою людською метою є життя, через що найвище благо складає щастя, "Немає більшого зла, ніж вчинити несправедливість" (Сократ) [3, с. 78];
- основу ідеальної держави складає справедливість, – це те головне, що об'єднує людей, завдяки їй люди можуть жити щасливо, працювати, отримувати блага, допомагаючи та підтримуючи один одного. Причинами несправедливості є відсутність виховання, аморальність, жадібність та надмірна матеріальність, тому що "Немає людської душі, яка встоїть перед спокусою влади" (Платон) [3, с. 81];

– людина здатна розуміти добро і зло, прагне жити в суспільстві, де пануватиме справедливість (Аристотель), чому сприятиме етика філософських знань, включаючи вчення про благо, чесноти, свободу волі та моральний ідеал [3, с.105].

В добу Відродження знаходять відображення ознаки світоглядного ракурсу громадянської освіти, представленого настановами гуманістичного світогляду, базованого на:

– визнанні ідеї свободи людини, яка дає їй змогу стати "ковалем свого життя" (Н. Макіавеллі), слідуванні велінню душі та закону, діяти сміливо, щоб досягти повної свободи: "Добрі приклади народжуються добрим вихованням, добре виховання – гарними законами, гарні закони – тими самими непорядками, що їх багато хто безрозсудно засуджує" [3, с. 156];

– проголошенні людини найвищою соціальною цінністю, закріпленій в ідеалі виховання, спрямованого на формування фізично й духовно розвиненої особистості шляхом пошуку "великого Може бути";

– утвердженні цінності розуму та поваги до закону (М. Монтень), через що освіта повинна розвивати самостійність думки, критичне мислення та моральні цінності, формувати суспільно активного і доброчесного громадянина.

В епоху Просвітництва відбувається раціоналізація системи цінностей, закладених в основу громадянської освіти, оскільки декларуються і стають домінуючими ідеї про:

– головні демократичні чесноти людини, їх суспільну цінність, що залежить від економічного та соціального впливу Т. Гоббс [3, с.135];

– соціальну значущість морального виховання, яке має містити істинні уявлення про людські чесноти, які, спираючись на розум та поєднуючись із життєвою мудрістю, сприятимуть виробленню стійких звичок у дітей та навчанню вести справи "вміло й передбачливо" (Дж. Локк) [3, с.129];

– суверенітет народу як гаранта розуму, рівності та свободи, суспільну роль громадянських цінностей, які мають привласнюватися через систему вільного виховання (Ж-Ж. Руссо), оскільки "наси́льство – це зло, а гуманне ставлення та суспільна організація, що надає права і свободи, є основою відносин" [3 с.149];

– перевагу таких цінностей, як розум і свобода, "категоричний імператив" (І. Кант), згідно якого "обов'язок стосовно себе полягає в тому, щоб людина дотримувалася людської гідності в самій собі [3, с. 207].

В період розвитку реформаторської педагогіки (20-30-ті рр. ХХ століття), яка, порушивши дискусійні питання щодо взаємозв'язку школи і

дитини, ролі демократії в системі освіти, концептуальні засади громадянської освіти значно збагатилися прикладами інноваційних освітніх практик, які засвідчували про демократизацію системи педагогічних відносин. Завдяки творчій діяльності педагогів-реформаторів (Дж. Дьюї, М. Монтессорі, С. Френе) "реальна практика виховання стала лабораторією для формування та уточнення філософських цінностей" [5], ставши основою становлення як демократичної освіти в США, так і різноманітних моделей громадянської освіти країнах Європейського Союзу.

Отже, зарубіжний досвід засвідчує, що громадянська освіта, яка знайшла інституційне закріплення в багатьох країнах Європейського Союзу та США, роблячи акцент на права людини та принципи демократії, інтеграцію громадянських компетентностей в освітні стандарти, орієнтацію на міжкультурний діалог і толерантність, навчання впродовж життя, є важливим інструментом для розвитку і вдосконалення структур демократичного суспільства. Сучасні технології громадянської освіти, які реалізуються в найбільш розвинених країнах світу, сприяють формуванню активних, свідомих і відповідальних громадян, готових до участі в громадському житті та захисті демократії. Крім того, в умовах наявних ризиків і системних криз, сучасних політичних та економічних трансформацій, громадянська освіта визнається основою і дієвим засобом забезпечення стабільного розвитку кожної держави.

Зважаючи на важливість впровадження громадянської освіти в Україні з огляду на її поступовий розвиток як незалежної і демократичної держави, привернемо увагу педагогічним ідеям найбільш видатних постатей, які зробили відчутний творчий внесок в її теорію і практику. Серед них:

– К. Ушинський, який у статті "Про народність у громадському вихованні" стверджував, що, по-перше, "система виховання, заснована на народних цінностях, є найефективнішою. Досвід інших народів не можна бездумно впроваджувати, оскільки національні цінності є безцінним скарбом, що передається поколіннями", по-друге, "суспільне виховання – це народне виховання, і саме громадська думка має стимулювати виховний процес у суспільстві", а по-третє, оскільки простий народ наділений "громадянською моральністю", то її придушення та відмова від виховання призведуть до деградації нації [7, с. 154];

– Г. Ващенко, який, відстоюючи прогресивні ідеї щодо необхідності дотримання рівних прав і можливостей, а також обов'язковості освіти для всіх, у працях "Загальні методи навчання" та "Виховання волі й характеру"

порушив питання про громадянське виховання, заснованого на людинотворчих та державотворчих засадах, підкреслюючи, що останнє має бути спрямованим на "виховання особистості з почуттям національної гідності, патріотизму, громадянської пошани і злагоди" [1, с.27].

В Україні за радянських часів ідеї громадянської освіти та виховання знайшли своє відображення у наукових працях і практичній діяльності таких видатних педагогів, які розробляли і впроваджували в освітню практику авторські моделі громадянського становлення особистості, а також формування громадянської спрямованості та зрілості підростаючого покоління, розвитку його соціальної активності та відповідальності. Серед найбільш відомих визнано таких, як:

– А. Макаренко, практично реалізувавши ідею виховання особистості в колективі і через колектив під час проведення формувального експерименту у комуні для безпритульних і довівши, що виховання в інтересах держави плідне лише за умови поєднання інтелектуальної активності вихованців із їхньою трудовою та суспільно корисною діяльністю, творчим розвитком індивідуальності, стимулюванням моральних почуттів як господарів своєї країни – людей ініціативних, працелюбних, енергійних, дисциплінованих. Найбільш дієвим методом виховання такої особистості є створення виховного колективу, який є не тільки частиною суспільства, де цілеспрямовано вирішують задачі організації спільної соціально значущої праці, а й носієм першої відповідальності перед суспільством [4, с. 128];

– В. Сухомлинський, який розробив й практично реалізував авторську систему громадянського виховання учнівської молоді на контингенті учнів Павлівської середньої школи, заклав основи вітчизняної науково-педагогічної теорії і методики формування громадянськості в умовах існуючого суспільства. Підкреслюючи важливість виховання у учнів любові до свого народу, його мови й культури, розвиток в них громадянської відповідальності, честі та гідності він вважав пріоритетом у становленні особистості громадянина [6, с. 195–207]. Наголошуючи на тому, що "підлітки повинні сприймати життя своєї Батьківщини очима громадянина" [6, с. 396], головною ідеєю педагога було виховання в них у процесі навчання суспільно-гуманітарних дисциплін і позакласної роботи цілісної системи громадянських почуттів, поглядів та переконань, а також загальнолюдських цінностей, на основі принципів гуманізму, свободи і

демократії. Не випадково, тому, й у теперішній час досить актуальною залишається праця В. Сухомлинського "Народження громадянина", у якій педагог висвітлив найбільш доцільні шляхи і способи формування громадянськості, проголошуючи, що "громадянське виховання починається там, де думка надихає" [6, с.213], а підлітки повинні сприймати життя своєї Батьківщини очима громадянина [6, с. 396].

Таким чином, з означеного вище слідує, що формування концептуально-теоретичних засад громадянської освіти та виховання відбувалося поетапно: починаючи з філософських уявлень античності і закінчуючи новітніми підходами, виробленими сучасними зарубіжними і вітчизняними вченими у контексті поступального розвитку інститутів громадянського суспільства. При цьому, демократичні принципи, моральні орієнтири, а також ідеї свободи, гідності та справедливості, актуалізуючи роль громадянської освіти та виховання як необхідних інструментів забезпечення прав людини та громадянських свобод, складають теоретичне підґрунтя сучасних програм формування активного і соціально відповідального громадянина [2]. З часів отримання незалежності, громадянська освіта в Україні, впроваджуючи найбільш доцільні зарубіжні практики, націлена на формування у підростаючих поколіннях відповідних – громадянських компетентностей, заснованих на загальнолюдських і національних цінностях. Її реалізація забезпечується активною участю освітян та громадськості через формальну, неформальну й інформальну освіту.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Проект системи освіти в самостійній Україні. Мюнхен, 1957. 52 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11047/file.pdf>.
2. Відповідальний громадянин згідно Нової української школи. URL: <https://surl.li/eobdfo>.
3. Кремень В.Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник. Київ : Книга, 2005. 528 с.
4. Макаренко А.С. Про виховання. Київ: Радянська школа, 1990. 340 с.
5. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Київ: Радянська школа, 1979. 670 с.
6. Ушинський К.Д. Твори: в 6 тт. Т.1: Педагогічні статті. Київ: Радянська школа, 1955. 448 с.

УДК 373.5.016:54](072)

JEL Classification: I21, I23

Величко Л. П.,
д-р пед. наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти,
Інститут педагогіки Національної академії
педагогічних наук України, м. Київ

ДО ПРОБЛЕМИ ПРОЄКТУВАННЯ ЗМІСТУ ХІМІЧНОЇ ОСВІТИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Метод проектування є проявом сучасної культури формулювання і розв'язування проблеми, досягнення поставленої мети. Це вид діяльності, у результаті якої створюється модель нового об'єкта, що відповідає заданим вимогам. Проектний підхід до формування змісту освіти, що виник під впливом технічного проектування, нині широко розробляється в усьому світі в різних аспектах: методологічному, дидактичному, методичному. Вітчизняні й зарубіжні вчені розробили загальну методологію педагогічного проектування, дидактичні аспекти проектування змісту загальної середньої освіти, його етапи і принципи, проектування засобів навчання. Однак проблему проектування предметного змісту ще не розв'язано в багатьох аспектах.

Проектування змісту передбачає розроблення його моделі у формі навчальної програми включно зі змістом навчального матеріалу, вимогами до загальноосвітньої підготовки учнів, критеріями і завданнями-вимірниками навчальних результатів учнів.

Упродовж десятиліть складалося інваріантне ядро хімічної освіти, що відповідало базовому рівню вивчення хімії. Однак теоретичні обґрунтування, сформульовані на попередніх етапах розвитку методики навчання хімії, виявилися недостатніми в умовах домінування компетентнісного підходу в освіті, на що орієнтує Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [2], постала потреба оновлення змісту і структури навчальних курсів.

Нові (модельні) навчальні програми, що їх розроблено на основі вимог Держстандарту й орієнтовано на "конкретні результати", підручники, розроблені на основі цих програм, засвідчили розбіжності в розумінні освітянами як вимог до обов'язкових результатів навчання, так і критеріїв

оцінювання навчальних досягнень учнів. На нашу думку, певні утруднення спричиняються передусім неоднозначністю показників і критеріїв у Держстандарті, а також недостатністю теоретичного обґрунтування добору і конструювання змісту модельних навчальних програм; не розроблено концепцію новітнього підручника хімії. Попри очевидний поступ у компетентнісному спрямуванні навчальних програм і підручників, є певні втрати, порівняно з традиційними програмами, у систематичності й логіці навчального змісту. Варто нагадати висловлювання Юоло Вооглайда, естонського філософа, державного діяча, реформатора освіти: "... ми маємо моральне право змінювати щось лише в тому разі, якщо дуже чітко уявляємо, що саме змінювати не можна за жодних умов, що треба зберегти, захистити і зміцнити" (з інтерв'ю газеті "День", № 95-96, 1-2 червня 2018) [3, с.7]. Докладаючи це висловлювання до ситуації педагогічного проектування, доходимо висновку, що доцільно обґрунтувати й визначити, який зміст справді відповідає базовому рівню хімічної освіти як способу пізнання матеріального світу, уможливорює здатність до самонавчання й особистісний розвиток учнів на основі опанування ними наукової і функціональної грамотності, необхідних і достатніх для соціалізації, громадянської активності, життєзабезпечення і продовження навчання у профільній школі.

За всіх умов зміст освіти не можна розглядати як сталу величину, він релятивний, має враховувати актуальні виклики часу й забезпечувати соціальну адаптацію учнів. У сучасних умовах визнається, що для учня важливіше не володіння "запасом знань", які можуть чи не можуть бути затребуваними, а здатність до самонавчання, розширення і поглиблення знань.

Проектування змісту курсу хімії основної школи, що відбувається на засадах компетентнісного підходу, передбачає формування знань, способів діяльності, ціннісного ставлення в сукупності цих компонентів; неперервність і наступність - від пропедевтичного курсу природознавства до профільного навчання хімії в старшій школі та самоосвіти; цілісність природничо-наукової освіти завдяки інтегративному підходу; спрямування на дослідництво і проектну діяльність; забезпечення життєдіяльності у змінних екологічних умовах; розвиток і поглиблення українознавчого аспекту; кореляцію змістової і результативної частин для досягнення реальних освітніх цілей; урахування цифровізації освіти [1].

Разом із тим педагогічне проектування змісту має не лише ґрунтуватись на сучасній парадигмі освіти, враховувати прогресивні світові тенденції, а й зберегти раціональне у досвіді попередніх поколінь

розробників змісту. З урахуванням цього проєктований зміст базового курсу хімії відповідатиме суспільним очікуванням щодо рівня природничо-наукової підготовки здобувачів освіти, бо саме їм у недалекому майбутньому належить відновлювати і примножувати виробничий і науковий потенціал України.

Список використаних джерел

1. Величко Л., Крамаренко І., Лашевська Г., Вороненко Т. *Формування природничо-наукової компетентності учнів гімназії у навчанні хімії: метод. посіб.* Київ, 2025. 134 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745186>
2. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200898.html.
3. <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/yak-zminyty-krayinu-za-dopomohoyu-osvity>.

УДК 378.147:174:61](477)

JEL Classification: I21, I12

Yevtushenko, Yu. O.,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Microbiology, Virology,
Immunology, Medical Physics and Medical Informatics,
State Establishment "Lugansk State
Medical University", Rivne

FORMATION OF PROFESSIONAL-ETHICAL CULTURE IN FUTURE PHYSICIANS DURING WARTIME: CHALLENGES AND PEDAGOGICAL STRATEGIES

The full-scale war ongoing in Ukraine has fundamentally altered not only the context of all social institutions' functioning but has also imposed new requirements for the professional training of future physicians. Prospective doctors are compelled to master their profession in an environment where fundamental safety guarantees are violated daily, and the situations they encounter are extreme. Under these conditions, the formation of a professional-ethical culture becomes not merely an element of training but a key factor in the development of a medical professional. It is professional ethics that determines a physician's ability to act responsibly, humanely, and decisively under exceptionally complex circumstances. Professional-ethical culture is not only a system of moral

knowledge but also practical readiness for making ethical decisions that correspond to high standards of humanity, particularly under conditions of limited resources, emotional exhaustion, and moral dilemmas [1; 2; 3].

In peacetime, ethical challenges in medicine are typically associated with maintaining high standards of patient interaction, preventing medical errors, upholding medical confidentiality, ensuring effective communication, and similar concerns. However, during wartime, professional-ethical dilemmas intensify to the level of moral choice: whom to assist first, how to act under conditions of medication or equipment shortages, and how to maintain neutrality and humanity when aggression dominates the environment. Physicians, and especially students and interns who are just beginning their professional journey, face situations that require not only medical knowledge but also profound inner moral resources.

In this regard, the system for training future physicians must rapidly adapt to wartime conditions, reconsidering the goals, content, and methods of education. The educational process must be directed not only toward mastering clinical skills but also toward developing the physician's value-based worldview. Pedagogical models must integrate academic knowledge with the formation of moral-psychological resilience, empathy, responsibility, and humanism. Special attention should be paid to emotional readiness for professional activity under crisis conditions, as well as the ability to recognise moral dilemmas and make ethical decisions in uncertain situations. The introduction of specialised modules on crisis ethics, stress psychology, and interdisciplinary courses that combine philosophical, legal, and clinical aspects of medical practice becomes relevant. Simultaneously, educators must be prepared to fulfil new roles: mentors, facilitators, and ethical moderators.

The formation of a professional-ethical culture under such conditions requires a systematic approach that presupposes the interaction of several educational components: cognitive (knowledge of ethical norms and standards), affective (development of emotional sensitivity and empathy), and behavioural (formation of stable skills of ethical behaviour in real situations). Under war conditions, new challenges are added to these components:

- ethics of decision-making in the context of limited resources;
- maintaining neutrality and confidentiality despite pressure from social or military environments;
- humane treatment of all victims, regardless of their status or conflict affiliation;
- stress resilience as a basic condition for effective professional activity.

These aspects require purposeful pedagogical development, not in a theoretical, abstract dimension, but through immersing students in morally complex, psychologically demanding situations that model the real challenges of

medical practice during wartime. It is precisely this form of learning – through lived reflection, discussion of ethical dilemmas, analysis of real cases, and collective contemplation of the moral consequences of professional decisions – that contributes to forming the future physician's inner ethical resilience. Education takes the form of dialogue, moral inquiry, and personal growth, where each student has the opportunity to develop a system of ethical orientations that are correlated with both professional standards and the real-world conditions of clinical practice.

In this context, the educator's role acquires special significance, as they are capable of creating the moral-psychological environment in which the ethical orientations of future physicians are formed. By demonstrating empathy toward students, attentiveness to the moral conflicts of medical practice, and readiness for honest discussion of complex topics, the educator shapes students' value-based attitudes toward the profession. It is precisely mentorship based on respect, trust, and shared ethical inquiry that enables the future physician to form the inner core of their professional identity.

To effectively adapt the educational process to wartime challenges, the implementation of the following pedagogical strategies is advisable:

- *Case method with military context.* Practical assignments that model real ethical dilemmas promote the development of critical thinking, moral sensitivity, and the ability to make complex decisions.

- *Interdisciplinary learning.* Combining professional disciplines with courses in ethics, law, philosophy, and psychology enables the formation of a broader worldview. It fosters a deeper understanding of the moral nature of the medical profession.

- *Psychological-pedagogical support.* Individual consultations, group reflection, and seminars on overcoming anxiety and burnout are prerequisites for preserving students' inner resources. Special attention should be given to creating a safe, educational environment where students can express their experiences and receive support.

- *Service learning.* Involving students in real-world assistance to the wounded, volunteer activities, or participation in mobile clinics not only develops practical skills but also fosters empathetic thinking and social responsibility, which constitute the foundation of professional ethics.

Thus, the formation of a professional-ethical culture in future physicians during wartime is not merely an element of the educational process but a strategic task of the medical education system. The pedagogical community must play a key role in creating an academic environment that not only teaches but also fosters the development of a morally resilient, responsible, and humane personality. Only such a

professional is capable of worthily fulfilling their mission under the most challenging circumstances while remaining faithful to the ideals of medicine and humanity.

References

1. Величко О. Б. Професіограма лікаря, її зміст і вплив на формування та розвиток професійної медичної культури. *Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу* : зб. матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького), м. Київ, 11–12 червня 2024 р.. Київ, 2024. С. 57–61.

2. Євтушенко Ю. Формування професійної культури майбутніх лікарів в освітньому середовищі медичного університету. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2025. № 1. С. 43-50.

3. Ільницька О. М., Пелехан Б. Л., Ярмошук І. Р. Розвиток професійно-етичних якостей студента-медика у процесі професійної підготовки. *Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник української медичної стоматологічної академії*. 2021. № 21 (2 (74)). С. 186–189.

УДК 378.633

JEL Classification: I28, I18

Лукіна К. В.,

молодший науковий співробітник наукового центру,
Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації
Національного технічного університету України
"Київський політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського", м. Київ

Романенко М. М.,

канд. техн. наук, старший викладач
кафедри побудови телекомунікаційних систем,
Військовий інститут телекомунікацій та
інформатизації імені Героїв Крут, м. Київ

РОБОТА ВИКЛАДАЧА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ПІД ЧАС ЕПІДЕМІЇ ТА В УМОВАХ ВІЙНИ

Через пандемію, пов'язану з COVID-19, всі навчальні заклади, в тому числі вищі, були змушені перейти на навчання в онлайн форматі, тобто – на дистанційне навчання. Перед викладачами постала задача терміново

підлаштуватися під нові умови організації навчального процесу. Виникла потреба у підвищенні якості підготовки викладачів до інформаційної діяльності [1]. Це означало навчитися самому, оволодіти новими технологіями, щоб забезпечити спілкування із студентами, учнями та продовжити їх безперервне навчання, без шкоди якості освіти [2].

Особистим досвідом в той період став перехід на платформи Moodle та Google Classroom для викладення матеріалу та використання програми для ведення відеоконференцій Zoom. Використання цих платформ дало можливість зручно розмістити теоретичний матеріал, розмістити тести для опитування, мати можливість здійснювати контроль знань тих, хто навчається.

Введення військового стану в Україні знов змусило повернутися до онлайн формату навчання, але тепер вже в умовах війни, і дистанційне навчання, крім основної задачі – надання знань, було засобом не втратити зв'язок з навчальним закладом та, при цьому, можливістю збереження життя всім учасникам освітнього процесу.

Якщо при пандемії безперервність навчального процесу можна було забезпечувати без проблем, набувши певних технічних знань в користуванні платформами для навчання та досвіду в проведенні конференцій, то з початком війни на цей процес, крім жахливості самої ситуації, додався ряд технічних проблем, таких як [3]:

- регулярна відсутність електропостачання і, як наслідок, відсутність доступу до Інтернету,
- постійні повітряні тривоги,
- постійні ракетні атаки на населені пункти.

Викладачу в цей період стало необхідно демонструвати своїм учням спокій, впевненість в собі і майбутньому, виконувати свого роду роль психолога в деяких моментах. Тому, підготовка до занять має містити елементи підтримки, щире спілкування [4]. Крім того, побудувати свою роботу таким чином, щоб мати кілька варіантів проведення занять, для різних випадків подій: коли світло є, коли немає, коли довго була повітряна тривога і т.і.

Серед деяких навчальних закладів, після початку війни, було прийняте рішення щодо переміщення тих, хто навчається, в інші місця, часто не пристосовані до навчання. Зрозуміло, що згодом ці місця більш-менш облаштовувалися і пристосовувалися для якісного продовження навчального процесу, але все це потребувало часу. І задача викладачів була продовжувати навчальний процес з мінімальними втратами знань. Деякі з них починали проводити заняття дистанційно, якщо не виїжджали разом із слухачами. Або, в разі, якщо виїжджали – треба було одразу проводити офлайн заняття

в тих умовах, в яких вони опинились, з використанням тих ресурсів, що знаходились на місці. При цьому, далеко не всі слухачі були забезпечені ноутбуками та планшетами.

Викладачу в таких умовах необхідно було продумувати проведення своїх занять таким чином, щоб знання отримували всі, щоб оцінені були всі, видавати завдання або робити тестування в таких формах, щоб всі мали змогу отримати оцінку за виконання, тобто поєднувати онлайн формат навчання та офлайн.

Таким чином, викладач навчального закладу в наш час повинен зберігати гнучкість в своїй діяльності, постійно навчатися та впроваджувати в свою роботу сучасні технології, щоб підтримувати безперервність навчання, надавати якісну освіту в умовах війни. Постійне навчання, самоосвітня діяльність, підвищення свого професійного рівня для викладача на сьогодні є необхідністю часу.

Список використаних джерел

1. Козяр М. М., Маланюк М. Н. Роль інформаційних технологій в професійній підготовці майбутніх офіцерів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 2024 р.). Вип. 13. С. 46–48.
2. Волкова Н. П., Кожушко С. П., Онищенко М. Ю. Самоосвіта викладача в умовах воєнного стану: з досвіду закладу вищої освіти. *Психолого-педагогічні аспекти навчання, виховання та розвитку особистості*. 2024. Вип. 1 (27). С. 18–19.
3. Мар'янюк А. Г., Огреніч М. А. Особливості дистанційної освіти в умовах війни. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: Центральноукраїнський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, 2023. Вип. 208. С. 171–176.
4. Рудницька О. Г., Кузик П. В., Дзямко В. Й. Перспективи онлайн навчання в умовах війни. *Наука і техніка сьогодні. Серія: право, економіка, педагогіка, техніка, фізико-математичні науки*. 2022. Вип. 7 (7). С. 196–204.

УДК 378.147

JEL Classification: I21, J24, Z13

Chornous, V. P.,

Candidate of Pedagogical Sciences,
docent, Associate Professor at Social
Sciences and Humanities Department,
Municipal Institution of higher Education
"Rivne Medical Academy", Rivne

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE MEDICAL PROFESSIONALS IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES

International integration processes, activating the development of academic mobility in the modern world, direct the orientation of domestic pedagogical sciences and practice towards the latest standards of professional training of foreign students, including in the field of language education of future doctors. A necessary component of language training for foreign students of medical universities is mastering the skills of professional medical communication.

The functional purpose of language as a unique phenomenon that ensures communication, its practical application in human life and activity is one of the most relevant aspects of modern scientific research today. The priority of this direction is explained by the fact that the fundamental function of language, namely communicative, manifests itself in a special way in a sphere of professional interaction between people. The relevance of such a task is primarily due to the fact that communicative competence provides the future specialist with the realization of his professional competence, scientific knowledge, clinical thinking and moral values.

The question of the essence of professional communication lies in the context of a broader concept, namely professional language. As a multifaceted phenomenon, the language of the profession is an object of research in philosophy, psychology, linguistic, pedagogy and teaching methods.

The problem of developing a technology for teaching professional medical communication in Ukrainian to a foreign audience requires scientific substantiation. The multifaceted nature of outlined issue necessitated the need to refer to scientific literature in various fields and areas.

The importance of forming communicative component of the professional competence of future pharmacists is discussed in the scientific works of N. Alyokhina, I. Boyichuk, N. Honcharenko, L. Kaydalova, I. Konyachina, G. Semichenko and

others. However researchers emphasize the leading role in the process of forming communicative abilities and skills of humanitarian and professional disciplines.

Medical specialization of the research requires the study of works that consider the system and structure of professional and medical communication (O. Borycenko, O. Golic, N. Lytvynenko, M. Lisovyi, L. Manyuk).

The purpose of this article is to theoretically generalize the concept of "communicative competence" of future medical professionals and describe the practical aspects of the formation of communicative competence in the process of learning a foreign language. The implementation of goal involves the implementation of following tasks:

1) defining the conceptual essence of "communicative competence" and its significance in future professional activities;

2) presentation of effective forms and methods developing communicative competence in foreign language classes.

Communicative competence as a component of professional competence is necessary for the realization of a student's personality in any direction of professional activity in the modern labor market. Communicative competence is manifested in wide areas of activity, its significance grows in conditions of increasing and complicating information and expanding social and cultural ties. Communication arises in a situation when it is necessary to understand another and built productive action. In the context of education and professional training, communication is a necessary mechanism for the development of thinking, speech culture, professional communication, and for the full organization of independent work of young people.

I. Bekh defines competence as a set of knowledge about the norms and rules of conducting natural communication – dialogue, dispute, negotiations [2, p. 107]. L. Kaydalova characterizes the communicative competence of employees as a set of knowledge, skills, abilities, internal personal resources and qualities; a certain level of experience in interacting with patients, doctors and colleagues which is necessary for successful professional activity [3].

So, as the analysis of scientific research shows, the following main structural elements of the social and cultural competence of future specialist in any field of activity can be distinguished: motivational (readiness for development, formation of professional competence); axiological (developed system of values); cognitive (professional knowledge); activity (ability to carry out certain social and cultural activities while performing professional duties); reflective (professional orientation).

The main features of key competencies are characterized as follows: multi functionality (the ability to solve various problems in different areas of personal

and social life); cross disciplinary and interdisciplinary (applicable not only in higher education institutions but also in other areas of life); multidimensionality (covering knowledge, thought processes, intellectual, educational and practical skills, creative abilities, strategies, technologies [4].

Communication occupies a special place in the professional activities of future medical workers. The result of their professional activities, relationships with representatives of various pharmaceutical organizations, and psychological climate in the team depend of how competently they build their communication with doctors, patients, colleagues. Language should be expressive, logical and literate, because all these qualities of language directly affect the personality of another person, their thoughts, mood, behavior [1, p.53].

The formation of the foundations of professionally oriented, intercultural, communicative, social competence in pharmacy students should be carried out on the basis of the interaction of foreign language communicative competence, professional, social, educational and strategic activities, which in turn occurs during the classroom and extracurricular activities of medical workers, therefore, the choice of methodologically appropriate forms and methods of professional training that are based on a cultural basis is important.

The use of integrated approach to the selection and use of methodologically appropriate forms contributes to the formation of students' social and cultural competence. Optimization of the educational process is impossible without integration and systematization of knowledge in all educational fields. Each educational field involves integrated mastery of its general laws, integration of its content and, on this basis, optimization of educational process.

Extracurricular activities are an equally important factor in the formation of social and cultural competence of future medical workers. This type of activity of students is a sphere of revealing their own interests satisfying important psychological needs in communication, self-realization, self-determination. Extracurricular activities in medical institutions of higher education allow you to expand the boundaries of social interaction of students, combine the process of acquiring cultural knowledge and skills with the formation of important personal qualities and involve students in interest groups.

Therefore, the development of communication skills is an important component in a structure of a medical students' professional training. The formation of professional medical communication skills is one of the tasks of the professional training of future medical workers, since such skills ensure the effective performance of the tasks and responsibilities of medical activity and are a measure and the main criterion of their professional suitability.

References

1. Alokchina N. V. Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv. Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity [Formation of communicative competence of future specialists. The problem of modern pedagogical education]. Pedahohika i psykholohiia. 2013. Vyp. 40 (2). S. 51–55. [in Ukrainian]
2. Bekh I. D. Osobystisno-zoriientovane navchannia: navch. met. Posibnyk [Personal central learning: textbook]. Kyiv: IZMN. 1998. 204s. [in Ukrainian]
3. Kaidalova L. H. Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv farmatsevtichnoho profilu u vyshchych navchalnykh zakladakh : Monohrafiia [Professional preparation of future specialists of pharmaceutical specialties in establishments of higher education: monograph]. Kharkiv : NFaU, 2010. 364 s. [in Ukrainian].
4. Pometun. O. I. Kompetentnisnyi pidkhid – naivazhlyvishyi oriiientyr rozvytku suchasnoi osvity [Competent approach is the most important guide of the development of modern education]. Ridna shkola. 2005. Sichen. S. 66.

**Research
Europe.org**